

3 САКАВІКА 1995 г.

№ 9 (3781)

Кошт 200 руб.

ДОМ НА РОСТАНЯХ

Васіль АЎРАМЕНКА: "Мая хата з краю", — асцярожна спрабаваў адгарадзіцца і захаваць сябе беларус, ды зноў і зноў апынаўся то ўсходнім, то заходнім "ускрайкам", а то проста "прахадным дваром". Але нарэшце і да яго дайшло — навошта жыць "з краю", калі можна і "ў цэнтры", трэба толькі гэтага захацець".

5

"ПАЭЗІЯ — НЯЎЛОЎНЫ САКРЭТ..."

Маргарыта ЯФІМАВА: "Міжволі думаеш: як жа не хапае нам імгненнай гатоўнасці абараніць чалавека, права паэта на арыгінальнасць, самавыяўленне..."

6—7

З МУЗЫЧНАГА ПАДАРОЖЖА Ё "ЯГЕЛОНКУ" І...

Вольга ДАДЗІЁМАВА: "Галоўным здабыткам апошняй паездкі лічу рукапіс оперы Міхала Клеафаса Агінскага "Зеліс і Валькур, альбо Банарт у Каіры..."

10

"НАЧИНАЕТ ПОКАЗЫВАТЬ РОЖКИ..."

Алесь МАЖЭЙКА: "І родная мова народа, і выпакутаваная стагоддзямі нацыянальная сімволіка — для іх толькі "гульня", якую можна прадаўжаць, а можна, калі некаму моцна захацаць, і перапыніць. І недзе там, у замагіллі, ім усміхаецца генсек Сталін..."

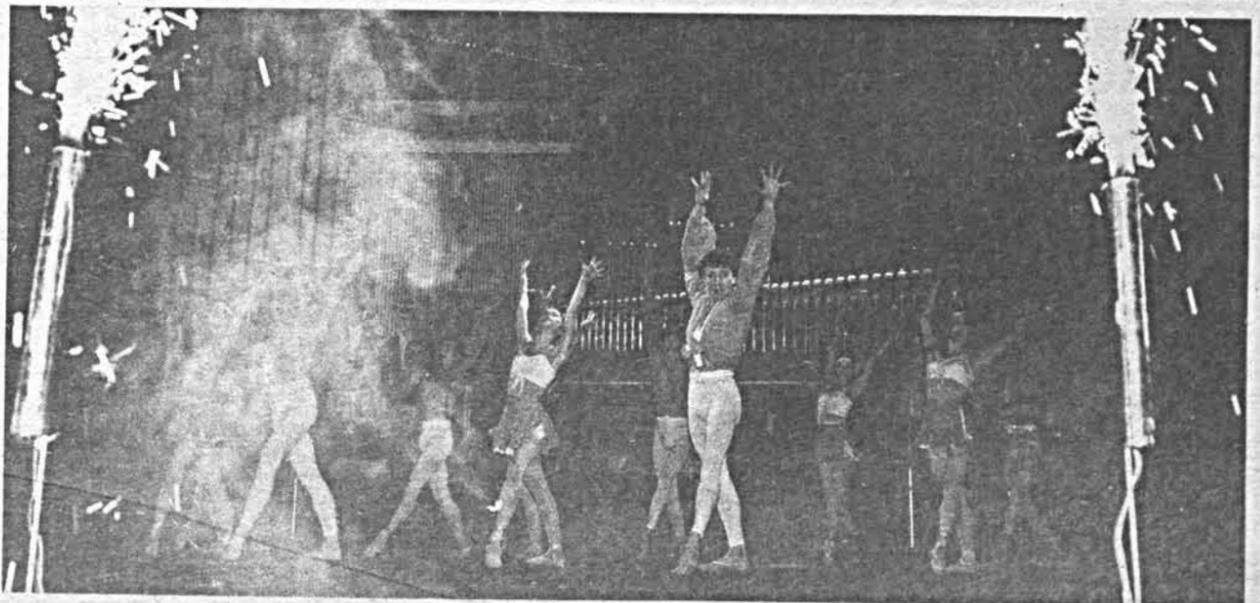
16

"ЯЎГЕН ГЛЕБАЎ ПРАДСТАЎЛЯЕ"

Гэта быў адметны канцэрт-прэзентацыя, дзе званы наш майстар, кампазітар і педагог Яўген Глебаў прадстаўляў сваю музыку ды сваё творчае асяроддзе. Народны артыст СССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі, акадэмік Міжнароднай славянскай акадэміі, прафесар — гэта не проста тытулы ды ганаровыя званні. Гэта — Жыццё... І праграма згаданага канцэрта, якім Я. Глебаў адзначаў свой 65-ты дзень нараджэння (таго не афішуючы, бо дата была яшчэ летась у верасні), — сама праграма падавалася часцінкаю жыцця мастака. Пад рафінаванае гучанне камп'ютэрнага сімфанічнага аркестра В. Раічыка ды І. Цвятковай, вучняў маэстра, ажывалі старонкі глебаўскіх балетаў "Выбранніца", "Маленькі прынец", "Ціль Уленшпигель" у пастаноўцы даўніх творчых сяброў кампазітара — В. Саркісяна ды В. Лапо. Выступаў аркестр "Менск" пад кіраўніцтвам Г. Новікава — малады калектыў, якім алякуецца Я. Глебаў. Вядучыя музыканты (Акадэмічны сімфанічны аркестр, дырыжор В. Собалеў, Дзяржаўны камерны хор, салісты) выканалі араторыю Радзіёна Глебава, сына маэстра, яго творчага паслядоўніка, — "Быў, ёсць, буду" на вершы У. Караткевіча... І не было б свята без эфектнай сцэнаграфіі Б. Герлавана і — без спонсарскай падтрымкі АРКБ "Комплекс-банк"...

Імгненні імпрэзы — на здымках Віт. АМІНАВА.

Прайшла зіма... А ці была яна? Тое, што памятаецца, зімою не назавеш. Увесь люты — дажджы і звычайная апошнім часам цеплыня. І вясна прыйшла больш падобная на восень, чымсьці на сябе тую, якую ведаем мы з дзяцінства, а нашыя дзеці — з кніжак. Няма жэўжыкаў-ручкаў, якія спяваюць песні вясне... І невядома: ці то нашае шэрае жыццё ўплывае на прыроду, ці то прырода ўплывае на нас і стварае шэры настрой, які зусім не пасуе блізкаму абуджэнню, адраджэнню, бліжэй зменам, што прыйдуць, абавязкова прыйдуць, нягледзячы ні на што...

ДАПАМОГА ТЫДНЯ

На пасяджэнні Рады ЭКОФІН — фінансавага органа ЕС — прынята рашэнне аб аказанні Беларусі фінансавай дапамогі ў памеры 75 мільёнаў ЭКЮ (каля 95 млн. долараў ЗША). Грошы вылучаны ў сувязі з тым, што, на думку Еўрапейскай камісіі, эканамічная сітуацыя ў Беларусі ў апошнія месяцы значна палепшылася (?), і новая праграма, абмеркаваная з МВФ, мае неабходныя і дастатковыя ўмовы дзеля дасягнення эканамічнай стабільнасці і структурнай перабудовы ў Беларусі... Каб жа ЕС яшчэ і прасачыў за тым, на што пойдучы выдзеленыя грошы: на стабілізацыю эканамічнай сітуацыі ў краіне ці на стабілізацыю становішча прэзідэнта ў гэтай краіне і на аплату даўгоў Расіі.

ЛІЧБА ТЫДНЯ

У 89,65 мільярда рублёў (па стану на 15 лютага) абудуцца падаткапалатальшчыкам нашай краіны (усім нам) выбары ў новы парламент. Прычым гэтыя расходы будуць і надалей індэксавацца з папраўкай на інфляцыю. Затраты вялікія, але, трэба прызнаць, неабходныя. Толькі хай бы пайшлі яны на карысць беларускай дзяржаве...

ЧУТКА ТЫДНЯ

Сяргей Антончык у сваім выступленні на сесіі Вярхоўнага Савета паведаміў, што прэзідэнт рыхтуе спецыяльны даклад, у якім будзе кампрамат на 80 працэнтаў цяперашніх дэпутатаў. С. Антончык лічыць, што гэты даклад можа быць скарыстаны як прычына для роспуску парламента.

АБАЧЛІВАСЦЬ ТЫДНЯ

Зноў нагадаў пра сябе напярэдадні новых выбараў граф Аляксандр Прушынскі — цяпер ганаровы член партыі Хрысціянска-дэмакратычнага выбару. На прэс-канферэнцыі партыі ён паведаміў пра свой намер удзельнічаць у выбарах і прапанаваў дапамагчы яму знайсці дастойных кандыдатаў у дэпутаты. Партыя гатовая іх вылучыць і падтрымаць. А. Прушынскі сказаў таксама, што партыя ХДВ не будзе вылучаць сваіх кандыдатаў у тых акругах, дзе будуць балатавацца С. Шушкевіч, З. Пазняк, С. Антончык і іншыя вядомыя людзі. Бо, па ягоных словах, "без іх — парламент не парламент".

ВЫДАННЕ ТЫДНЯ

У лютым выйшаў першы нумар газеты "Za volu", якая была заснавана ў 1944 годзе. Дэвіз газеты "Bielaruś vsjéj za ŭsio". Аднавілі выпуск газеты беларускія патрыёты, якія ў рэдакцыйным артыкуле сцвярджаюць: "Мы адбудуваем падмурак Беларускае Дзяржавы разам з героямі нашай велічнай гісторыі. Памяціцю гетмана Канстанціна Астрожскага, Вітаўта Вялікага, Кастуся Каліноўскага, генерала Станіслава Булак-Балаховіча: Уладзіміра Пракулевіча, Івана Шынько, Міхаіла Вітушкі, Янкі Філістоўна мы адраджаем беларускую правую газету "Za volu". Газета ёсць голасам беларускіх патрыётаў. Яна будзе распавядаць пра станаўленне беларускага правага руху, праўдзіва адлюстроўваць становішча ў Краіне, стан беларусаў у межах этнічнае Беларусі, у далёкім замежжы і г. д. "Za volu" стаіць на пазіцыі моцнае Беларускае Дзяржавы і будзе спрыяць ачышчэнню Краіны ад камуністычнага бруду, чужацкае навалы і загартаванню нацыянальнага духу". "ЛІМ" вітае адноўленае выданне і зычыць яму поспехаў на абраным шляху.

"РАЗВОД" ТЫДНЯ

Пакуль правыя сілы ніяк не могуць згуртавацца, левыя працягваюць раз'ядноўвацца. Аб сваім выхадзе з Народнага руху Беларусі, які паранейшаму ўзначальвае С. Гайдукевіч, заявіла Наталля Машэрава — рэдактар "Новай народнай газеты", органа НРБ.

ЦЫНІЗМ ТЫДНЯ

Беларускія газеты, у тым ліку і "Звязда", без аніякіх каментарыяў надрукавалі гутарку карэспандэнта "Інтэрфакса" з саветнікам прэзідэнта Беларусі А. Сазонавым "...Ніколькі не сумняваюся, што нашы планы будуць ажыццяўляцца незалежна ад палітыканства вечнай апазіцыі..." Ужо ў самім назове бачны непрыхаваны вялікарасейскі шавінізм, калі прыгадаць, што гэта за "планы", і што ў "вечнай апазіцыі" на Беларусі знаходзяцца прадстаўнікі карэзнай нацыі, нацыянальнай большасці краіны. Пачытаўшы "откровения" А. Сазонава, хочацца спытаць: хто нараіў прэзідэнту незалежнай дзяржавы займаць гэтакіх дарадцаў і адкуль яны ўзяліся? Пра тое, што і як будзе рабіць прэзідэнт, наслаухайшыся гэтакіх дарадцаў, якія адмаўляюць усё беларускае і адкрыта здэкуюцца з нас, і пытацца не хочацца. Мы сутыкаемся з гэтым ледзь не кожны дзень.

ЗЛАЧЫНСТВА ТЫДНЯ

47-гадовы Уладзімір Л., затрыманы па падазрэнні ў крадзяжы, памёр падчас допыту ў аддзеле міліцыі Віцебскага раёна. Урачы "хуткай дапамогі", якую выклікалі супрацоўнікі міліцыі, не змаглі выратаваць знявечанага чалавека. Судмедэкспертыза канстатавала насільную смерць: у нябожчыка была разарвана пячонка, пераламаны скабы...

АБСУРД ТЫДНЯ

У вагонах Мінскага метро расклеены аб'явы: Рэспубліканскі культасветэнтр пры кіраўніцтве справамі прэзідэнта Беларусі запрашае на канцэрт М. Шуфуцінскага. Вядома, супрацоўнікам Адміністрацыі прэзідэнта больш няма чым займацца, яе "просвешчаць" нягледзячы беларусаў расейскімі белаземігранцкімі і эзкаўскімі песнямі.

ТРАГЕДЫЯ ТЫДНЯ

У сераду, 1 сакавіка, у пад'ездзе свайго дома забіты вядомы маскоўскі тэлежурналіст Уладзіслаў Лісцёў. Яго, стваральніка "Погляду", "Полю цудаў", "Тэмы", "Гадзіны пік", любілі ва ўсіх краінах былога СССР, па ім смуткуюць і на Беларусі.

ПАРУШАЕЦЦА ЗАКОН АБ ВЫБАРАХ

ПРАГУЧАЛА З ПАРЛАМЕНЦКАЙ ТРЫБУНЫ

Я хачу звярнуць вашу ўвагу на такую акалічнасць — сёння, 1 сакавіка, афіцыйна пачынаецца выбарчая кампанія па выбарах новага складу Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь. І сёння акруговыя выбарчыя камісіі павінны былі распачаць рэгістрацыю ініцыятыўных груп па зборы подпісаў за вылучэнне кандыдатаў у дэпутаты Вярхоўнага Савета. Паводле пры-

нятых нарматыўных актаў рэгістрацыя такая праводзіцца на працягу 5 дзён, пачынаючы з 1 сакавіка, з тым, каб ужо 5 сакавіка можна было пачаць збор подпісаў.

Што ж атрымліваецца на самай справе? У Мінску, напрыклад, улады яшчэ не гатовы да правядзення выбараў. Акруговыя выбарчыя камісіі, фактычна, яшчэ як след не

сфарміраваны і не гатовы пачаць прыём заяў аб рэгістрацыі ініцыятыўных груп. Як я даведаўся, фактычна толькі 6 сакавіка тыя камісіі змогуць прыступіць да рэгістрацыі ініцыятыўных груп. У сувязі з гэтым я хачу звярнуць увагу ўсіх "вертыкальных" улад, што падобнымі дзеяннямі парушаецца Закон аб выбарах дэпутатаў Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь. Я звяртаюся да кіраўніцтва Мінскага гарвыканкама, райвыканкамаў сталіцы з заклікам прыняць неадкладныя меры да выпраўлення становішча. Інакш усё гэта можна расцаніць, як байкот выбараў.

М. КРЫЖАНОЎСКІ,
дэпутат Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь

"ВЫ РАТАВАЛІ ВЕРУ Ў ЧАЛАВЕЦТВА"

Гэтыя словы нікому ў пералюўнай зале Мінскага Дома ветэранаў не падаліся ўзнёслымі. Яны прагучалі і ў той момант, калі Надзвычайны і Паўнамоцны пасол Дзяржавы Ізраіль у Рэспубліцы Беларусь Эліяху Валк і Першы сакратар пасольства Міхаэль Рынат уручалі Пачэсныя дыпламы і памятныя медалі Праведнікаў народаў свету жыхарам Беларусі, якія, рызыкаючы сваім жыццём і жыццём блізкіх, у часы фашысцкай акупацыі Беларусі ратавалі ад смерці яўрэяў.

Беларускія праведнікі падымаліся на сцэну ў суправаджэнні сваіх дзяцей, у тым ліку і прыёмных, выратаваных ад непазбежнай смерці. Амаль усе яны не маглі гаварыць ад хвалявання, ледзь стрымлівалі слёзы. І тады ім на дапамогу прыходзілі вядучыя ўрачыстасці артыс-

ты Марыя Захарэвіч і Валерыя Анісенка. Пад гарачыя апладыменты прагучала ў зале агучаная В. Анісенкам цытата з кнігі "Мсціўцы гета" Р. Смоляра: "Нягледзячы на крывавае тэрор, павязі братэрства яўрэяў і беларусаў не слабелі. Без братэрскай дапамогі беларускага насельніцтва ніводны з яўрэяў не застаўся б у жывых".

Былая вязень мінскага гета, выратаваная беларускай сям'ёй Галахавых, Аляксандра Гінзбург расказала: "Даведаўшыся пра маючы адыцца пагром, я з неймавернымі цяжкасцямі вырвалася з гета і ў адчай пастукалася ў дзверы да Галахавых, якія да ваіны жылі ў адным двары з маёй сяброўкай і якіх я амаль не ведала. Дзяніс Іванавіч Галахаў адразу сказаў, каб я заставалася. Яны рызыкавалі і

сабой, і сваёй 3-гадовай дачкой. З таго часу нікога бліжэй, акрамя іх, у мяне не было і няма. І ў горы, і ў радасці мы заўсёды былі разам".

Вядучая абвясціла, што па рашэнні спецыяльнай камісіі Інстытута Яд ва-Шэм ад 10 ліпеня 1994 года спадару Галахаву Дзянісу Іванавічу і яго жонцы Ніне Сцяпанавне (пасмяротна) прысвоены высокі тытул Праведнікаў народаў свету і з гэтага часу іх імёны будуць значыцца на мемарыяльнай дошцы ў Алеі Праведнікаў у Ерусаліме.

У гэты вечар зала Дома ветэранаў таксама вітала прысваенне годнасці Праведнікаў народаў свету сям'і Дайліткаў, Леакадзіі Співак, Вользе Сідарэнцы, Настасіі Хурс, Эміліі Вараксе, Васілю Хурсу. Дыплом і медаль Праведнікаў былі таксама ўручаны Ганне Андрэеўне Занкевіч, дачцэ Андрэя Мікалаевіча Стажко, якому яны былі прысуджаны яшчэ ў 1966 годзе, але не маглі быць ім своечасова атрыманы па той прычыне, што ў той час у нас не існавала дыпламатычных зносін з дзяржавай Ізраіль.

І. РЭЗНІК

ГАРМАТЫ ЗАМЕСТ МАСЛА?

ЭКСПРЭС-КАМЕНТАРЫЙ

Нядаўна ў Мінску пабывала дэлегацыя высокапастаўленых прадстаўнікоў Міністэрства абароны Злучаных Штатаў Амерыкі. Яе ўзначальвала намеснік памочніка міністра абароны ЗША доктар Глорыя Дафі. Візіт гэты ў нейкай ступіні можна разглядаць як своеасаблівы рэйд па правярцы расходвання сродкаў, выдаткаваных Беларусі ў рамках так званай праграмы Наналугара.

У сувязі з гэтым цікава зірнуць на некаторыя праблемы з якімі сутыкнулася (і сутыкнецца) Беларусь у ходзе канверсіі. Палітыка канверсіі ваеннай вытворчасці, ажыццяўленне якой пачалося яшчэ ў 1989 годзе ў былым СССР, перажыла тыя ж самыя катаклізмы, што і ўся развалена краіна ў цэлым. Яны агульнявадымыя, і спыняцца на іх яшчэ раз няма патрэбы.

Што тычыцца Беларусі, то тут глыбіня канверсіі на розных прадпрыемствах істотна розніцца. Галоўным чынам гэта звязана з тым, што многія, асабліва навукаёмныя вытворчасці на Беларусі імкнуцца максімальна захаваць тэхналагічны профіль прадпрыемстваў і навукаёмнасць вырабаў.

Такая сітуацыя, — а адказваючы на мае пытанне аб эфектыўнасці беларускай канверсіі, сп. Дафі яе найўнасць усюсна пацвердзіла, — высвечвае цяжкасці, якія стаяць перад новым кіраўніцтвам Беларусі. "Перакоўка мячоў на арала" даецца нашай краіне нялёгка.

Становішча ўскладніў агульны спад у эканоміцы. Многія прадпрыемствы знаходзяцца ў цяжкім фінансавым становішчы. Прагэрмінаваныя плацяжы абвастраюць няхватку абарачальных сродкаў. І толькі слабым суцязшэннем служыць той факт, што беларуская "абаронка" пазбегнула лакальных праблем. Напрыклад, такіх, як выбуховая сітуацыя ў шэрагу гара-

доў і пасёлкаў экс-СССР, што ўзніклі вакол спецыфічных вытворчых прадпрыемстваў, якія цяжка перапрафіляваць. Менавіта там насельніцтва ва ўмовах глыбокай канверсіі аказалася практычна беспрацоўным.

У Беларусі галоўная мэта канверсіі вызначылася яшчэ пры ўрадзе В. Кебіча — правесці яе ў галіне распрацоўкі сістэм узбраенняў. Аднак, нягледзячы на ўжо амаль тэхналагічную гісторыю канверсіі беларускай "абаронкі", пакуль што тэхналогіі, што нарадзіліся ў буйнейшых "нумарных" НДІ і іншых "паштовых скрынях", далі надта мала рэальных вынікаў.

Нават калі меркаваць, што "халодная вайна" закончылася, а мудрасць прэзідэнта зберажэ нас ад удзелу ў лакальных канфліктах на ўсход ад Оршы, дактрына "гарматы замест масла" не знікла. Тэарэтычна яна павінна была змяніць палярнасць. На жаль, толькі ў ходзе рэалізацыі нашых "гармат" "масла" дастаецца толькі абраннікам (скандалы вакол гандлю зброяй сталі досыць звыклымі).

Магчыма, гэта звязана з тым, што дагэтуль на Беларусі адсутнічае стратэгія канверсіі на нацыянальна-ўзроўні. Г. зн., як казалі нам некалі ў Маскве: "Танкі разразаць!", так мы дагэтуль і разразаем.

Сюды ж можна аднесці спробы скарачэння дзяржаўных ваенных праграм. Тут узнік нейкі клубок супярэчнасцей. Справа воль у чым. На прэс-канферэнцыі сп. Дафі, таксама як і прадстаўнікі Беларускага МЗС і Мінабароны, пераканвалі журналістаў, што такое скарачэнне сапраўды мае месца. Але літаральна на наступны дзень наш прэзідэнт заявіў, што армія ні ў чым патрэбы мець не будзе. Каментарыяў на гэтую тэму пакуль не было. Хоць можна меркаваць, што аргументацыя Аляксандра

Рыгоравіча будзе заснавана на вядомым выказванні Н. Баналарта: "Народ, які не хоча карміць сваю армію, будзе карміць чужою".

Прынамсі, у нашай скажонай палітычнай рэальнасці ажыццяўленне прэзідэнцкіх абяцанняк вайскоўцам прывядзе толькі да наступнага. На фоне расліпоўвання танкаў і дэмпінгавага распродажу ракетных комплексаў Беларусь будзе расходваць сродкі на ўтрыманне войска, эквівалентнага па баявой магутнасці македонскай фаланзе.

Каб пазбегнуць такога развіцця падзей, і цяперашняму кіраўніцтву, і яго магчымым пераемнікам трэба засвоіць некаторыя пастулаты. Перш за ўсё памеры ваеннага патэнцыялу павінны вызначацца ўласнымі палітычнымі інтарэсамі і мэтай, а пасля ўжо — дзеяннямі другога боку. У якасці асноўных крытэрыяў сюды варта аднесці: спалучэнне аднабаковых і двухбаковых мер у галіне абмежавання ўзбраення і разбраення; большую адкрытасць у галіне ваеннай дзейнасці; захаванне міжнароднага аўтарытэту краіны пры выкананні ўзятых міжнародных шматбаковых і двухбаковых абавязацельстваў.

За кадром застаўся аналіз ваеннай дактрыны Беларусі, але... Папершае, пра яе, акрамя таго, што яна цнатліва нейтральная, мала што вядома. А, па-другое, адзін з сучаснікаў ужо цытаванага мною Н. Баналарта тады ж заўважыў, што вайна — занадта сур'ёзная справа, каб яе давярць вайскоўцам. Можна здарыцца, што гэты парадаксальны жарт праецыруецца і на беларускую канверсію.

Аляксандр МАМЕТАЎ,
эканамічны
аглядальнік "ЛІМа"

НА РОДНАЙ ЗЯМЛІ

Сучасную беларускую літаратуру сёння нельга ўявіць без адной з самых яркіх, самабытных і непаў-

торных яе старонак — творчасці народнага паэта Беларусі Рыгора Барадуліна. Свой юбілей ён сустра-

каў разам з землякамі. Арганізатарамі правядзення на Віцебшчыне паэтычнага свята, прысвечанага шасцідзесяцігоддзю Р. Барадуліна, сталі літаратурны фонд пры абласным аддзяленні фонду Сораса, упраўленне культуры аблвыканкама, мясцовыя ўлады. Паэта шчыра віталі студэнты Віцебскага педагагічнага інстытута, якія спецыяльна падрыхтавалі і выступілі з рэфератамі па ягонай творчасці, Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта. Мудра, светла і пранікнёна гучалі вершы Барадуліна на сустрэчах з палачанамі ў знакамітым Сафійскім саборы, з жыхарамі Ушачыны, дзе ён нарадзіўся і вырас. Свята адбылося, а натхнёная, таленавітая паэтычная споведзь Майстра будзе працягвацца.

На здымку: Р. Барадуліна віншуюць віцябляне на ўрачыстым вечары ў тэатры імя Я. Коласа.
Фота М. ШМЕРЛІНГА

ПАМЯЦІ ВЯЛІКАГА КАНЦЛЕРА

ЗВАРОТ ДА ГРАМАДСТВА І УРАДА БЕЛАРУСІ

Сёлета — 480 гадоў з дня нараджэння выдатнага дзяржаўнага, палітычнага і хрысціянскага дзеяча Беларусі — князя Мікалая Радзівіла Чорнага (04.02.1515—28.05.1565).

Мікалай Радзівіл VI, выконваючы высокія і адказныя пасады ў нашай дзяржаве — Вялікага канцлера, віленскага ваяводы, старасты берасцейскага, ковенскага, барысаўскага, Адміністрацыйна-Літоўскага, праводзіў цвёрдую палітыку ўмацавання суверэнітэту Беларускага гаспадарства, умела ажыццяўляў аграрна-эканамічныя рэформы. Дзякуючы паслядоўнай незалежнай пазіцыі канцлера Радзівіла, наша дзяржава дасягнула найвышэйшага росквіту, а грамадскае жыццё будавалася на юрыдычных прынцыпах нацыянальнага права.

Найвялікшы дыпламатычны дзеяч, князь Мікалай Радзівіл яшчэ ў XVI стагоддзі дальнабачна вызначыў новыя прыярытэты знешняй

палітыкі нашай дзяржавы, якія вялі да больш цеснай інтэграцыі з краінамі Заходняй і Паўночнай Еўропы.

Стараннем і мецэнацкай падтрымкай нашага Вялікага канцлера ў Беларусі былі створаны буйныя выдавецкія цэнтры, плённа прадоўжана асветніцкая традыцыя доктара Францішка Скарыны. Князь Мікалай Радзівіл добра валодаў беларускай, польскай, а таксама іншымі еўрапейскімі мовамі.

Уважаем за вялікі гонар абвясціць 1995 год у Беларусі годам Мікалая Радзівіла Чорнага й заклікаем беларускіх дзяржаўных і мясцовых органы кіравання, установы культуры, навукі і адукацыі ўшанаваць памяць вялікага дзеяча нашай дзяржавы — Найяснейшага князя Мікалая Радзівіла Чорнага.

Нагадваем праграму святкавання 480-х угодкаў з дня нараджэння князя Мікалая Радзівіла Чорнага. 14 сакавіка ў Нацыянальнай біб-

ліятэцы Беларусі адбудзецца адкрыццё выставы "Мікалай Радзівіл Чорны — выдатны дзяржаўны, палітычны, культурны дзеяч Беларусі".

У маі будуць закладзены помнікі Мікалаю Радзівілу Чорнаму ў Нясвіжы і Мінску, у ліпені ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі пройдзе выстава "Мікалай Радзівіл Чорны і яго час", у верасні гэтая ж выстава пройдзе ў Нясвіжы.

Прапануецца надаць імя Мікалая Радзівіла Чорнага вуліцам, плошчам, навучальным, культурным установам у Мінску, Нясвіжы, Слуцку, Берасці, Клецку, Міры, Століне і іншых гарадах Беларусі.

**КАМІСІЯ ПА КУЛЬТУРЫ БНФ
"АДРАДЖЭННЕ"
БЕЛАРУСКИ ЕВАНГЕЛІЧНЫ
РЭФАРМАЦЫЙНЫ ЗБОР
ЗГУРТАВАННЕ БЕЛАРУСКАЕ
ШЛЯХТЫ
ЗГУРТАВАННЕ БЕЛАРУСАЎ СВЕТУ
"БАЦЬКАЎШЧЫНА"**

ЗМЕНИ Ў ФОНДЗЕ СОРАСА

Як паведаміла служба інфармацыі Беларускага фонду Сораса, на VI з'ездзе БФС, што адбыўся 25 лютага г. г., прыняты змены ў статуце гэтай грамадскай арганізацыі. Паводле іх, функцыі Праўлення БФС надалей пераходзяць да Назіральнай Рады — органа, які кіруе дзей-

насцю Беларускага фонду Сораса ў часе паміж з'ездамі (старшыня НР — Наталля Андрэйчык, старшыня Беларускага рэспубліканскага Саюза адвакатаў). На бліжэйшым пасяджэнні Назіральнай Рады будуць зацверджаны прыярытэты накірункі дзейнасці БФС. Аб-

рана таксама рэвізійная камісія і зацверджаны яе паўнамоцтвы. Характэрна, што змены ў БФС здзейснілі пасля нядаўняга візіту ў Мінск самога Джорджа Сораса.

Ю. Л.

"СВОБОДНЫЕ..." АД ЧАГО?

Як вядома, перыядычны друк нашай дзяржавы не прамінуў адгукуцца на нядаўні візіт у Рэспубліку Беларусь прэзідэнта Расіі Барыса Ельцына. Пераважная большасць выданняў далі гэтай аб'ектыўную і прынцыповую ацэнку. Не застаўся ў баку і штотыднёвік "Свободные новости, плюс". А паколькі ён, як значыцца ў загаловку, "інфармацыйна-аналітычны", дык ёсць багатая інфармацыя, прысутнічае належнае асэнсаванне яе.

Заставалася б толькі парадавацца за калег. Ды, на жаль, у боцы мёду не абыйшлося і без слаўтай лыжкі дзёгцю. Калі б гэта тычылася разыходжанняў у ацэнках, дык такой бяды... Чаго-чаго, а плуралізму сёння хапае. Але гэтая лыжка з'явілася там, дзе звычайна яна з'яўляецца, калі некаму не падабаецца... Але, але — беларуская мова. Тады і хочацца абавязкова "ўкуціць". А дзе "кусанне" — хіба да

прыйсцінасці? У інфармацыі "Выпадковае супадзенне" аўтар "Л. Ш." справядліва абурэцца, што сустрача Ельцына была наладжана па прынцыпе даўно вядомай Пацёмкінскай вёскі. На плошчы Перамогі дзеля вітання высокага госця размясцілі прадстаўнікоў колішняй партыйнай наменклатуры — таго ж былога сакратара ЦК КПБ Кузьміна, былога намесніка старшыні Вярхоўнага Савета Мікуліча і іншых персанальных пенсіянераў (што, дарэчы, і было відаць у тэлэрэпартажы). Калі знайшліся ахвотнікі з бел-чырвона-белымі, а значыць дзяржаўнымі сцягамі, выказаць сваё стаўленне да візіту, то іх арыгінальна спынілі. Дыржоржар ваеннага аркестра ўзмахнуў палачкай...

І якую асацыяцыю, думаеце, такое дзеянне выклікала ў аўтара "Свободных новостей"? Каб дакладна перадаць аўтарскае пера-

жыванне, паслухаем яго самога: "А дажэ на мове медныя трубы не перакричать. Хорошая "деревня" получилась. И главное: без единого гвоздя".

Наконт гэтай самай "деревни" на старонках "свободной газеты", свабоднай, як бачна, ад звычайнага сумлення, можна было б паразважача. Хаця навошта гэта рабіць? Што можна ў сувязі са згаданым выпадкам звычайнага хамства ў дачыненні да дзяржаўнай мовы сказаць, даўно сказаць... Хто б вы думаеце? Ды сам В. Бялінскі: "Кто не принадлежит своему отечеству, тот не принадлежит и человечеству".

Дарэчы, выказанне "неистового Виссариона" няма патрэбы доўга шукаць. "Свободные новости..." на кожнай сваёй старонцы прыводзяць выказванні вялікіх людзей. У гэтым нумары знайшлося і месца Бялінскаму.

Дз. ІВАК

ДНІ КУЛЬТУРЫ І МАСТАЦТВА
УКРАЇНЫ Ў РЭСПУБЛІЦЫ БЕЛАРУСЬ

ПРАТАКОЛ ПАДПІСАНЫ

Суседзі не заўсёды з'яўляюцца сябрамі, гэта рэч вядомая. Як вядома і тое, што норма для людзей і дзяржаў — суседства добрае — з узаемнай павагай, кантактамі, абменам, падтрымкай.

Інтэрсам добрасуседства і мацавання ўсебаковых сувязей паслужыць, безумоўна, падпісанне пратакола, якое адбылося ў рамках Дзён украінскай культуры ў Рэспубліцы Беларусь.

У прысутнасці афіцыйнай украінскай дэлегацыі на чале з віцэ-прэм'ерам І. Курасам і шматлікіх прадстаўнікоў прэсы два міністры, А. Бутэвіч і М. Якавіна, падпісалі дакумент, дзе канкрэтызуюцца планы, намечаныя яшчэ ў Кіеве ў 1993 годзе. Прадугледжана цэлая нізка захадаў па культурным абмене і супрацоўніцтве ў галінах музыкі, кінавытворчасці, музейнай справы, тэатра, паліграфіі. Праўда, з боку прэсы была заўвага адносна "музычнага" ўхілу ў кантактах між дзяр-

жавамі, на што ёсць, напэўна, свае прычыны.

У плане самакрытыкі ўкраінскі бок заўважыў, што падобныя пратаколы Украіна падпісала ўжо з многімі далёкімі краінамі, і толькі цяпер чарга дайшла да суседкі-Беларусі.

А. Бутэвіч адзначыў высокі патэнцыял украінскай культуры, сведчаннем якога — перапоўненыя залы нашай сталіцы, дзе выступалі госці. На заключным канцэрце ў той жа дзень (прысутнічаў і прэзідэнт Беларусі) майстры мастацтваў Украіны былі ўхвалены шчырымі воплескамі.

Спадзяёмся, канцэртамі справа не абмяжуецца. Наперадзе шмат працы. Бо паміж сэрцамі, як хтосьці сказаў, памежных слупоў не бывае.

На здымку: Міністр культуры і друку Рэспублікі Беларусь А. Бутэвіч і міністр культуры Украіны М. Якавіна падпісваюць пагадненне; выступіла Дзяржаўны ансамбль танца Украіны імя П. Вірскава.

Фота Яўгена КАЗЮЛІ, БЕЛІНФАРМ

ПАВІТАЛІСЯ З МАСТАЦТВАМ СУСЕДЗЯЎ

На Дні культуры Украіны сярод іншага прывезена была мастацкая выстава, адкрыццё якой адбылося пад харальнае спяванне і ў прысутнасці адказных асоб у Нацыянальным мастацкім музеі. Увогуле, Украіна надзвычай ашматная да сваёй культуры. І гэта датычыць не толькі захаванасці многіх архітэктурных помнікаў, але і выдатных музейных збораў (чаго вартая адна толькі калекцыя Львоўскага мастацкага музея). Пасля чарнобыльскага выбуху ўкраінцы амаль адразу распачалі на дзяржаўным узроўні экспедыцыі па вышуку "збруджаных" каштоўнасцей. Не ў прыклад нам, бо гэтай справай мы заняліся праз некалькі год пасля трагедыі, ды і то намаганні і прыватнай ініцыятывай супрацоўнікаў музея старажытнабеларускай культуры АН РБ. Украінскі нацыянальны мастацкі музей у дадатак здолеў падзяліцца на некалькі асобных, вылучыўшы рускі, старажытнаўкраінскі, музей сучаснага мастацтва (як тут нам зноў не паазыздросціць! Наша рэспубліка не мае пакуль ані такога праекта, ані памяшканняў). Украінскае Міністэрства культуры знаходзіць і магчымасці запрашаць да сябе беларускіх майстроў — для прыкладу, неўзабаве ў Кіеве адбудзецца выстава Г. Вашчанкі, — і прывозіць у "суседнюю дзяржаву"

мастацкую выставу, экспазіцыя якой складаецца з каштоўных твораў і патрабуе кантролю за іх захаванасцю.

Праўда, засмуціла адно: ці не задужа машабна замахануліся ўкраінскія калегі нават у назве выставы "5 стагоддзяў украінскага жывалісу"? Трацыякоўцы было б складана досыць поўна асвятліць такі велізарны кавалак мастацкай гісторыі народа! А тым больш зрабіць гэта на галерэі нашага мастацкага музея, захоўваючы ўсе еўрапейскія стандарты стварэння экспазіцыі. Там, бывае, і аднаму мастаку месца малавата. Можна, таму прывезеныя выдатныя іконы, творы розных стагоддзяў, размешчаныя ў гістарычнай паслядоўнасці, далі задужа скупое ўяўленне аб развіцці культуры суседняга народа. Па сутнасці не быў грунтоўна паказаны аніводны перыяд украінскага мастацтва. Некалькі палотнаў сучаснага мастакоў гэтаксама не ўразілі, згубіўшыся сярод іншых музейных экспанатаў. Мо было б лепш прывезці да нас, скажам, выставу сучаснага ўкраінскага мастацтва, тым больш, што мы не маем пра яго цэльнай і праўдзівай інфармацыі. Ці ж не дзеля гэтага прыкладаецца столькі намаганняў, як духоўных, так і матэрыяльных, з боку кожнай дзяржавы?

Наталля ШАРАНГОВІЧ

НА СУД
ЗЕМЛЯКОЎ

Усяго за два месяцы свайго існавання творчае аб'яднанне мастакоў Жлобіншчыны на чале з Уладзімірам Ганюхой і сумесна з мясцовым гісторыка-краязнаўчым музеем у памяшканні апошняга наладзіла пяць выставак мясцовых аўтараў. Для большасці з іх — гэта першая магчымасць у жыцці вынесці свае работы на шырокі суд ветэранаў жывалісу.

Яе выкарысталі і старэйшыя жлобінскія мастакі, ветэраны вайны Уладзімір Батурын і Канстанцін Міцкевіч. Некаторыя іх карціны будуць выстаўлены і на абласной выстаўцы ў Гомелі, прысвечанай 50-годдзю Перамогі.

М. ШУКАНАЎ

ЁСЦЬ КАМСАМОЛ,
ЁСЦЬ І ПРЭМІЯ
КАМСАМОЛА

Ленінскі камсамол Беларусі... Пры гэтых словах адны здзівіцца — няўжо, маўляў, яшчэ існуе гэтая арганізацыя, другія ўсміхнуцца — бач ты, не пераважылі нумурыслівыя маладыя большавікі. Як бы там ні было, а камсамол Беларусі ёсць, няхай і не такая вялікая арганізацыя, як раней, але — ёсць. А калі ёсць камсамол, то, па традыцыі, ёсць і яго прэмія. Праўда, зноў жа — не такая, як раней.

Тым не менш надаўна адбылося яе чарговае прысваенне.

Названы два лаўрэаты. Адзін — пасмяротна: 26-гадовы старшыня міліцыі Мікалай Хазянін утаймоўваў чарнобыльскі рэактар...

Другі — народны пісьменнік Беларусі Іван Чыгрынаў. Ён прэмію атрымаў, як сказана ў дыплومه, "за літаратурныя творы апошніх год, якія выхоўваюць моладзь на ідэях патрыятызму і высокай духоўнасці, а таксама за актыўную грамадскую дзейнасць на карысць Радзіме".

ДОБРА,
ШТО ЁСЦЬ
"ЛІХТАРЫК"

У дні калядных святаў у Доме літаратара на прэмію пазычаных кніжак выдавецтва "Юнацтва" гасцямі беларускіх пісьменнікаў былі выхаванцы дзіцячага садка "Ліхтарык", што знаходзіцца ў новым мікрараёне сталіцы, на вуліцы, якая носіць імя Максіма Гарэцкага. Яны тады парадавалі ўсім прысутным песнямі на роднай мове, прыстойным выканаўчым майстэрствам. А недзе месяцам пазней, 10 лютага, гасцямі садка былі ўжо самі пісьменнікі. Адбылося свята, прысвечанае віншаванню лаўрэатаў часопіса "Вясёлкі" за 1994 год.

Гэтым разам імі сталі, як вядома, прызакі Віктар Карамазав, паэт Уладзімір Карызна і мастак Уладзімір Сытчанка. Пад шчырыя воплескі залы галоўны рэдактар часопіса Уладзімір Ліпскі ўручыў ушанаваным аўтарам узнагароды "Вясёлкі" — спецыяльныя медалі і дыпломы.

Як вядзецца, першымі перад дзецьмі выступілі лаўрэаты, потым астатнія госці — супрацоўнікі рэдакцыі, паэты Мікола Малайўка і Мікола Чарніўскі, а таксама добры сябар садка пэтка Ніна Галіноўская. Яны чыталі вершы, загадвалі загадкі, падарылі кніжкі са сваімі аўтаграфамі.

Адбыўся канцэрт дзіцячага музычнага ансамбля "Ліхтарык". Дзеці праспявалі шмат песень на словы беларускіх паэтаў, расказвалі вершы. Тут жа, на свяце, гасцей чакаў неспадзваным падарунак: адбылася прэмія дзюх новых песень "Дожджык" і "Ідзе па свеце сонейка" на словы У. Карызны і М. Чарніўскага. Іх напісала музычны кіраўнік ансамбля Святлана Галкіна, вядомае ў нас як аўтар шматлікіх песень для дзетак-малалетак.

"Сяці ўсім, Ліхтарык, доўга і ярка", — пажадалі пісьменнікі дзетасдаўцам і іх выхавальнікам, пакідаючы гэты ўтульны спеўны куточак беларускай сталіцы.

М. Ч.

ДЭСАНТ
"ЮНАЦТВА" Ў
БАРАНАВІЧАХ

Пасля наведвання Наваельні прадстаўнікі выдавецтва "Юнацтва" Міхась Зарэмба і Уладзімір Марук завіталі ў Баранавічы. Сустрэча з грамадскаю горада, студэнтамі, школьнікамі і чытацкай аб'яднаннем і чытальняй з'явілася ў чытальняй зале гарадской бібліятэкі імя В. Таўляя.

Бібліятэкаркі на чале з загадчыцай Н. Міцягінай зрабілі выстаўку твораў гасцей.

Адбылася цікавая і карысная размова аб рабоце выдавецтва "Юнацтва": Удзел у сустрэчы прыняла і літаратурнае аб'яднанне "Плынь" на чале з паэтам Г. Галановічам. Разам з гасцямі свае творы прачытала мясцовая пэтка Л. Шувалава.

М. МАЛІНОЎСКІ

УРАТУЙ НАС, ТАЛІСМАН!

Яшчэ адна кніжка з'явілася ў Ніла Гілевіча. Гэтым разам не ў дзяржаўным выдавецтве. Каб яна прыйшла да чытача, парупіўся Выдавецкі цэнтр "Бацькаўшчына" на чале з нястомным русліўцам на ніве нацыянальнага Адраджэння Яўгенам Лецкам. Кніжка — незвычайная. Пад адной вокладкай фактычна аб'яднаны два зборнікі. Першы з іх — "Талісман", які даў ёй назву, складаецца з новых вершаў, напісаных аўтарам на працягу лістапада 1993—мая 1994 гадоў. У другім — "Пазіцыя" — прадстаўлены артыкулы, выступленні, інтэрв'ю, датаваныя 1992—1994 гадамі.

Адкрываецца кніга словам, прамоўленым Нілам Сымонавічам, на адкрыцці ўрачыстага сходу ў гонар 75-й гадавіны абвешчання Беларускай Народнай Рэспублікі 25 сакавіка 1993 г. Як бы свайго роду запевка да размовы прынцыповай і важнай, заклапочанай і сумленнай, прасякнутай клопатам аб Беларусі і пачатай дзеля Беларусі. У імя яе будучыні, калі паняці дзяржаўнасць, суверэнітэт усё ж набудуць свой рэальны сэнс, напоўняцца канкрэтным зместам, будуць усядомлены ўсім (прынамсі, пераважнай большасцю грамадзян), хто жыве на нашай зямлі.

З удзячнасцю згадвае Н. Гілевіч тых, хто на пачатку стагоддзя, у час найвышэйшых сацыяльных зрухаў не проста хацеў свабоды, а жыў ідэяй нацыянальнай незалежнасці: "Сабралася не купка адшачапенаў і здраднікаў беларускага народа, які дагэтуль лямануць нашы "добразачліўцы", а без малага 2000 сыноў і дачок Бацькаўшчыны, пераважна ў салдацкіх шынялях і сялянскіх світках, шчырыя ў сваёй любові да Беларусі і самаахвярныя, — з адзіным наказам: ажыццявіць нарэшце адвечную заповітную мару беларускага народа — стварыць сваю дзяржаву, каб "людзьмі звацца". Гэта быў незвычайны парыв разбуджанага народнага духу, — такі парыв, якога пасля ўжо не было ніколі. Значыць, бласлаўная зямля наша, калі так хутка, амаль імгненна, азвалялася на покліч жыцця і часу тысячы яе шчырых русліўцаў, заступнікаў і абаронцаў. Амаль усе яны пазней былі пакараны, загублены ці асуджаны на пакуты, а ўся "віна" іх перад гісторыяй Беларусі ў тым, што яны мацней чым іншыя любілі Бацькаўшчыну, глыбей разумелі яе трагічны лёс, ясней і лепш бачылі яе шляхі да заветнай будучыні. Гэта былі людзі, якія і пасля, пазней, і на страшнай галгофе душы, услед за сваім паэтам, маглі горка выдыхнуць: "Мне сняцца сны аб Беларусі". Тое, чаго ніколі не маглі і не могуць сказаць мяснікоўцы і кнорынцы".

І яшчэ адзін істотны момант, уважліва прыкметаны Н. Гілевічам: "Ідэя БНР не была навазана зверху або інспірыравана аднекуль збоку, з пазамежога. Яна была прадыхавана самім ходам народнага жыцця-быцця, як гістарычная непазбежнасць. І яна вынікла, яна паўстала, яна, калі хочаце, выбухнула з той магмы гневу і крыўды, якая з цягам стагоддзяў збіралася і кіпела і бурна клекала ў неабсяжнай і бяздоннай душы народнай. Яна, гэтая ідэя, адбылася, здзейснілася як неадменны гістарычны факт. Таму адмаўляць яе або перакрэсліваць яе значэнне — проста неразумна, відавочна недарэчнасць".

Прашу прабачэння за вялікія цытаты. Ды без іх проста нельга абыйсціся. Па-першае, з іх яскрава бачна, наколькі Н. Гілевіч аб'ектыўна, згодна гістарычнай праўдзе дае ацэнку і вылумачэнне падзеям, якія доўгі час альбо замоўчваліся, альбо падаваліся ў скажоным выглядзе. Наколькі ён разумее, што, не вызначыўшы ролю і значэнне папярэднікаў-адраджэнцаў, наўрад ці можна паспяхова ладзіць наш дзяржаўны дом далей. А па-другое, што таксама немалаважна, акурат гэтыя развагі і патрэбны тым чытачам, што знаходзяцца пакуль у палоне псеўдагістарычных, антынацыянальных ацэнак, для каго ідэя БНР нагадваюць жупел, якога неабходна заўсёды баяцца.

Н. Гілевіч тактоўна, паслядоўна, самім ходам сваіх разваг нагадвае, напамінае: у палоне хлусні не тое што цяжка знаходзіцца, а небяспечна. І недаравальна злачыння, бо гэта можа толькі нашкодзіць уласнаму народу, беларускай будучыні. Той будучыні, у якой жыць нават не нам, а нашым нашчадкам. А яны спытаюць, строга спытаюць, ці зрабілі

мы тое, што маглі зрабіць, ці выкарысталі апошні шанц для нацыянальнага Адраджэння.

Наконт таго, што ў нас наперадзе будзе светлая будучыня, у Н. Гілевіча аніякага сумнення няма. Пацвярджае таму і яго верш "І ўсё-такі дойдзем", што ўжо стаў не толькі хрэстаматычным, а, можна сказаць, праграмным:

За векам век плыве-цячэ,
А мы ідзем, ідзем... І што ж?
О, як далёка нам яшчэ
Да Беларусі!!

.....
Равуць вятры, грыміць грамы,
Пыл засціць вочы нам, і ўсё ж,
І ўсё ж мы дойдзем, дойдзем мы
Да Беларусі!..

Дарэчы, згаданым творам кніга завяршаецца. Слова ў сувязі з 75-мі ўгодкамі абвешчання БНР, і гэты верш — удала знойдзенае аўтарам абрамленне кнігі. А, так сказаць, унутры яго — тое, чым жыў пісьменнік апошнім часам, што турбавала яго і непакоіла, да чаго імкнулася ягоная душа і чаго яна не прымала. Усё гэта — клопаты і пэста, і публіцыста, і грамадзяніна, аднаго з самых вядомых на сённяшні дзень грамадскіх дзеячаў — народнага дэпутата, старшыні Камісіі па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, які паслядоўна, мэтанакіравана, не зважаючы на кліпы, часам неразумнае, а нярэдка і знявагі, не збочвае з аднойчы абранай дарогі "да Беларусі".

Нават цяжка сказаць, у чым больш праяўляецца наступальнасць пазіцыі (у самым лепшым сэнсе) Н. Гілевіча — у яго вершах, артыкулах, выступленнях, адказах на пытанні інтэрв'ю. Разакрай тут, бадай, не правядзеш. Пазіцыя яго таксама публіцыстычная, дзейная, неабсякавая да паўсядзённых клопатаў і спраў. Пафасам грамадзянскасці прасякнута і ўласна публіцыстычная дзейнасць Н. Гілевіча. А ў рэшце рэшт, як працяг гэтага, дзейнасць грамадская. Таму і ўспрымаеш аднолькава зацікаўлена як вершы яго, так і "прозу", сатканую з саміх будняў.

Узяць хоць бы адзін з лепшых вершаў з гэтай кнігі "Люся Шульман". Твор напісаны як памяць аб мінулай вайне. Аб вайне, пра якую нельга забываць. Аб вайне, пра якую, здавалася б, многае сказана. Але Н. Гілевіч гаворыць тут сваё, адметнае слова. Пранікнёнае, уражальнае і разам з тым стрыманае. Ды за гэтай стрыманасцю — боль, што і з гадамі не забываецца, робіцца яшчэ больш пякельным:

Люся Шульман, мой сябрук-равеснік,
Ты быў першы ў нашай Слабадзе,
Хто... Я помню, як узбоч ад весніц
Ты ляжаў на жухлай лебядзе...

Больш найперш уласны, асабісты. Боль па нявіннай ахвяры вайны. І боль — многіх. Той боль, які падтэктавае сягае далёка за межы пэўнага выпадку:

Брат мой Люся, у дзевяност трэцім
Ты прысніўся мне не проста так.

І ў невялікім вершы "Ты кіпіш з маіх пакут?" не адно асабістае, а як бы "партрэт" пэўнай часткі грамадства, той часткі, для якой стала нормай абражаць, двурушнічаць, пагражаць і пры гэтым "заставацца" добраўнікамі, хавацца за маскай. Толькі — ці доўга яна можа выратаваць?

Ты кіпіш з маіх пакут?
З маёй бяды вялікай —
Маёй і многіх? Што ж!
Пасмейся! Пахіхай!
Цябе не мог працяць
Разрыўны боль пякучы:
Ты маску зняў — і ўсё:
І ўсе твае пакуты!..

А з якой іроніяй, сарказмам, абурэннем гаворыць Н. Гілевіч у вершы "Нічога дзіўнага" пра тых, хто стаіць на пазіцыях антыбеларускасці, жадае "ўсмерціць мовы зернеткі жывыя", ёй "чыстай, зіхаткой, як сонца ў росах", адмовіць у правах:

Ці ў нас усіх правоў, што шапку зняць
І подлы страх адкашляць перад п'яўкай:
"Панок, дазвольце мне паначаваць
У роднай хатачцы маёй, пад лаўкай".

Моўнае пытанне, пытанне дзяржаўнасці беларускай мовы скразной думкай праход-

зіць праз матэрыялы, аб'яднаныя назвай "Пазіцыя". Так, гэта пазіцыя Н. Гілевіча. Пазіцыя цвёрдая і непахісная. А ў роўнай ступені і пазіцыя кожнага з нас, каму дарагая Беларусь: "...мы глядзім наперад і верым у скоры надыход часу, калі Божы храм і народ на Беларусі будуць гаварыць не рознымі мовамі, а адною — моваю гэтай зямлі, калі адраджэнне веры Хрыстовай у душах чалавечых у поўнай меры будзе супадаць з адраджэннем беларускай нацыянальнай і дзяржаўнай самастойнасці, беларускай мовы і культуры".

Сказана гэта было на адкрыцці навуковай акадэмічнай канферэнцыі, прысвечанай 1000-годдзю ўтварэння Полацкай епархіі. Красамоўная назва слова — "Калі Божы храм і народ загавораць адною мовай..." Яно актуальнае і сёння. Як надзённа гучаць і ці не ўсе развагі Н. Гілевіча апошняга часу. Ды і як не быць ім актуальнымі, калі па-ранейшаму наступальныя антыбеларускія сілы, калі гэтак, як і год, і два назад, не суніваюцца тыя, каму хочацца дзяржаўнага двухмоўя.

Як тут не згадаць выступленне Н. Гілевіча ў "Народнай газеце" за 29 чэрвеня 1993 года "Шаноўныя, паважаныя, суніміцеся!": "У гісторыі Беларусі наступіў лёсавызначальны момант. Хочацца думаць, што гэта разумеюць усе. Ад кожнага, хто прэтэндуе сёння на дзейнасць у якасці палітыка, гэта патрабуе глыбей асэнсоўваць палітычныя і духоўныя працэсы ў жыцці грамадства, больш цвёрза глядзець на рэальны стан рэчаў, бачыць і падтрымліваць тыя здаровыя тэндэнцыі росту, за якімі будучыня.

Імкненне стрымаць працэс нацыянальнага адраджэння Беларусі — справа не толькі марная, але і шкодная. Усякая падобная дзейнасць спрыяе палітычнай дэстабілізацыі ў грамадстве, у той час як мы ўсе павінны быць зацікаўлены ў адваротным. Навошта наўмысна напальваць палітычную атмасферу ў грамадстве, калі столькі "гарачых" іншых праблем — эканамічных, сацыяльных, экалагічных, якія патрабуюць зноў жа агульнай усенароднай увагі?"

Загортаеш апошняю старонку кнігі Н. Гілевіча і міжволі яшчэ раз звяртаешся да верша, што даў ёй назву:

Талісман, ты мяне беражы,
Беражы, талісман, беражы,
І на самым крутым віражы
Затрымай на апошняй мяжы.
Я так веру ў цябе, талісман!
Я цялю цябе, талісман!..

І сама кніга — свайго роду талісман для тых, хто не на словах, а на справе — за Беларусь. Талісман, што дапамагае ўратавацца ад нацыянальнага беспамяцтва, абьякавасці. Талісман, які надае сілы і ўпэўненасці.

П. Т.

Прэм'ера кнігі Н. Гілевіча "Талісман" прайшла ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. Падобныя мерапрыемствы ў ёй наладжваюцца рэгулярна, асабліва пастаянныя яны сталі апошнім часам.

На сустрэчу з народным паэтам сабралася шмат людзей. Адкрыла сустрэчу дырэктар бібліятэкі Г. Алеянік, якая адзначыла вялікі ўклад, які ўнёс і ўносіць Ніл Сымонавіч у справу нацыянальнага Адраджэння, гаварыла аб жыццёва-дзяржаўных матывах яго публіцыстыкі, што асабліва важна сёння.

Уражаннямі ад кнігі падзяліўся мінскі школьнік Віця Мухін. Ён адзначыў, што яна напісана з пазіцыі беларускасці, а не проста з пазіцыі БНФ ці Грамады, таму аднолькава цікавая кожнаму, хто ўспрымае і падтрымлівае нацыянальную ідэю.

Пра кнігу "Талісман", які ўвогуле пра літаратурную і грамадскую дзейнасць Н. Гілевіча, гаварылі Я. Лецка, Л. Лыч, А. Ліс, М. Ермаловіч, госць з Канады Ю. Рапцкі, Я. Якубоўскі... У гэтым мужчынскім гурце ўпэўнена адчуваў сябе яшчэ дзве жанчыны — вядучая сустрэчы Л. Грыцько і І. Саковіч, якія таксама вельмі высокай думкі і пра "Талісман", і ўвогуле пра ўсю творчасць паэта.

Уважліва слухалі прысутныя і самога Ніла Сымонавіча, якога А. Ліс назваў "рабачаем". Тым самым яшчэ адно сакаўнае беларускае слова вернута з небыцця і, думаецца, знойдзе сваё месца ў шырокім ужытку.

Вашым перастварэнні хораша загучалі па-беларуску многія шэдэўры сусветнай пазіі. Плёну Вам на адказнай пасадзе прэзідэнта Беларускага ПЭН-цэнтра, які спрыяе, каб здабыткі беларускай культуры і духоўнасці ведалі ва ўсім свеце.

Зьчыям Вам добрага здароўя і новыя творчыя поспяхаў.

Др. Вітэйт РАМУК,
за Беларускай Каардынацыйнай Камітэт
у Чыкага

Ліноўс, ЗША

Пошта

УЗОР СЛУЖЭННЯ

Дарагі Спдар Рыгор Барадунін, прыміце, калі ласка, ад імя беларусаў горада Чыкага, ЗША, самыя шчырыя віншаванні з нагоды Вашага слаўнага шасцідзесяцігоддзя і саракагоддзя Вашай творчай дзейнасці.

Ваша натхненая пазізія — яскрава ўзор служэння роднаму народу і роднай бацькоўскай зямлі. Кожным сваім радком паказваючы веліч, прыгажосць і непаўторнасць нашай

роднай беларускай мовы, Вы нібы вартуеце яе ад самых розных спроб яе прынізіць або зняважыць. Апяваючы любоўю да Бацькаўшчыны, да роднага парога, да Маці, да каханай жанчыны, Вы вучыце новыя і новыя пакаленні, якія сталі Людзьмі звацца, несці гэтак высокароднае званне ў наступнасць.

Дзякуй Вам, дарагі Рыгор, і за Вашу нястомную перакладчыцкую дзейнасць, бо ў

Тэма маіх нататкаў тая ж — балючая і набіўшая аскаму, абрыдлая і надзённая, горкая і гаючая...

Заканаммерным будзе пытанне — колькі можна?

Думаю, што яшчэ можна, а галоўнае — ужо трэба.

На жаль, трэба для вельмі, вельмі многіх.

Што ж рабіць, калі большасць толькі выпраўляецца ў шлях, хаця іншыя прайшлі яго добрую палову?

Цярплівасць і настойлівасць, цярпімасць

і мэтанакіраванасць — вось і ўсе сакрэты будучых поспехаў.

ДОМ НА РОСТАНИЯХ

БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАВА І НАЦЫЯНАЛЬНЫ ЭГАЦЭНТРЫЗМ

"Мой дом — мая крэпасць", — сказаў англічанін. Гэта стала сімвалам краіны і лёсам нацыі. "Мая хата з краю", — асцярожна спрабаваў адгарадзіцца і захаваць сябе беларус, ды зноў і зноў апынаўся то ўсходнім, то заходнім "ускрайкам", а то проста "прахадным дваром". Але нарэшце і да яго дайшло — навошта жыць "з краю", калі можна і "ў цэнтры", трэба толькі гэтага захацець. Праўда, вось бяда — тады з краёў апынуцца суседзі і, чаго добрага, пакрыўдзяцца (а гэтага беларус баіцца больш чым уласнай смерці).

А крыўдзіцца і сапраўды ёсць чаго, бо калі быць да канца лагічным, то беларус самы цэнтральны са славян, і мова ягонная беларуская — самая што ні ёсць цэнтральна-славянская, а ўжо польская, украінская ці руская проста яе заходні, паўднёвы і ўсходні дыялекты. Такое сцвярджэнне можна палічыць тутэйшым жартам, а можна і гістарычнай гіпотэзай, якая мае права на існаванне не менш, чым, напрыклад, тэорыя "старэйшага брата" ці "крэсаў усходніх". Тое, што лік прыхільнікаў апошніх двух поглядаў значна пераважае колькасць "беларусацэнтрыстаў", яшчэ не азначае іхнюю абсалютную ісцінасць, тым больш, што ісціна, як вядома, знаходзіцца пасярэдзіне ці, як у дадзеным выпадку, — у цэнтры.

Нічога дзіўнага і тым больш страшнага тут няма. Кожны народ і кожная дзяржава стаіць на сваім грунце, на сваіх нацыянальна-гістарычных традыцыях, і беларускі эгацэнтрызм у межах сваёй краіны такі ж натуральны, як чэшскі ў Чэхіі, габрэйскі ў Ізраілі, а расійскі ў Расіі. "Нам не трэба чужога, аддайце нам толькі нашае", — вось на што прэтэндуе сёння беларус на Беларусі. Гаворка, вядома, не пра перагляд межаў, чаго, можа, і хацелася б каторым мацнейшым суседзям, а пра вяртанне інтэлектуальна-духоўнай спадчыны, аднаўленне гістарычнай памяці, у тым ліку нашай культуры і мовы. Па савецкай традыцыі гэта можа падацца крамолай ці, як яшчэ казалі, распальваннем міжнацыянальнай "рознi". Але такі аднабокi і спрошчаны погляд звычайна дэманструе праімперскую схільнасць і недаведчанасць у беларускай гісторыі.

Наша краіна сапраўды па волі лёсу жыла на перакрываванні розных геадухоўных і геапалітычных прастораў, а сёння яшчэ апынулася на разломе эпох. Тое, што праз стагоддзі гістарычных, культурных і рэлігійных катаклізмаў беларушчы-

Малюнак Л. РАЗЛАДАВА

на здолела захавацца як самабытны феномен, беларускі народ як самакаштоўная этнічная супольнасць, а ідэя беларускай дзяржаўнасці як квінтэсэнцыя нацыянальнай самасвядомасці, сведчыць аб жыццяздольнасці і моцы нашых каранёў.

Лепш пазней, чым ніколі, кажуць людзі, але, можа, і сапраўды вельмі позна? Мо і сапраўды мы спазніліся на разбор шалак, і застаўся толькі куртаты паўкаланіяльны суверэнітэт накшталт "заега хваста"? Давайце паспрабуем зазірнуць у будучае і крыху пафантазіраваць наконт сваёй гісторыі.

Рэальныя ўмовы для стварэння беларускай дзяржавы склаліся ў канцы I суветнай вайны, але шэраг прычын, у першую чаргу — уздым імперскага гіганта, краіны Саветаў — перашкодзілі Беларусі апынуцца ў шэрагу Чэхаславакіі, Венгрыі, Польшчы, Літвы і іншых вызваленых на-

родаў. Праз імітацыю "рэспубліканскай самастойнасці" большавікі здолелі загнаць нацыянальны рух у камуністычны загон, а потым перадушыць найбольш паслядоўных прыхільнікаў адраджэння. Фактычна сёння мы мусім рабіць тое, што ў новых краінах Цэнтральнай і Сярэдняй Еўропы адбылося пасля I суветнай вайны. Рэгенерацыя нацыянальнай ідэі, самасвядомасці і культуры, ажыўленне этнічных і рэлігійных меншасцей ідзе не так хутка, як у 20-ыя гады, але і не так марудна, як можна было б чакаць пасля дзесяцігоддзяў татальнага прыгнёту.

ляемай Расійскай імперыі) пад уплывам "народарухаўцаў" і "жырыноўцаў" страчвае многіх сваіх прыхільнікаў. Гіпатэтычным варыянтам, відаць, застанецца і канфедэрацыя з Польшчай, нягледзячы на бліжэйшыя эканамічныя поспехі нашай заходняй суседкі і прыхільнасць да яе пэўнай часткі людзей каталіцкага веравызнання. Гісторыя не паўтараецца тройчы, а беларусы ўжо добра зведалі і "сваяцкі саюз" з палякамі, і "братэрскія абдымкі" расійцаў, і абодва варыянты наўрад ці задаволяць іх сённяшнія інтарэсы.

Ёсць яшчэ адна магчымасць развіцця падзей, якая пакуль выразна не акрэслілася, але мае рэальныя перавагі перад дзвюма папярэднімі. Гаворка ідзе пра "западно-рускую" ліберальную рэспубліку з мазаічным уключэннем этнаграфічна-беларускага элементу. Нешта накшталт "расійскай Ірландыі" з маленькай нішай для "вредных нацыяналістофф". Магчыма, беларуская глеба і больш прыдатная для ліберальных ідэй, чым расійская, але не настолькі, каб тутэйшыя лібералы на аскепках "западно-русизма" і постсавецкага бязладдзя здолелі зрабіць што-небудзь "рыначна-амерыканскае". І віной таму не столькі боязь "другога Ольстэра" ці нешматлікасць (калі не сказаць — экзатычнасць) сапраўдных, свядомых лібералаў, а прычыны больш глыбокія.

Па-першае: ідэалогія "западно-русизма" ніколі не была самастойнай і тым больш ліберальнай. Як правінцыйнае адгалінаванне расійскай імперскай традыцыі яна прыныпова не здольная на сама-развіццё і аўтаномнае існаванне, таму, канешне, не можа апырацца на метраполію ні ў якой сферы і заўсёды цягнецца ў хвасце за сваімі маскоўскімі гаспадарамі. Па-другое, пераход ад таталітарызму да ліберальнага грамадства ў нашых умовах не можа пазбегнуць стадыяў аўтарытарнага рэжыму і сацыял-дэмакратычнага панавання. Па-трэцяе: тутэйшыя лібералы не звяртаюць увагі на такую праблему, як нацыяналізм і этнічныя традыцыі. Гэта самае слабае месца і ў расійскіх лібералаў, але ў той жа час адзін з галоўных момантаў развіцця постсавецкіх дзяржаў.

Такіх недахопаў пазбаўлены нацыянальна-дэмакратычны рух на Беларусі, які можа прапанаваць чацвёрты, найбольш натуральны і грунтоўны шлях дзяржаўнага ўсталявання з улікам інтарсаў этнічных меншасцей і спрадвечных традыцый краіны. Беларуская нацыянальная ідэя, увасобленая ў дзяржаўнасці, і ёсць той гістарычны антыпод расійскага аўтарытарызму і савецкай таталітарнасці, які паказвае магчымасць дэмакратычнага развіцця на "славянскай глебе" пасля векавой імперскай залежнасці. Натуральна, што Беларусь не адзіная на гэтым шляху, яе лёс мусіць разглядацца ў кантэксце станаўлення ўсіх краін Сярэдняй Еўропы.

І ўсё ж шэраг адметнасцей надаюць ёй некаторую арыгінальнасць і абумоўліваюць складанасць далейшага развіцця.

Моўна-культурная праблема, канфесійныя (каталіцка-праваслаўна-уніяцкія) пературбацыі, паганскія рэмінісцэнцыі, вялікалітоўская спадчына, польскі ўплыў і габрэйскі фактар — як бы ўсё гэта не падабалася расійцам, але гэта менавіта нашая гісторыя, гэта частка нашай ментальнасці, стрыжань толькі беларускай душы, які нават без чыйгосяці дазволу будзе ўплываць на выбар шляху і будучае жыццё.

Можна, напэўна, і далей аспрэчваць накіраванасць беларускай дзяржаўнасці і карысць нацыянальнага эгацэнтрызму, можна, як і раней, рэзаць і кроіць цела Беларусі ўздоўж і ўпоперак, прадаваць, аддаваць і забіраць яе ў залежнасці ад імперскіх капрызяў і палітычнай моды, але тое, што ўсходнія і заходнія суседзі прыносілі сюды спрэчкі, крыўды, падзелы і чужыя парадкі, відавочна для любога адукаванага чалавека. І нават не толькі адукаванага, а проста інфармаванага і цвяроза думаючага. Тыя ж няроўныя, хісткія крокі да самастойнасці і ўласнага інтарэсу, што дэманструюцца нашым кіраўніцтвам, лішняе сведчанне таго, што не ўсе беларусы пакуль дастаткова цвяроза і свядома глядзяць на свет, што не прайшло пакуль "паталагічнае савецкае ап'яненне" ды "імперская ломка", што нацыянальны прагматызм толькі пачынае сваю аздараўленчую работу, а дух адраджэння — стваральную, святую справу беларускага будаўніцтва.

Васіль АЎРАМЕНКА

Зважаючы на просьбы чытачоў, падаём кароткія звесткі пра нашага ўжо даўняга, сталага аўтара.

Васіль Аляксеевіч Аўраменка нарадзіўся ў 1958 г. у горадзе Мазыры. Закончыў Віцебскі медыцынскі інстытут, па спецыяльнасці — неўрапатолаг. Працуе ў адной з бальніц Магілёва.

Пачаў друкавацца з 1991 г., стаў лаўрэатам "ЛіМа" па намінацыі "публіцыстыка" за мінулы год.

СТЫПЕНДЫІ ІМЯ ФЭДАРА ЯНКОЎСКАГА

Каля 30 гадоў узначальваў кафедру мовазнаўства колішняга Мінскага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага, а цяпер Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта Фэдар Янкоўскі. Дзеля ўшанавання памяці знакамітага вучонага, заслужанага дзельца навукі вучоная рада ўніверсітэта вырашыла ўстанавіць тры стыпендыі, якія будуць называцца імя Ф. Янкоўскага. Іх атрымаюць студэнты, якія дасягнулі асаблівых поспехаў у вивучэнні беларускай філалогіі, культуры і гісторыі, праявіўшы сябе як спецыялісты па беларусістыцы.

З ПЕРАЖЫТАГА...

З выпактаванага, з абдуманга і пераасэнсаванага народжаны творы Алесь Адамовіч. І гэта не ў меншай ступені тычыцца напісаных аўтарам на пачатку яго мастакоўскага шляху. Безумоўна, тым жа раманы "Вайна пад стрэхамі" і "Сынны ідуць у бой", што склалі дыялогі "Партызаны", у нечым праіграюць у параўнанні з тымі, у якіх Алесь Міхайлавіч звертаўся да тэмы вайны пазней, як, напрыклад, "Карнікі: Радасць нажа, ці Жыццёнапісанні гіпербарэй". Тым не менш, з іх відочна, што А. Адамовіч пісаў пра вайну па-свойму. І чытаць гэтыя раманы сёння гэтакасама цікава, як і тады, калі яны ўпершыню былі надрукаваны.

Згаданая дыялогія склала змест першага тома выбраных твораў А. Адамовіча, які выдавецтва "Мастацкая літаратура" выпускае ў чатырох тамах. Прадмову напісаў У. Бойка.

Як вядома, нядаўна споўніўся год, як Алесь Міхайлавіч пайшоў у вечнасць. Што ж, "Мастацкая літаратура" па-чалавочы ўгадала яго. Дарчы, сплатку меркавалася выпускаць трохтомнік, але вырашлі мастакоўскую спадчыну А. Адамовіча прадставіць найбольш поўна.

ШОСТАЕ ВЫДАННЕ

"Русско-белорусского словаря" (днямі выйшаў першы том трохтомніка) пачало выпускаць выдавецтва "Беларуская энцыклапедыя" імя Петруся Броўкі. Як вядома, першае выданне яго з'явілася яшчэ ў 1953 годзе — тады аб'ёмны аднатомнік пабачыў свет пад рэдакцыяй Я. Коласа, К. Крапівы, П. Глебкі. Чарговае, ужо ў двух тамах (з-за паліграфічных цяжкасцей), выйшла ў 1982-м. Наступныя тры выдаваліся літаральна адзін за адным (1991, 1993, 1994) і, нягледзячы на вялікія тыражы, хутка разыходзіліся. Думаецца, што і цяперашняе, шостае выданне, доўга не залежыцца на паліцах кнігарняў. Як бы ні актывізаваліся антыбеларускія сілы, як бы ні хацелася ім вярнуцца да часоў усёагульнага панавання "языка старшага брата", — звароту назад няма. Жыве суверэнная Беларусь, жыве і беларуская мова.

БАГАТЫ НА МАТЭРЫЯЛЫ

другі нумар часопіса "Роднае слова". Прымым на такіх, што прычэпаюць з задавальненнем усе, хто цікавіцца беларускай літаратурай, нацыянальнай культурай. Галоўны рэдактар М. Шаўчкіна выступае з артыкулам "З усмешкай на вуснах", у якім закранае ўзаемазвязь новых праграм і праблем выхавання. Агляд творчасці і. Навуменкі робіць Л. Піскунова ("Феномен мастацкай індывідуальнасці"). Новыя публікацыі Р. Барадуліна разглядаюць Л. Гарэлік і А. П'якоўскі ("Жыццё змяное — рэпетыцыя...") Слова пра Майстра гаворыць таксама яго старэйшы сябра В. Быкаў ("Майстра нацыянальнай культуры"). Пра лексікаграфічную дзейнасць С. Некрашэвіча разважае ў артыкуле "Ён мог бы стаць беларускім Далем" В. Шчэрбін. Пра літаратуру Беларасточчыні — згадкі С. Чыгрына "Пад даўнымі гоманамі Беларускай пушчы". Друкуюцца працяг артыкула А. Беласкага "Над Белай Руссю — белы снег..." (зіма ў беларускай паэзіі), артыкул Л. Салавей "Пайшлі ў вечны карагод..." (карагодныя песні і гульні). Часопіс пачынае друкаваць цыкл матэрыялаў пра Коласавы мясіны пад рубрыкай "Дзе льецца Німан сэрбаводым..."

Адночы ў САЮЗЕ пісьменнікаў на пасяджэнні секцыі дзіцячай літаратуры падчас абмеркавання кнігі аднаго з аўтараў у яго адрас быў зроблены папрок наконт правамернасці ўжывага ім слова. На той папрок ніхто асаблівай увагі не звярнуў (сам аўтар адсутнічаў), ужо былі гатовы перайсці да наступнага пытання, як раптам падхаліўся чуйны да роднага слова, добры сэрцам Станіслаў Пятровіч Шушкевіч. "Пакрыўдзілі паэта!" — двойчы ўсхвалявана выгукнуў ён і пераканаўча даказаў, што аўтар заслугоўвае не папроку, а ўхвалення, бо тое слова арганічна ўпісалася ў радок і знойдзена вельмі ўдала.

Міжволі думаеш: як жа не хапае нам імгненнай гатоўнасці абараніць чалавека, права паэта на арыгінальнасць, самавыяўленне... Маю на ўвазе канкрэтны факт: больш як год таму ў "ЛіМе" быў надрукаваны артыкул, які, ведаю, многіх тады, мякка кажучы, здзівіў прэтэнцыёзнасцю зместу, неабгрунтаванасцю ацэнак і пап-

рыцца ў анатацыі, што лірычная герайна Забалоцкай вяртаецца ў гэтай кнізе да мінулага свайго народа, да нашай гісторыі, каб глыбей асэнсаваць жыццё, яго выток і неўміручасць. "Зірнем бліжэй?" — кідае насмешліваю рэпліку крытык. Аналагічныя здзелківыя пытанні і воклічы гучаць на працягу ўсяго артыкула: "Што гэта?", "А як такія перлы?", "Дзе сэнс?", "Перагорнем пару-тройку старонак", "Пагартаем наню", "Пойдзем па парадку?".

Сапраўды, пойдзем па парадку. Каб размова наша была больш грунтоўнай, прыгадаем першы пазытны зборнік Людмілы Забалоцкай, тады студэнткі-пяцікурсніцы, "Сакавік" (1974). Ужо тады ўсведамляла яна: "Мы бяспамяць спакойна гадуем..." і з хваляваннем пісала пра неабходнасць зберагчы і перадаць нашчадкам "самае святое — мову нашу і песні".

Л. Забалоцкая адмовілася ад звыклых палітычных штампаў, выйшла за межы існаваўшых ідэалагічных канонаў, не прыняла агульнаафаснага гучнага славацоўя — пранікнёна загаварыла пра Беларусь, пра сваю так званую малую радзіму.

"ПАЭЗІЯ — НЯЎЛОЎНЫ САКРЭТ..."

РЭХА АДНОЙ ПУБЛІКАЦЫІ

рокаў (пра гэта крыху пазней). Здавалася, абавязкова з'явіцца ў "ЛіМе" водгукі, можа, нават разгорнецца шырокая гаворка пра паэзію, бо менавіта пра яе распавядалася ў артыкуле. Аднак, што нярэдка здараецца, — абурыліся, пагаварылі, а выступіць публічна так і не сабраліся...

Маўчанне ж прэсы аўтарка той публікацыі, відаць, успрыняла як знак згоды, недарэмна ж яна пісала: "Хай пройдзе абурэнне, хай міне раздражнёнасць, можа, тады будзе зразумелы мой крок: крытыка не дзеля крытыкі, а дзеля Мастацтва". Дарчы, патэтычных слоў пра літаратуру і мастацтва, пра нацыянальнае адраджэнне, місію інтэлігенцыі і г. д. у артыкуле было шмат. Не менш асуджальных закідаў у адрас тых літаратараў, якія ў час, "калі ідзе працэс адраджэння", "не ўяўляюць адказнасці за створанае імя...", прапануюць чытачу шэрыя, пустыя словы і думкай, без аніякай прысутнасці навізны кнігі".

Разумеючы, што сказанае належыць пацвердзіць, аўтарка спыніла свой выбар на пазытывным зборніку Людмілы Забалоцкай "Струны памяці" (1991). Менавіта гэта кніга, тлумачыла яна, выклікала ў яе жаданне "пагутарыць з пачынаючымі аўтарамі, аматарамі і г. д." на тэму: як не трэба пісаць вершы? Захацелася, апроч таго, ёй "паказаць спадарыні Людміле, а разам з тым і сабе, чым адрозніваецца Мастацтва ад марнавання паперы" (падкрэслена мною. — М. Я.). Папрокі, як бачым, больш чым сур'ёзныя. Але як важна было, каб крытык неаднаразова ўзважыла, выверыла кожнае абвінавачванне, кожнае сваё слова перш чым прылюдна вынесці прысуд кнізе. Асабліва гэта важна цяпер, калі ва ўмовах галоснасці і плюралізму можна сказаць і напісаць усё, што палічыш патрэбным. Прынцыповыя і новыя магчымасці свабоды слова вымагаюць ад крытыка вялікай адказнасці і самакантролю, каб не злоўжываць гэтай свабодай, не рабіць паспешлівых вывадаў. І, канечне, не на ўласны густ пры гэтым належыць спасылкацца, як тое з пэўным какецтвам робіць аўтарка артыкула: маўляў, "такі воль у мяне густ...", "паўтараю, тое можна сказаць на мой густ".

Але ж гэта паэзія... "Любая размова пра яе, — пісаў тонкі знаўца і даследчык паэзіі Варлен Бечык, — павінна весціся з асаблівай беражлівасцю". Каб правільна ацаніць кнігу паэта, "трэба шмат папрацаваць, шмат што дадумаць, уявіць, разгадаць таямніцы мастацкага мыслення аўтара", — зазначыў Рыгор Семашкевіч. На жаль, у аўтаркі артыкула зусім іншы падыход, і яна проста не прыняла зборнік "Струны памяці" Людмілы Забалоцкай. Тут усё яе раздражняе, ставіцца пад сумненне, нават відавочнае; напрыклад, гаво-

"Не да рыторыкі пустой, да сціплай спадчыны прыходзім", — абвясціла яна. Абвясціла, заўважым тады, калі, як пазней зазначыў у адным са сваіх вершаў Пімен Панчанка, "гаварылі занадта гучна, ды і пісалі занадта гучна". Такое свавольства маладой паэтэсы не магло застацца незаўважымым. У рэцэнзіі "З цэлым народам гутарку весці", што друкавалася ў газеце "Звязда", яе папракнулі ў тым, што ёй не хапае пачуцця сучаснасці, што яна ігнаруе тэмы шырокага сацыяльнага гучання, што ў яе кнізе няма слоў "рабочы", "завод", "пяцігодка", "калгас" і інш. Такіх слоў у зборніку "Сакавік" сапраўды няма, ключавымі ў ім былі іншыя: Беларусь, бацькоўская зямля, родная зямля, голас продкаў, спадчына, калыска, матчына слова і інш.

Яе спрабавалі скіраваць на традыцыйны шлях нацыянальна-безаблічнага паэстырыбуна, але, як трапіна заўважыў Кастусь Цвірка, "Л. Забалоцкая ігнаравала патрабаванні неразумнай крытыкі, імкнулася давярцаць толькі ўласнаму сэрцу". Гэта адданасць Беларусі, адраджэнскай настроі яднаюць усе чатыры кнігі Л. Забалоцкай — "Сакавік" (1974), "Радаводны васілёк" (1981), "Свята палыну" (1989), "Струны памяці" (1991).

Да якой бы струны памяці ні дакранулася паэтэса, кожная гучыць шчыра, ачышчальна. Даверлівацю інтанацый, спявадальнасцю вызначаюцца яе вершы пра каханне, пра ўсё жывое, што патрабуе ўвагі і дабрыні, пра блізкіх сваякоў, сына, маці. Трывожыць паэтэсу сучаснасць з яе супярэчнасцямі, тое, што ўсё больш у адносінах паміж людзьмі раўнадушша, зла, хітрасці, мані, менш міласэрнасці — "дзікае зялёнае наш век накісць", — заключае яна.

"Л. Забалоцкая — паэтэса глыбокіх перажыванняў... Чалавечы боль і плач, смех і стогн знаходзяць у яе душы самы гарачы водгук... І гэтыя вечныя пачуцці хораша і нязмушана перадае паэтэса". "У яе вершах гаворыць сама душа", — пісаў Кастусь Цвірка ў рэцэнзіі на кнігу Л. Забалоцкай "Радаводны васілёк" (ч-с "Польмя", 1982, N 5). Тое ж можна сказаць і пра "Струны памяці", зборнік, у якім паглыбіўся філасофскі падтэкст паэзіі Л. Забалоцкай, выразна вызначыліся індывідуальныя асаблівасці яе мастацка-нетрадыцыйналіста.

Аднак нічога гэтага не заўважае крытык, усе яе намаганні скіраваны на тое, каб вышукваць недахопы, каб давесці, што "Струны памяці" — "слабая па ўсім меркаваннях кніжка".

Не лічу, што ўсё бездакорна ў гэтым зборніку Л. Забалоцкай, ды і наогул у яе паэзіі. Тамара Чабан у артыкуле "Радаводная повязь" ("ЛіМ", 2.Х.1981) слухна ад-

значыла ў творчасці Л. Забалоцкай праявы залішняй метафарычнай ускладнёнасці, уяўнай прыгажосці, меладраматызму, фрагментарнасці, часам перагружанасці мовы дыялектызмамі. Удумлівая даследчыца паэзіі Тамара Чабан, аднак, зазначыла самае істотнае: "Л. Забалоцкая стварыла свой "незвычайны і адметны, цікавы пазытны свет". Яна многа працуе над тэхнікай верша, шукае словы і вобразы свежыя, нясцёртыя, з адметным пахам і колерам... Спрабуе ўзнавіць страчанае значэнне слова па яго гучанні, пры дапамозе гукапісу, перакліччы слоў імкнецца надаць ім дадатковы сэнс, стварыць музыку верша". Дазволіла сабе даволі доўгае цытаванне таму, што ў прыведзеным выказванні ўдала падмечаны асаблівасці творчай індывідуальнасці, арыгінальнасці паэтэсы Л. Забалоцкай. Як жа гэта ўсё розніцца ад таго, што чытаем мы ў артыкуле, які ўжо прыгадваўся. Аўтарка яго ў крытычным запале абвінаваціла Л. Забалоцкую "ў элементарным няведанні мовы" (!). "Я не вялікі знаўца мовы, — абвясціла яна, — але бачна, што

паэтэса бракуе элементарнага". Вось так!

Ва ўсёй кнізе "Струны памяці" крытык па сутнасці не знайшла ніводнага таленавітага верша. "Тут сустракаюцца, — заўважае яна, — цікавыя, мілагучныя вершы, — але тут жа, нібы перакрэсліваючы сказанае, дадае: — Праўда, у іх ёсць радкі, якія ўспрымаюцца толькі з доляй іроніі да саміх сябе". Каго або што мела на ўвазе крытык у гэтым "да саміх сябе", шчыра кажучы, я не зразумела, але добра адчула, што яна ні на хвіліну не забываецца, што яе мэта паказаць чытачам, як не трэба пісаць вершы. У выніку крытык прышла да высновы, быццам з усяе кнігі добра, калі набярэцца таленавітых радкоў на 10 вершаў, — "гэта замала для зборніка, складзенага са 121 верша", — упікае яна паэтэсу.

Што ў кнізе "Струны памяці" 121 верш — гэта праўда, а тое, што тут толькі на якіх 10 вершаў набярэцца таленавітых радкоў (хай прабачыць мне крытык), гэта — хлусня. Ёсць у "Струнах памяці", як ужо адзначалася, недахопы, ёсць, на жаль, і так званыя прахадныя вершы (хоць і ў іх няма арыгінальнага). Сустракаюцца ў зборніку, як тое адзначае крытык (мусіць, гэта адзіная слухна заўвага), паўторы ў розных вершах адных і тых жа слоў і іх варыянтаў (фенікс, чаіца, гравюра, гравюрны). Але ж большасць вершаў глыбока крапаюць, прыносяць эстэтычную асаблівасць, здзіўляюць арыгінальнасцю пазытывных знаходак, спеўнасцю і святасцю гучання роднага слова. Іх хочацца чытаць, перачытваць... нават не ведаеш, на якім з іх спыніцца, бо ў кожным — плён шчырай душы, натхнення, любові...

Дзеці замаўлялі: "Сыпані, Буйны дождж, па буяках, па верасе. З копурам наб'ём кашы у верасні Бельмія грыбамі... Секані..."
...Грыбасей, даверліваць пасей, І вярні ў дзіяніцтва незваротнае, Добрае, кароткае і роднае, Што ідзе па зоркавай расе.

Здаецца, прачытай два-тры вершы Л. Забалоцкай, нават тыя, што не назавеш лепшымі, і абавязкова адчуеш, што паэзія яе генетычна беларуская — па мелодыі, слоўніку, сінтаксісу, асаблівасцях граматычнага ладу. Ні пра якое калькаванне тут размовы быць не можа, але крытык настойліва шукае прыкметы гэтай распаўсюджанай хваробы ў зборніку "Струны памяці" і, нарэшце, "вылоўлівае" яе сімптомы, прыводзіць словы: "Зверабой" (свята-янік), "поезд" (цягнік), "факел" (паходня), "губ" (вуснаў), "янтарна" (бурштынава), "па-юнаму" (па-юначы) і інш. Няцяжка, паглядзеўшы на гэты пералік слоў, здагадацца, што ў двукоссе крытык узяла ўжывыя Л. Забалоцкай словы, у

дужкі — тыя, якія, лічыць яна, павінна была выкарыстаць пазтэса. Тут жа даецца наступная тырада-павучанне: "Яшчэ раз упэўніваюся, слоўнікі і толькі слоўнікі — галоўныя падручнікі для сучасных пісьменнікаў (усе словы вылучаны крытыкам. — М. Я.). Слоўнікі, безумоўна, патрэбны, і няблага, што аўтарка артыкула прапагандае іх. Парадокс, аднак, у тым, што, урачыста абвясціўшы слоўнікі галоўнымі падручнікамі, сама яна ў іх наўрад ці зазірнула. Калі б зрабіла гэта, дык пераканалася б, што літаральна ўсе ўжытыя Л. Забалоцкай словы законна прапісаны ў беларускіх слоўніках: нахонт правамернасці іх выкарыстання сумненнай быць не можа. Калі б уважлівай прыглядзелася аўтарка таго артыкула, дык убачыла б і тое, што ў пэўных выпадках пазтэса ўжывае то адзін, то другі варыянт. Л. Забалоцкая адчувае сэнсавыя, эмацыянальныя адценні слоў і з іх выбірае тое, якое найбольш адпавядае зместу, настрою, характару вобразаў верша. Паспрабуеце замяніць, напрыклад, слова "факел" словам "паходня" ў гэтым радку: "Факел барвяны даспелых парэчак...", ці ў гэтым тэксце: "... Белы бэз і юная трава", замест прыметніка "юная" ўжыць "юначы". Дарэчы, "юная" і "юначая" — розныя словы, гэтаксама, як "губы" і "вусны" і інш.

І яшчэ раз пра слоўнікі. У вершы "Вывучэнне мовы" Максім Танк з усмешкай зазначае, што "слоўнікі старэюць раней, як выйдучы з друку" і, шчыра выкарыстоўваючы ўласцівую паэзіі вобразнасць, радзіць вывучаць мову найперш

... Па спрадвечных нашых пісьмёнах
Крыніц, дарог, плугоў,
Па гоману дрэў,
У вясновым і зімнім уборы,
Па матчыных калыханках
На змярканні і ў час зарападу...

Па ўсім відаць, што родную мову Л. Забалоцкая вучыла не па слоўніках — з ёй яна паядна змалку, змалку была далучана да глыбінных слаёў народнай лексікі. Пазтэса жыве ў стых і роднага слова, тонка адчувае яго адценні, вобразныя магчымасці, сілу, паліфанічнасць.

Вершы Людмілы Забалоцкай заўсёды загадка. Неабходна шмат дадумаць, уявіць, прыкласці духоўныя намаганні, каб адшукаць і спасцігнуць прыхаваны сэнс. Для аўтаркі таго артыкула ўсё значна прасцей, ва ўсіх выпадках яна абмяжоўваецца зрокава-канкрэтным успрыманням вершаў, не ўлічваючы таго, што "паэзія — няўлоўны сакрэт" (П. Панчанка).

Заклінанне трагічна-сутойнае
Прамаўляю сціпна, ледзь-ледзь,
І кагорты палеглыя войнаў
Устаюць, каб на зоры глядзець.
І чаканьні крокі разносяцца
Над планетай, нібы грамабой.
Іх ваенныя зімы і восені
Над людзьмі, нада мной, над табой.

Абвінавачваю аўтара такіх вершаў у элементарным няведанні мовы, у "нехайным стаўленні да слова і думкі" можа толькі той, хто не бачыць і не чуе. Непрыемнае ўражанне робіць іранічна-паблажлівы тон крытыка, яе імкненне павучаць пазтэсу, кіраваць яе пярком. Замест таго, каб адчуць адметнасць унутранага аўтарскага "я", пастарацца ўбачыць свет у тых формах і фарбах, што і пазтэса, крытык штурна вырывае з вершаў асобныя радкі і здэкліва-прымітыўна каменціруе іх.

Міжволі думаеш пра жывучасць традыцый аўтарытарнай крытыкі, якая хоць і мяняе свае формы і выступае пад новымі лозунгамі, але, як і ранейшыя, прысвойвае сабе манапольнае права на ісціну. Ігнаруючы адметнасць творчай індывідуальнасці мастакоў, яна стараецца падвесці іх творчасць пад пэўныя схемы, ускладае на сябе ролю таго гегемона, пра які з пафасам гаворыцца ў артыкуле майго апанента. У гэтай ролі яна адчувае сябе ўпэўнена, баявіта; усё ёй бачна, зразумела, дакладна вядома, што і як павінна сказаць Л. Забалоцкая, якое слова ўжыць. Сячэ направа і налева, зусім забывышыся на тое, што "ёсць у паэта свой аблог цалінны", і недапушчальна жывасілам урывацца туды, правіць там лад на свой капаль.

Літаратурная крытыка назапасіла вялікі вопыт уніфікацыі талентаў, звячка гэтая ўелася надта глыбока. І цяперашняя крытыка, хоць абвясціла сябе дэмакратычнай, як бы па інерцыі па-ранейшаму нярэдка не можа пагадзіцца з тым, што нехта глядзіць на свет інакш, і думае, і піша не так, як "паложана"...

Маргарыта ЯФІМАВА

Імануіл Кант (1724—1804) у нас вядомы як аб'ект крытыкі філосафаў-марксістаў. Гэты філосаф распрацаваў сваю сістэму этыкі, яго вылучаюць самастойнасць і неардынарнасць думкі. Кант мае вялікі наробак і на мяжы філасофіі ды літаратуры: менавіта ён з'яўляецца тэарэтыкам асветніцкай плыні ў нямецкай літаратуры XVIII ст.

Прапануючы ўвазе чытачоў пераклад яго трактоўкі крэда асветнікаў, я спадзяюся, што гэты будзе ацэнены не толькі як гісторыка-філасофскі, але і сугучны нашым сённяшнім дачыненням.

ПЕРАКЛАДЧЫК

ШТО ТАКОЕ АСВЕТА?

Асвета гэта сыход чалавека з яго самачынай незалежнасці. Незалежнасць ёсць незалежнасць паслугоўца сваім розумам без накіроўвання другім. Самачынай гэта незалежнасць з'яўляецца тады, калі яе прычына ляжыць ў недахопе не розуму, а рашучасці і мужнасці паслугоўца ім без накіроўвання другім. Sapere aude! Май мужнасць паслугоўца сваім уласным розумам — вось дэвіз асветніцтва.

Лянота і баялівасць ёсць прычынамі, чаму вельмі вялікая частка людзей пасля таго, як прырода ўжо даўно абвясціла ім свой вырак быць свабоднымі ад чужога кіраўніцтва, усё-ткі ахвотна на ўсё жыццё застаюцца незалежнымі, і чаму другім так лёгка авалодаць палажэннем апекуноў. Быць незалежным зручна. Калі ў мяне ёсць кніжка, якая прапануе мне розум узамен майго душпастыра, які пасвіць мае сумленне, доктар, які для мяне прызначае маю дыету і г. д., то мне ж тады не трэба самому выпінацца. Мне няма патрэбы думаць, бо я ж магу толькі плаціць; другія выканаюць за мяне гэту непрыемную работу. Што найбольшая частка людзей (сярод іх увесь прыгожы пол) лічыць крок да незалежнасці, апроч таго што ён цяжкі,

*Май мужнасць быць мудрым! Афарызм належыць Гарацыю.

яшчэ і вельмі небяспечным, — пра гэта ўжо клялоцяцца тыя апекуны, якія гэтак шчыра ўзялі на сябе функцыю нагляду.

Пасля таго як яны сваё быдла спачатку зрабілі дурным і старанліва пазбягалі таго, каб гэтыя цёмныя стварэнні маглі асмеліцца зрабіць хоць крок з тых яслей, у якія іх заперлі, — яны паказваюць ім небяспеку, якая пагражае, калі тыя паспрабуюць ісці самастойна. І вось, хоць гэта небяспека такой вялікай якасці не з'яўляецца, бо ўпайшы некалькі разоў, яны, мабыць, навучыліся б хадзіць, папярэджанне ўсё ж выклікае няпэўнасць і найчасцей адпалохвае ад далейшых спрабаў.

Такім чынам, для кожнага чалавека паасобку цяжка выбрацца са сваёй незалежнасці, якая стала амаль часткай яго натуры. Ён нават упадабаў яе і сапраўды не ў стане карыстацца сваім уласным розумам, таму што яму ніколі не дазвалялі зрабіць гэта. Прадпісанні і правілы, гэтыя механічныя інструменты разумовага ўжытку ці хутчэй злоўжывання прыродных здольнасцей, з'яўляюцца кайданамі хранічнае незалежнасці. Калі б хто-небудзь пазбавіўся іх, то ён зрабіў бы нават цераз малую яміну скачок усяго толькі няўпэўнены, бо ён нязвычайна да такой волнай манеры духу. Таму знаходзяцца толькі нямногія, каму ўдалося дзякуючы працы над сваім

духам выблытацца з незалежнасці і дасягнуць упэўненае хады.

Але тое, што супольнасць асвеціць сама сябе, магчыма; гэта амаль непазбежна, калі ёй даць адно толькі свабоду. Таму што знойдуцца, нават пры дзейных апекунах над вялікай масай людзей, некалькі самастойна мыслячых асоб, якія, спярша самі скінуўшы ярмо незалежнасці, будуць распаўсюджваць вакол сябе дух разумнай ацэнкі ўласнай вартасці і прызвання чалавека думаць самастойна.

Супольнасць можа дасягнуць асветы толькі памалу. Шляхам рэвалюцыі будзе дасягнуты адыход асабістай дэспатыі і карыслівага альбо ўдалолюбнага прыгнёту, але ніякім чынам не адбудуцца сапраўдныя пераўтварэнні ў манеры мыслення; больш таго, новыя інтрыгі, як у свой час старыя, будуць служыць цуглямі бяздумнай вялікай людской масы.

А вось для асветы непазрэбна нічога, акрамя свабоды, найбясшкоднай з усяго, што можна назваць свабодай, і гэта свабода ёсць свабодай ва ўсіх справах адкрыта прымяняць свой уласны розум. (...) Калі ж тут спытаюць: ці жывём мы ў асвечаным веку? — то адкаж будзе: не, але, відаць, у век асветы.

Пераклад з нямецкай мовы
Яўген БЯЛАСІН

ЯШЧЭ АДНО СЛОВА ПРА УЗДЗЕНШЧЫНУ

На Уздзеншчыне ці не ўсе ведаюць краязнаўца Уладзіміра Кісялёва. Яго кніга "На Нёманскіх вытоках", што пабачыла свет у 1985 годзе ў выдавецтве "Польмя", стала свайго роду падручнікам па гісторыі, літаратуры, географіі і прыродазнаўстве роднага раёна.

Надаўна тое ж "Польмя" выпусціла яшчэ адну яго кнігу "Пуцявінамі Наднямоння" — таксама пра Уздзеншчыну, яе цудоўных людзей, якія жылі тут у мінулым і жывуць тут цяпер. Аўтар вядзе свой аповяд з сівай даўніны, уваскрашае назвы многіх паселішчаў, курганоў, гарадзішчаў, дарог, лугоў, палаткаў, лясоў, рэк, рачулак. Для большай паўнаты таго, пра што расказвае, цягне нітку дакументальнай асновы далёка за межы Уздзеншчыны.

Чытаеш кнігу і адчуваеш, як У. Кісялёў любіць сваю Уздзеншчыну, дзе, як кажуць, у любую вёску зойдзеш — пісьменніка, вучонага знойдзеш. Напрыклад, Магільнае. Тут, у сям'і Яўгені Сымонаўны і Міхаіла Міхайлавіча Лычой вырасла трое сыноў. Усе сталі вучонымі. Генадзь — акадэмік, заслужаны дзеяч навукі, доктар эканамічных навук, прафесар, узначальвае Інстытут эканомікі Акадэміі навук Беларусі; Леанід — доктар гістарычных навук, прафесар; Анатоль — кандыдат тэхнічных навук. А іх

родная сястра Ліда — самабытная казачніца, яе творчасць знойдзеш у многіх фальклорных зборніках, адрасаваных вучням, настаўнікам, студэнтам.

Калісьці ў вёсцы Магільнае стаяла невялікая хата Яўхіма Шкіляра. Яго сыны Міхаіл і Абрам таксама дактары навук, першы — гістарычных, другі — географічных.

А вёска Нізок! Невялікая вёска, а дала нашай літаратуры Кандрата Крапіву, Паўлюка Труса, Лідзію Арабей, мастака Уладзіміра Ткачова, народнага артыста рэспублікі Анатоля Труса... Скажаць пра ўсіх знакамітых людзей гэтай вёскі — месца не хопіць. Сярод нізакчан ёсць акадэмік, доктар філалагічных навук, прафесар, заслужаны дзеяч навукі, востем кандыдатаў навук, некалькі дацэнтаў...

Аўтар кнігі не толькі занатоўвае падзеі, факты. Ставіць і праблемныя пытанні. Напрыклад, чаму да гэтага часу няма ў вёсцы Нізок музея Кандрата Крапівы і Паўлюка Труса. Хаця б адзін на двух класікаў! І сапраўды, чаму? Можа, і тут працягваюцца наша бяспамяцтва? Альбо пра выток Нёмана і Лошы. У. Кісялёў уносіць прапанову: пракласці сюды турыстыкі маршрут, адзначыць гэта месца памятных знакаў.

Слушнай уяўляецца і ягонае прапанова адну з вуліц нашай сталіцы назваць Нёман-

скай, нагадваючы: "Яшчэ з 1859 года на Васільевскім востраве ў С.-Пецярбургу "прапісаўся" Нёманскі завулак, які хавае гэту назву і сёння... У Маскве ў раёне Валакаламскай шашы ёсць Нёманскі праезд... У Кіеве таксама ёсць Нёманская вуліца..."

Да ўсяго, не трэба забываць, што адзіная вялікая рака, што нарадзілася на Беларусі, — на Міншчыне!

У асобны раздзел У. Кісялёў выдзяляе перыяд Вялікай Айчыннай вайны: расказвае пра мужнасць сваіх землякоў на фронце, у падполлі, партызанах, гаворыць пра нашых жанчын і дзяцей, якія ў цяжкія дні фашысцкага ліхалецця не сталі на калені перад ворагам.

Ёсць у кнізе і дакументальныя нарысы. Грунтоўная гаворка вядзецца пра выдатнага беларускага вучонага Якуба Наркевіча-Едкі, пра выдатнага гісторыка, прадстаўніка рэлігійна-культывага рэнесансу канца XIX — пачатку XX стагоддзяў Уладзіміра Завітневіча. Ёсць згадкі пра старадаўні уздзенскі род Кісялёў, які вядзе да княжаскай галіны Рурывічаў, князёў уладзімірскіх на Валыні, пра братаў Ткачовых з Нізка.

У кнізе дзесяткі радзіх ілюстрацый. Многія здымкі зрабіў сам аўтар. Да месца тут і рэпрадукцыі: карта 1612 года, план маінтка "Святы Двор" 1882 года, малюнк Н. Орды "Сядзібны дом у Над-Нёмане" — "Пясочна, палац Едкі" 1864 года, малюнк В. Сташчанюка.

Удала аформіў кнігу мастак Л. Мялоў, які выкарыстаў застаўкі па матывах малюнкаў А. Тыньны. На вокладку вынесены фрагмент адной карціны Р. Заслонова з яго серыі "На Радзіме Наркевіча-Едкі".

А. АЛІН

А Ў "СПАДЧЫНЕ" — ПАПАЎНЕННЕ

Яшчэ адна кніжка з'явілася ў серыі "Спадчына", што выпускае выдавецтва "Мастацкая літаратура", — зборнік выбраных твораў Вінцэса Каратынскага (укладанне, прадмова і каментарыі У. Мархеля). Гэта ўжо другое, дапоўненае выданне спадчыны "баратага ліцвіна", як называлі В. Каратынскага між сабой варшаўскія газетчыкі. Першае з'явілася яшчэ ў 1981 годзе, калі серыя "Спадчына" не выходзіла (як вядома, пачатак ёй быў пакладзены ў 1989 годзе).

Адкрываецца кніга вершам "Уставайма, братцы!", які быў напісаны В. Каратынскім па-беларуску ў сувязі з прыездом у Вільню імператара Аляксандра II. Твор прагучаў як выклік манарху, што непрызнаная ўладамі беларуская мова жыве і развіваецца. Верш быў надрукаваны лацінкай, а таксама кіры-

ліцай з падагалоўкам "Песня з паклонам ад літоўска-русінскай грамады" ў верасні 1858 года як дадатак да прывітальнага адраса цару, з якім выступілі А. Кіркор, А. Адыец, І. Ходзька, Я. Тышкевіч і М. Маліноўскі.

Змешчаны таксама беларускамоўныя вершы В. Каратынскага "Далібог-то, Арцім..." і "Туга па чужой старане". Далей ідуць польскамоўныя паэтычныя творы В. Каратынскага, над перакладамі якіх рупіліся Г. Тумаш, У. Мархель, Р. Барадулін, П. Бітэль, Р. Баравікова, Г. Дубянецкая.

Асобны раздзел складаюць артыкулы, нарысы. Можна пазнаёміцца з такімі творами, пераўвасобленымі па-беларуску тым жа У. Мархелем, З. Саўкам, М. Хаўстовічам, А. Жлуткам, В. Вярэнічам, як "Наваградчына і Наваградка", "Некалькі падрабязнасцяў

пра сям'ю, месца нараджэння і маладосць Адама Міцкевіча", "Віцебск", "Рамуальд Зянькевіч", "Дадатак да біяграфіі Адама Міцкевіча", "Ігнат Дамейка ў Варшаве", і іншымі.

Прадстаўлены творы, якія прыпісваюцца В. Каратынскаму, і некалькі яго лістоў (іх пераклалі Г. Кісялёў, У. Мархель, Я. Янушкевіч).

Як не пагадзіцца з У. Мархелем: "Літаратурная спадчына Вінцэса Каратынскага багатая сваёй чалавечасцю, духоўнай пульсуючай думкай, памкненнем да сацыяльнай раўнавагі ў людскіх стасунках. І ў нас, яго нашчадкаў-землякоў, людзей канца XX стагоддзя, няма ніякага маральнага права адмаўляцца ад гэтага багацця".

Такі паважаны ўзрост у народнай паэзіі Узбекістана, Героя Сацыялістычнай Працы, лаўрэата шмат якіх аўтарытэтных узнагарод і прэміяў, у тым ліку і міжнародных — Імя Дж. Нэру і "Лотас". Зульфія друкуецца з 1930 года, за гэты час выдала дзесяткі кніг, у тым ліку і ў перакладах. Дзве з іх выйшлі ў Мінску на беларускай мове. І ўвогуле, Зульфія належыць да тых, для каго паніца творчасць, паэзія не абмяжоўваюцца нацыянальнымі рамкамі. Яна пераклала на ўзбекскую мову верш Я. Купалы "А хто там ідзе?", асобныя творы Я. Коласа, П. Броўкі, М. Танка, Э. Агняцвёт, Е. Лось і іншых аўтараў. Зульфій напісаныя артыкулы пра творчасць Я. Купалы "Пясняр народа" і "Будзе жыць у вяках", пра Я. Коласа — "Часціна душы сябра".

Творы самой Зульфій па-беларуску загучалі дзякуючы Э. Агняцвёт, з якой яна сябруе, А. Грачанікаву, Р. Барадуліну, А. Вярцінскаму, С. Грахоўскаму, Хв. Жычку, А. Лойку, Е. Лось, Ар. Марціновічу, Ю. Свірку...

Віншум спадарыню Зульфію з днём нараджэння! Жадаем, каб і надалей доўжыліся яе жыццёвыя і творчыя вясны!

НЕ ТОЛЬКІ ПАДРАХУНКАВАННЕ

паўнага этапу, пройдзеным Генрыхам Далідовічам як творцам, адчуваеш, калі знаймішся з яго кнігай выбранага "Жывы покліч", выпушчанай нядаўна выдавецтвам "Мастацкая літаратура", а і бачыш, наколькі пісьменнік, патрабавальна ставячыся да слова, уносіць пэўныя ўдакладненні ў ранейшыя творы. Прынамсі, аб гэтым іскрава сведчыць рамач "Гаспадар-камень", які быў адзначаны Літаратурнай прэміяй імя Івана Мележа. Змешчаны і аповесці "Жывы покліч", "Юля", а таксама шэраг апавяданняў, у тым ліку і трыпціх "Цяпло на першавец". Прадмову "Заўсёды быць чалавекам" напісаў Алякс. Марціновіч.

КАЛІ ЁСЦЬ ЗАЦІКАЎЛЕНАСЦЬ

З першымі кнігамі паэтаў Анатоля Сыса, Эдуарда Акуліна, Міхася Скоблы і Святланы Явар пазнаёмліся вучні адзінацятых класаў СШ № 1 г. Мазыра, якія прыйшлі на пасяджэнне клуба аматараў беларускай кнігі "Валюшка", што пачаў працаваць пры цэнтральнай гарадской бібліятэцы.

— У планах нашага клуба, — расказвае галоўны бібліятэкар пазт Васіль Андрэўскі, — сустрэчы не толькі з кнігамі, але і з самімі аўтарамі. Будзем запрашаць пісьменнікаў з Мінска і Гомеля. Разам з абласным аддзяленнем Саюза пісьменнікаў распрацавалі план на ўвесь год... У клуба "Валюшка" шмат задумак і планаў. І верыцца, што ўсе яны здзейсяцца, бо створаны і працуе ён пры непасрэдным удзеле зацікаўленых у прапагандзе беларускай літаратуры людзей.

Васіль БАРХАНАЎ

"СПАКУСА ТРАЎНЯ" Ў... СТУДЗЕНІ

Святлей студзеньскай кніжкай "Бібліятэкі часопіса "Маладосць" стаў зборнік паэзіі Тамары Мазур "Спакуса траўня". Змест яго склаў вершы і паэма "Пялісткі лотасі". Маладая паэтка родам з вёскі Лазы Ваўкавыскага раёна. Працавала лінатыпісткай у Гродзенскай узбуйненай друкарні, загадчыцай кнігарні ў вёсцы Вішнявец на Стаўбцоўшчыне. Цяпер — карэспандэнт стаўбцоўскай раённай газеты "Прамень". Друкавалася ў "Чырвонай зменне", часопісах "Першавец" і "Маладосць".

І КРЫТЫКА — ЖАНР НЕ СУМНЫ

Пры ўмове, калі за гэтую справу бяруцца маладыя аўтары. Прынамсі, у гэтым пераконнае першы нумар "Першавата". А. Фількова выступае з артыкулам "Дачка я вол...", у якім разглядае, як вобраз Рагнеды змайшоў адностралана ў літаратуры. А. Ветах сваім ўражаннямі ад кнігі паэзіі С. Чыгрына "Шчырая Шчыра" вырашыў падзяліцца праз адкрыты ліст аўтару — "Я на Радзіме не гошць..."

Як і звычайна, асноўныя раздзелы — прозы і паэзіі, у якіх шырока прадстаўлены як аўтары, вядомыя па публікацыях, хоць бы ў самім "Першавата", так і тыя, для каго выхад на яго старонкі — дэбют. "Гасціўні" прымае В. Аксак (вершы) і А. Шлега (апавяданне-быль "Адзінота"). Змешчана гутарка А. Мельнікова і Л. Рублёўскай "Я не ўваходжу ні ў якую тусючку...", артыкул А. Дуброўскага "Сучасны хрысціянскі фальклор", пародыі С. Важніка.

Паэзія

Эдзі АГНЯЦВЕТ

Нібы жыцця майго падзея,
Мне песня чуецца адна:
"Не пакідай мяне, вясня,
Не пакідай мяне, надзея!"

Я не цяплю мяцеліц ранніх!
І свята юнае люблю,
Калі прыходзіць на зямлю
Вясны няўрымслівай гуканне
І абнаўляе спадзяванні.
Не пакідай людзей, вясня!

МІХАЛІНА

Светлай памяці Міхаліны ЛЯШУКЕВІЧ

Па-над крыжам — ціхая каліна,
Гронкі, быццам песні для душы.
Спачывае цётка Міхаліна —
Родам з роснай вёскі Лукашы.

Сніцца ёй ваенная навала,
Чуе стогны спаленай зямлі.
Дзвюх дзяўчынак з гэта ратавала,
Што з калоны страшнай уцяклі.

Беглі і дрыжэлі:
"Мама, мама!"
Засталася Мама ў чорнай Яме...

Стала маткай цётка Міхаліна,
Што не мела ні дачкі, ні сына,
Прытуліла гэтых дзвюх сясцёр,
Зберагла для сонейка і зор.

Ад паганых карнікаў хавала
І дзяліла з дзецьмі хлеб і соль,
Бо душой святою адчувала,
Што такое чалавечы боль.

Колькі страху перажыта,
мукаў
Дзеля іхніх будучых унукаў!
Колькі мела гора і надзей,
Як маліла Бога за людзей!

Міхаліна,
Вас, жывую, клічам.
Як уславіць Вашу дабрыню?
Помню, Вы нагадвалі з аблічка
Мудрую Купалаву радню.

...Па-над крыжам — ціхая каліна,
Гронкі, быццам песні для душы.
Спачывае цётка Міхаліна —
Праведніца з вёскі Лукашы.

ПРАДКАЗАННІ

Мне абяцаюць Знакі Задзяка
То дні спрыяльныя,
то неспрыяльныя.

Астролагі,
вы прадкажыце небаракам
Дні выратавальныя!

Не пра сябе я думаю-гадаю,
Маіх балючых дзён
мне не злічыць!

Я згаладалым на святле жадаю —
Не забабонамі
над лёсам варажыць,
Не абяцанкамі,
але папраўдзе жыць!

НАСТАЛЬГІЯ

Канцэрт.
Тужылі маладыя спевакі.
Ва ўсіх — разбітае каханне.
У кожнага —
расчараванне.
Наскрозь прадзёмулі сэрца скразнякі.

Усё ў мінулым,
незваротнае.
Ох, як тужылі горка ювакі!
Настальгія!

А я дзівачка,
бо дагэтуль верую
У першае каханне несмяротнае.
Шкада прастораў
маладых гадоў
Пад трапяткою Зоркаю Венераю!
У кожнага свой смутак.
Настальгія!

ПРА ЭКАЛОГІЮ ДУШЫ

У маладой бярозы голле
Чарнее трэцюю вясну,
Нібы яна на нечай злоснай волі
Перажыла Чарнобыль ці вайну.

Які бандыт маўклівай ноччу
Нажом прайшоўся па жывой кары?
Мне гар дагэтуль рэжа вочы —
Дыміўся доўга попел на двары...

Гаворым з болем і трывогай
Пра экалогію душы.
А што прыдумаць,
каб ніхто нікога
Не рабаваў і не душыў?

Каб стаў зладзюга
Чалавекам —
Па-іншаму на свет глядзеў
І не было тут месца здзекам
Ні з птушак,
ні з людзей,
ні з дрэў.

ФЛЕЙТЫСТ

Флейтыст іграў "Сіцыліяну" Баха,
Блакітную Італію ён сніў.
І не было ані граніц,
ні дахаў,

А толькі гукаў серабрыстых пераліў.
Сіцылія,
Сіцылія,
Сіцыліяна!

Іграў
і думу думаў,
што калісьці
З пявучае жалейкі пачынаў:
Не ведаў нават казак
аб флейтысце,

Калі на луг
свой статак выганяў.

Быў цёплы дух зямлі
і неба подых,
Гукалі дрэвы кожны весні ліст.
Спачатку быў хлапчук —
паэт прыроды,
Таму і вырас,
крылы ўзяў флейтыст.

Яму здаваўся белы свет арганам,
Валодаў Бах крывіцамі святла.
І флейта, як лірычнае сапрапа,
Любоў дарыла,
ласкаю жыла.

...Калі флейтыста на зямлі
не стала,
Застаўся голас флейты
над зямлёй, —
З тую свайёй
ды з радасцю свайёй...

Нядаўна мне дачка яго сказала:
— Паслухаю, бывае, на святанні
Другую флейту —
у другіх руках,
І адчуваю бацькава дыханне —
Гармонію душы прыносіць Бах.

І салаўём залётным флейта свішча:
Сіцылія,
Сіцылія,
Сіцыліяна...
Жалейка адгукваецца з іржышча:
Ой, рана на Івана!

Проза

ВЯРТАННЕ Ў ДЗЯЦІНСТВА

Насоўваецца на сяло навальніца, а ты не бжыш у хату — стаіш пасярод панадворка і чакаеш, пакуль вогненнай пугаю не захвошча па чорнай хмары пярэнь. Шалёны вецер трэпле на табе сарочку, бльтае валасы, б'е па твары тугімі вадзянымі ніткамі, а ты чамусьці і не захінаешся. Нарэшце ліне, як з цабэрка, а ты ідзеш да парога паволі, несучы ў сэрцы невымоўную радасць.

Тая прывычка не пакідае цябе і з гадамі. Вось і апошні раз непагадзь запыніла перад саменкай вёсачкай. І ты не кідаешся да крайняй хаты, не шукаеш паратунку ля цёплай сцяны, а стаіш пасярод дарогі, нібы хочаш навек захаваць у памяці тыя незабыўныя імгненні.

Маладзіца, што прабягала міма з дзіцем на руках, спачувальна кінула:
— Дзівак чалавек! Мала што прамок, — яму яшчэ трэба і ўсміхацца гэтай навале!..
Маладзіца не разумела галоўнага: у тую хвіліну я вяртаўся ў дзяцінства.

АНТАК

3-ПАД ВАРШАВЫ

У нашых Мілейках ён з'явіўся — як з неба зваліўся.

Сяло прачнулася аднойчы і ўбачыла: пад ліпаю, што кучаравілася на развілцы вуліц, сядзяць з выгледу пан з паняю, двое дзетак, таксама не па-наску апрапутыя, а побач — стаіць вішнёвы гармонік.

Што б гэта значыла?
У розведы першымі кінуліся мужыкі, цікавацца:

— Хто такія?
— Адкуль?
— І чаму пад ліпаю?
Незнаёмец падняўся, падаў кожнаму вяскоўцу руку, сказаў:

— Антак. 3-пад Варшавы. У нас там безработце, то мушу ў панства прасіцца пастаяльцам. Нам тылькі мець дах над гловой, а на кавал хлеба заробім!..

Перабралі мужыкі ўсе варыянты і паралі: на пастой найлепей будзе стаць да Банадысіхі. Хата на дзве палавіны — месца хопіць усім.

Прыезджыя так і зрабілі. А праз нейкі тыдзень новым здзівілі сяло: у Банадысішынай стопцы адкрылі лаўку!

— Бач ты яго! — нібы папракалі мілейкаўцы Антака. — Па злоту за дзень жонд кладзе за беспрацоўе, а яму ўсё мала. Паніч!..

Але "паніч" не звяртаў увагі на тыя перашэпты, праз які месяц ужо на фурманцы паехаў у мястэчка і прывёз ад Лейбы Касоўскага мех солі, мех цукру, скрынку запалкаў, скрынку махоркі, бочку газы, бочку селядцоў ды безліч рознай драбязы.

— Ого! — цяпер ужо адкрыта папракала сяло. — Купцом Антак робіцца!..
Яшчэ праз які месяц новым было здзіўлена сяло. Сядзячы на прызбе, Антак наярваў на вішнёвым гармоніку, а яго пані Гілена і дзеткі — Ядзя ды Стасік — спявалі:

— Андруша, мілы мой Андруша,
На пецы сядзі, на хармоні гра,
А як гра — вонсамі тылькі руша...

Потым пані Гілена тупнула ножкай, падбачылася і паваю прайшлася па панадворку. Зноў тупнула, зноў прайшлася і кінула ў людскі гурт:

— Хлапакі! Таньчыць!..
Божухна! Што зрабілася з сялом! У круг пайшлі і старыя, і маладыя. Нават Банадысіха выкідвала каленцы.

Мужыкі не маглі нахваліцца:
— Харраша бабёнка! Нашых бы так наўчыць!..
І раілі:

— Антак! Паддай яшчэ! Урэж "Лысага" ці "Ойру"!..
Аднак не доўга цешыліся. Надшыоў трыццаць дзевяты, а з ім пачало ў нас усё ламацца.

Неяк прыслалі разнарадку на вываз. Сабраліся вясковыя "камбедаўцы", паса-мікаваліся і вырашылі: лепшага кандыдата на вываз, як Антак, ім не адшукаць.

Неўзабаве прыехалі саньмі два энквэдэшнікі, і сям'я Антака пачала грузіцца. Але што было грузіць! Гаспадар болей таптаўся ля саней. Ціха плакалі дзеці. Не стыдаючыся, раўла гаспадыня. Перад маімі вачыма і цяпер тая карціна: шалёны мароз, а пальчэчка ў пані Гілены — ветрам падшыта...

Нарэшце ўмасціліся. Рыпнулі палазы. Конь адразу рвануў. І тут раптам Антак падхаліўся ў рост, павярнуўся тварам да

Яраслаў ПАРХУТА

МІЛЕЙКАЎСКІЯ ЭЦЮДЫ

сяла, расцягнуў вішнёвы гармонік, і да нас даляцела:

— Андруша, мілы мой Андруша,
На пецы седзі, на хармоні гра...

***

Мінулі гады. Ужо пры гэтых саветах, адразу пасля вайны, сяло атрымала ліст. З Англіі. На канверце было напісана: "Камбедаўцам". А на васьмушцы паперы — усяго адна фраза: "Дзенькуемы за фшыстко". І подпіс: "Антэк з-пад Варшавы".

БАЗАРНЫ ДЗЕНЬ

Сонца яшчэ як след не паднялося над мястэчкам, а між вазоў і гандлёвых лаў базарчыка нясмела пабліскавалі кукарды шапак. Вясковыя дзядзькі быццам не звярталі ўвагі на тыя кукарды — пакрывалі, прапануючы свой тавар:

— Каму гаршкі-збанкі-макітры?..
— Цабэргі-дзежачкі-маслабойкі!..
— Парасяты-баранчыкі!..

Раптам з таго краю базарнай плошчы, дзе вечна куродзіла смаларня, пачулася:

— Алярм! Разбгайся! Абла-ва-а!..

Заварушыўся базар, загаманіў. Завойкалі бабы, забегалі мужчыны, заіржалі выпражаныя з вазоў коні. Усё прыйшло ў рух.

Але выхад з базару быў адзін — праз вароты. А ў варотах стаяла некалькі вайскоўцаў і, перш чым выпусціць каго на волю, — правяралі "аўсвайсы", шарылі па кішэнях і торбах, прынюхваліся да адзежы.

Як бы гэта праскочыць незаўважаным? Як бы гэта слізгануць між дзядзькоў і цёткаў на той бок, на вуліцу?

Не ўдалося. Схапілі за каўнер курткі, хрыпла гаркнулі ў самае вуха:

— Што ў ванзэлку?! Навошта гэтулькі газет?!

І дужая рука павяла да машыны, увалхнула ў вузкія дзверцы і штурхнула на нешта мяккае. Я не адразу зразумеў, што апынуўся на людзях, якія ляжалі і сядзелі проста на днішчы машыны.

У двары камендатуры скопленых некуды па адным адводзілі. Дайшла чарга і да мяне. Прывялі ў пакой з нізкім скляпеннем і зноў за сваё:

— Навошта газеты? Хто паслаў у горад?

На гэты раз я знайшоўся:

— Мама паслала, — кажу. — Было каб чым сцены абклеіваць.

І тут моцны ўдар зваліў мяне з ног. Ачомаўся ў падвале на тухлай саломе. Мацаў распухлыя губы і ўсяго што рабіў — плакаў.

Недзе апоўдні прыйшлі зноў і зноў павялі ў пакой з нізкім скляпеннем. За сталом ужо сядзеў малады і прыгожы немчык. Зірнуў на мяне быццам спагадліва і на чыстай рускай мове запытаўся. Пра тое ж:

— Скажы, пацан, зачым столькі газет панадобілось? Кому? Партизанам?

Я стаяў на сваім:

— Сцены абклеіваць...

Не здымаючы з твару лагоднай усмешкі, немчык загадаў падначаленаму:

— Вклейте ему! И за ворота вышвырните!..

...Толькі за варотамі камендатуры я апамятаўся. Не верылася: няўжо пранесла?

Па тратуары ішлі ды ішлі людзі. Старыя, маладыя, дзеці. Куды? І чаму ў адным накірунку?.. Пасунуўся следам.

У цэнтры, на скрыжаванні вуліц, дзе яшчэ за польскім часам быў Дом людоды, а за савецкім — кінатэатр, у строгім маўчанні стаяла ці не ўсё мястэчка. Трошкі воддаль нервова паходжвалі ўзброеныя — у чорных і зялёных шынялях.

Людское маўчанне цягнулася нядоўга. З-за павароткі вынырнуў грузавік, і натоўп нібы войкнуў. Грузавік наблізіўся да слупа, з перакладзіны якога звисалі дзве вераўчаныя пятлі. Бразнуў задні борт. Увішны дзясцок у чорным дапамог падняцца двум цывільным, што са звязанымі рукамі ляжалі ў кузаве, і накінуў на іхнія шыі пётлі.

Я не бачыў, як на грузавік ускочыў малады немчык, як нешта чытаў з паперкі, як потым грузавік праехаў трошкі і зноў спыніўся. Калі расплюшчыў вочы, — пад перакладзінай гайдаліся два вісельнікі, а малады немчык з машыны казаў:

— Так будет всем, кто осмелится помогать бандитам...

...Той базарны дзень сорок другога сніцца і зараз.

ПАПЕРА Ў КЛЕТЧКУ

Пасярод вуліцы ехаў на ровары Тодар-актывіст і пакрыкваў:

— Усім на сход! На сход! На сход!..

Неўзабаве ў прасторную хату Банандысіхі людзей набілася, як селядцоў у бочку. Нецярпелася кожнаму дазнацца, з якой нагоды такую каманду падалі. Мужыкі з цікаўнасцю пазіралі на дзверы. Але маўчалі. Каб часам не лягнуць лішняга.

Раптам парог пераступіла ажно тры начальнікі — у фуражках-сталінках, рыпуных рамянях ды хромавых ботах — і моўчкі паселі за стол на покуці.

Маўчалі мо з паўгадзіны. Нарэшце адзін з іх сказаў:

— Значыць так. Вам нада падаць заяўленні ў калхоз. Ядзінагласна!

Цішыня яшчэ болей наструнілася. Стала чуваць, як б'ецца галавою аб шыбіну вялізная шэрая муха.

І тут падаў сіплы галасок Іван Багняк:

— А я мо, як той казоў, гэтае самае, на сваім плячы ды на сваім лапціку зямліцы хацеў бы яшчэ траха пакалуцацца..

На яго зашыкалі. Маўляў, куды гнеш, у Сібір захацеў?..

Але начальства нібы і не чула Іванавага пратэсту — сядзела на покуці і маўчала.

Час цягнуўся, як муха па смале.

Начальства сабе пакурае, а мужыкам не дазваляе. З графіна вадзічку папівае, а вяскоўцам — не падысці нават. Па чарзе на двор выходзіць размяцца, а мужыкам — ні ў зуб нагою.

Першым не вытрымаў той жа Іван Багняк:

— Калхозы, етае самае, як той казоў, дзела харошае. Без іх, як той казоў, не змагём. Але я...

Ён неяк ненатуральна закаціў вочы пад лоб і нечакана для ўсіх крыкнуў:

— Мне да ветру трэбо-о! Пусціце-е!..

— Не паложана! — спакойна сказала начальства. — Спачатку заяўленніца! А тады можна і да ветру.

Васіль ВІТКА

У ПАЛЮДДЗІ

Праўду кажуць, сябры пазнаюцца ў бядзе. Агульная бяда звяла нас мінулым летам у бальнічнай палаце, абодвух сардэчнікаў. Мяне — пасля другога інфаркту, а Яраслава, малодшага на дваццаць год, але па колькасці сардэчных рубцоў са стагам большым ажно ў тры ці чатыры разы. І самі дактары дзівацца, як яны, гэтыя рубцы, мясцяцца на тым знямоглым жывым камячку.

Даруйце, што пачаў не з юбілейнага настрою: Яраслава Пархуту 8 сакавіка будзе 65. Ды гэта не толькі трыгога, але і неадкладны клопат, як памагчы ўсім супольніцтвам нашаму сябру, цудоўнаму чалавеку і пісьменніку. Адзіны паратунак — аперацыя, якую ўмеюць добра рабіць замежныя хірургі. Гэта разумее і сам Яраслаў Сільвестравіч. І ўсе мы разам мусім аб гэтым парупіцца. Таму ў юбілейны дзень мне здаюцца самымі галоўнымі словы:

— Адгукніцеся, добрыя людзі і добрыя душы!

Юбіляра асабіста ведаю як калегу па дзіцячай літаратуры, з якое ён пачынаў капца сваю творчую крынцу. І забруілася яна свежым і чыстым струменем. Лежачы ў бальніцы, прачытаў кнігі яго выдатнай прозы, у якой

раскрыўся адметны талент нястомнага падзвіжніка, вандруніка, што выхадзіў і вызнаў нямаля дарог і сцежак, збіраючы ўражанні для кнігі, якую піша зараз, — "Крывічы". Любімае яго слоўца — "рукзачок". Рукзачок за плячыма, кавенька ў руцэ, а ў кішэні — блакнот — такім бачыцца яму жаданы спосаб спазнання Бацькаўшчыны.

Каб жа Бог даў і памаглі чужыя людскія сэрцы спраўдзіцца яго далейшым надзеям і спадзяванням!

Верш "У палюддзі" прысвечваю юбіляру. Напісаўся ён летась у бальніцы.

Дабратворцам і умельцам
З клопатам аб айчыне
Ён ідзе па зямельцы
З рукзачком за плячыма

Дзе на чоўне з вясельцам
Нацянькі па рацэ,
А дзе посуху з пасахам,
Дзе з кійком у руцэ.

У абход, як звычайна,
Мусіць даць кругала:
— Добры дзень, крывічане,
Крывічова зямля!

Аж ад возера Доўгага
Да няблізкае Вызны
Сам нялёгкай дарогаю
Я ўсе сцежачкі вызнаў.

Што вандруніку трэба
У мяшэчку заплечным?
Ночы зорнае неба,
Дня касмічнае вечнасьць,

Галасы ўсе птушыныя,
Як хто грае, пілікае,
Водар цвету шыпышнага,
Смак крынцы з Палькавіч.

Злая набрыдзь душыла
Лесуна — ратаваў да канца
Бастыёны бастыяца
Бушылы,
Адзіцца з-пад Лунінца.

Не ўсе выхаджаны дарожкі,
Вябіць новы рубжэ,
Не пуская
з бальнічнага ложка
Ужо каторы рубжэ.

Сорца квалага лісіч
І стрыміць, і дрыжыць:
Не спыяйся, няўрымсіч,
Ператруджанае паберажы.

На палюдзі сілы прыбудзе,
Баравога паветра ўдхну.
Добры дзень, дарагія людзі,
Рада з вамі сустраць вясну.

Паміж Косавам і Уздою
Пакірую далей і далей,
Пейчы дрозд між драздамі —
Драздовіч,
Між салоўкамі — салавей.

Жнівень, 1994,
бальніца.

АД РЭДАКЦЫІ. Аўтар паведамліў, што перадае ў дапамогу сябру 100 тысяч рублёў, і прасіў пералічыць на яго рахунак ганарар за гэтую публікацыю. Мы ўлічылі просьбу і перавядзём ганарар на рахунак Я. С. Пархуты N 45218 у Першамайскім аддзяленні N 8006/0112 у г. Мінску Ашчаднага банка РБ. Разліковы рахунак — N 94000 у Першамайскім аддзяленні Ашчадбанка N 8006, код 610.

Паведамляем таксама і валютны рахунак Я. С. Пархуты: N 08425018, код 782 у Акцыянерным камерцыйным банку "Поиск".

Імёны пісьменнікаў, чытачоў, дзеячаў культуры, устаноў, арганізацый, прадпрыемстваў і фірм, якія ахвяраюць сродкі на лячэнне пісьменніка, "ЛіМ" будзе паведамляць на сваіх старонках.

І падало Івану васьмушку паперы ў клетачку.

Іван абвёў паглядам вяскоўцаў, хіхікнуў, памуляўся, але тае васьмушкі не ўзяў — паволі асунуўся на лаву.

Зноў з паўгадзіны маўчання.

Нарэшце падняўся Сідор Лукашоў і стаў філасофстваваць:

— Пачаму не паложана, тавар-ыш-чы! А калі я, скажам, перад гэтым малака абрызлага каўтануў? А калі я, скажам, з квасам ноны сняданіў? Тады як?

— Не паложана! — зноў спакойна адказала начальства і дадала: — Тады вас не сабярош наоў.

І ўжо Сідору падало паперку.

— О, гэта то гэта! — не вытрымаў мой бацька. — Калі на тое пайшло, то дзе абяцаная свабода?

— Чаго захацеў падкулачнік! — у адзін голас прамовілі ўсе тры начальнікі. — Свабоды!.. Званіў бы лучча ў сваёй кузні!..

Бацька сціх, зразумеўшы намёк.

Мінула яшчэ гадзіна. І тады раптам падхапіўся Тодар-актывіст, прашыліўся між лаў наперад і сказаў начальству:

— Уважаемія! Яны, усе нашы, уродзе і неплахія людзі. Але баяцца быць першымі. Каб, калі што якое, пальцам на іх не тыкала. А я не баюся. Мне ўжо ўсё адна. Давайце бамажжу!..

Ён ступіў яшчэ бліжэй, узяў са стала васьмушку паперы, аловак, накрамзоліў нешта на той васьмушцы, прыхапіў яшчэ адзін лісток у кішэню і кінуўся за дзверы.

Хата скаланулася ад рогату. Але ён тут жа абарваўся. У наструненай цішыні пачуліся словы Сідора:

— І мне, дарагія тавар-ыш-чы... За Сідорам голас падаў Іван:

— І мне, як той казоў, каб етае самае... — О, гэта то гэта! — сказаў мой бацька і ціха дадаў: — Мне таксама...

Словам, к шарай гадзіне паперу ў клетачку сяло разабрала. А праз некалькі дзён чытала ў газеце, што дабравольна абагуліла свае гаспадаркі, з радасцю ўступіла ў калгас, якому надало імя Дзяржынскага.

НА СТАРЫХ КЛАДАХ

Абাপал жвірыстай сцяжыны стаялі самотныя дрэвы і кідалі на дол шэрыя цені. Пад нізкім вечаровым небам няспынна кугікаў сычык. Вільготнае вецце кустоў біла па твары, нібы хацела супыніць, затрымаць, не пусціць.

Безліч крыжоў стаяла яшчэ абাপал сцяжыны. Яны нагадвалі тямнічых людзей, гатовых кінуцца ў абдымкі. Але трэба было да таго, адзінага, што пад старою бярэзінай. І я прыспешыў крок.

Раптам да слыху майго даляцела: — Кніга жыцця твайго не дапісана яшчэ!..

Я спыніўся, уражаны: мама, уся ў чорным, скрываўшы рукі, сядзела на сваёй магілцы і ўпрошвала:

— Твой час яшчэ не настаў. Надыдзе, — я сама паклічу цябе. І павяду за сабою. І не адпушчу. Анікому. Аніколі. А цяпер — не падыходзь нават. Бо грэх твой будзе вялікі!..

Яна ўпала на магілку і зайшлася ў плачы. Я чуў, як білася, рвалася, пратэставала яе душа, а да слыху майго далятала ўжо толькі адно:

— Кніга жыцця не дапісана яшчэ... Не дапісана... Не дапісана...

Я стаяў, не даючы веры пачутаму, убачанаму. А тады павярнуўся і паволі пайшоў да брамы.

Абাপал сцяжыны па-ранейшаму стаялі самотныя дрэвы. Пад нізкім небам кугікаў сычык. А наўкол, раскінуўшы рукі, як людзі, падымаліся пачарнелыя крыжы.

ПРЫТЧА ПРА КУБАК

Пакідаў родную вёску, а з галавы не выходзіла прытча, якую расказаў мне дзядзька Сцяпан:

— Чалавек прыдумаў кубак падносіць пілігрымам рознае пітво. Крынчынную ваду — каб наталіла з дарогі смагу. Салодкі мёд — каб маглі адзначыць свята душы. Цёплы сырадой — каб хоць зрэздз успаміналі, што недзе і ў іх была матчына хата...

Але наша вар'якае жыццё часцей падае ў кубку адзін і той жа напоў — горкі палын. І даводзіцца піць яго, думаючы, што гэта нешта іншае.

Толькі я і цяпер цешу сябе думкай: усё ж на дне кубка жыве надзея, што з яго хоць разочак яшчэ паспытаю і цёплага сырадою, і духмянага мёду, і крынчыннай вады.

Але калі тое будзе?!

І ці будзе?

"САКАВІЦА"
НЕ СПОЗНИЦА

"Маладзечанская сакавіца", фестываль драматычнага мастацтва, задуманы ды спраўджаны летась спадаром Карпенкам, мэрам горада супольна з Саюзам тэатральных дзеячў Беларусі ды Міністэрствам культуры рэспублікі, вернецца да ўдзячных глядачў сьлёта. Вернецца, нягледзячы на славытыя мэры па ўціску культуры ды мастацтва, пра што красамойна сведчыць бюджэтная лічба — 0,86% на ІХ, такіх стратных ды непатрэбных, ды разам узятых...

Генадзь Карпенка асабіста парупіўся знайсці спонсараў, СТД Беларусі дапамог і грашовая, і арганізацыйная. У выніку з 9 па 13 сакавіка "Маладзечанская сакавіца" прадставіць спектаклі: "Запіскі з падполля" (Нацыянальны тэатр імя Янкі Купалы), "Лебядзіны спеў" (Альтэрнатыўны тэатр), "Дыяген" (Мінскі абласны драматычны тэатр, Маладзечна), "Барбара Радзівіл" ("Вольная сцена"), "Вольны шлюб" ды "Вячэр" (Акадэмічны рускі тэатр Беларусі), "Ягоньня сны паводле дэвініі Дале" (Маладзёжны тэатр), а таксама "Забуты сюжэт". Л. Зорына, які прадставіць беларусам маскоўскія госці.

На здымках: С. Кузьміна, С. Краўчанка ў спектаклях "Запіскі з падполля" ды "Вольны шлюб". ФОТА Уладзіміра ШАХЛЕВІЧА, Аляксея МАЦЮША

ТЭАТР ЖАНЦІ
НЕ ПАДДАЕЦА...

...Нікакая класіфікацыя: гэта адметныя лялькі, не менш адметная харэаграфія, пантанім, выўленчыя дзівосьць дзівосны, а часціком і дзіўны сюжэт, калі яго ўдаецца знайсці, або гэтае лібрэта, выкладзенае ў вершах на праграмцы; ні слоўка не ўварэцца, у плынь падзей, здарэнняў, атаясамленняў, згадак: усё нібыта знаймае, убачанае ўжо калісьці, але новае, непаўторнае, адзінае...

Тэатр Філіпа Жанці не паддаецца звычайнаму апісанню: той, хто апісвае, мусіць зрабіцца такім самым нстрымным фантазірам або, без перабольшання, валодаць такім самым чараўніцтвам, як спадар Стваральнік-сцэнічны-цудаў.

Тэатр Філіпа Жанці не паддаецца і часу — вось ужо дваццаць гадоў, ад першага падарожжа вакол свету з валізаў лялек, ад першага сусветнага поспеху ў сямідзесятых з кампаніяй стравуаў (мінскія глядачы мусіць згадаць ве, што на колькі дзён апанавала прастору Ілліяга захалпення) да нядаўніх гастрольў у Амерыку ў кампаніі... Калумба (на святкаванне 500-годдзя адкрыцця кантыненту).

Тэатр Жанці не паддаецца і, мяркуючы, не паддацца... умовам не самай лепшай мінскай сцэны — Акадэмічнага рускага тэатра Беларусі, дзе 7 сакавіка маладое пакаленне беларускіх тэатраў можа першы раз на свае вочы пабачыць тое, што потым цяжка будзе забыць...

Гастроль арганізавана Французскім пасольствам, Міністэрствам культуры і друку Беларусі з удзелам Французскай асацыяцыі Садзейнічання культуры (AFAA).

З МУЗЫЧНАГА ПАДАРОЖЖА
Ў "ЯГЕЛОНКУ" І...

Так ужо сталася, што ці не пасля кожнай навукова-пошукавай вандроўкі па замежных архіўных сховішчах я раблю невялікую справаздачу для чытачў "ЛіМа", распавядаючы пра свае знаходкі ды тыя крыніцы па гісторыі айчыннага музычнага мастацтва, якія яшчэ чакаюць сваіх шукальнікаў і даследчыкаў. На гэты раз мне зноў давалося трапіць у Кракаў — старадаўні і не крануты стагоддзямі горад, куды, мабыць, аж з Ягайлавых часоў, сцякаюцца незлічоныя мастацкія скарбы з розных рэгіёнаў, захаваныя цудам і — намаганямі сыноў розных краін, эпох і народаў.

Нядаўняя мая паездка была звязана з міжнароднай канферэнцыяй "Горад і народная культура ў гісторыі Беларусі, Літвы, Польшчы ды Украіны", арганізаванай Міжнародным цэнтрам культуры — установай, якая мэтанакіравана займаецца вывучэннем і наладжваннем кантактаў паміж еўрапейскімі культурна-мастацкімі асяродкамі. Думаю, што матэрыялы ўдзельнікаў той цікавай канферэнцыі — нашых гісторыкаў, археолагаў, мастацтвазнаўцаў — яшчэ выкрышталізуюцца ў лімаўскіх публікацыях. Я ж спыніюся на тым, што (апрача, канешне, выступлення з дакладам) было асноўнай мэтай маёй паездкі — а менавіта на пошуках у польскіх бібліятэках ды архівах музычна-гістарычных крыніц.

Адразу заўважу, што ўпершыню давалося працаваць не ў дзве, а ў чатыры рукі, бо на гэты раз я мела добрую памочніцу — студэнтку Беларускай акадэміі музыкі Святлану Немагай. Яна вучыцца на нядаўна адкрытым у нас аддзяленні музычнай беларусістыкі і па ўласнай ініцыятыве выяздала разам са мной паехаць у Польшчу. І трэба было бачыць, як уся канферэнцыйная "раць" цікавілася ходам ейнай працы, бо ўсе ўжо ведалі, што кожную раніцу Света атрымлівае заданне — велізарны "спіс разідзінта". У ім — адрасы (бібліятэкі ды архіваў), прозвішчы (людзей, да якіх трэба звярнуцца ў розных установах), шыфры (рукапісаў), паролі ("мы з Мінска, зноў да вас па ноты") і г. д. Увечары рабілася падрабязная справаздача і вызначыўся "план дзеянняў" на наступны дзень. Шкада толькі, што тых кракаўскіх дзён было так мала — толькі тры.

Пасля заканчэння канферэнцыі мы вырашылі накіравацца ў Варшаву (не выкарыстаць такую магчымасць, калі знаходзішся ў Польшчы, проста немагчыма), каб папрацаваць у Нацыянальнай бібліятэцы. Распачаліся пошукі, прычым не толькі ў фондах некалькіх аддзелаў бібліятэкі, якія знаходзяцца ў розных месцах старога й новага горада (дзякуючы гэтаму мы ўдасталіся нахадзіліся па варшаўскіх вуліцах), але і ў буквіністчных крамах, спецыялізаваных выдавецтвах і г. д. Часу, як заўсёды, бракавала, таму нават апошнія хвіліны на польскай зямлі (ужо на вакзале "Гданьскі", адкуль позна ўначы адыходзіла электрычка на Брэст) мы па інерцыі працягвалі працу — праглядалі і перакладалі атрыманыя ў бібліятэцы тэксты. Дзякуючы гэтаму, дарэчы, уратаваліся ад нахабных наведнікаў начных вакзалаў, якія, відаць, былі настолькі здзіўленыя нашымі нетыповымі паводзінамі (сапраўды, мала каму прыйдзе ў галаву ў такім месцы ды ў такі час разбірацца з паперкамі!), што не асмеліліся зачэпіць нас нават словам. Наадварот: адзін стары і не вельмі вярзосы спадар прапанаваў сваю дапамогу... у перакладзе са старапольскай мовы некалькіх вершаваных радкоў з тых ксеракопій, што мы трымалі ў руках. Але ягоня мяшанка беларускіх, польскіх, рускіх і чамусьці нямецкіх слоў нас зусім не задаволіла, пра што адразу яму і паведамлілі. Зрэшты,

усё гэта — жартоўныя ды сумныя рэаліі жыцця, ад якіх нікуды не дзенецца і якія таксама складаюць "фабулу" нашай дзіўнай працы. Што ж да рэалій творчых ды навуковых, дык яны, на маю думку, вартыя таго, каб расказаць пра іх падрабязна.

Галоўным здабыткам апошняй паездкі лічу рукапіс оперы Міхала Клеафаса Агінскага "Зеліс і Валькур, альбо Банапарт у Каіры", які захоўваецца ў Ягелонскай бібліятэцы і мікрафільм якога ўжо заказаны. Гэтая опера, напісаная Агінскім у 1798—1799 гг., калі ён яшчэ спадзяваўся на дапамогу Напалеона ў справе адраджэння Вялікага княства Літоўскага, распавядае пра вызваленне Банапартам з палону арабскай дзяўчыны ды закаханага ў яе французскага афіцэра. У музыцы гэтай тыповай для свайго часу "оперы вызвалення" цікава спалучаецца заходнеўрапейская і арыентальная стылістыка, што таксама характэрна для канца 18 ст. (Прыгадайма некаторыя моцартаўскія шэдэўры). Але гаворка пра гэты твор, як і знаёмства з ім нашага слухача, — наперадзе.

У бібліятэцы Ягелонскага ўніверсітэта ўдалося выявіць яшчэ адзін музычны рарытэт — партытуру оперы Антонія Радзівіла "Фаўст". Пра гэты ўнікальны твор усходнеўрапейскага рамантызму таксама яшчэ будзе пісаць у "ЛіМа". Зараз жа адначу толькі, што копія твора ўжо ў Мінску, бо Фонд Сораса выдзеліў дырэктару аб'яднання "Беларуская капэла" Яўгену Папалаўскаму сродкі на камандзіроўку ў Польшчу і капіраванне гэтых ды іншых матэрыялаў, і нядаўна паездка адбылася.

У нотным адзеле "Ягелонкі" аказалася яшчэ шмат якіх надзвычай каштоўных музычных помнікаў. У прыватнасці, камерна-вакальных твораў прыгаданага ўжо прадстаўніка магутнага і багатага на таленты роду Радзівілаў — Антонія, чья творчая дзейнасць разгарнулася ў 19 ст. у Польшчы ды Германіі. Ёсць у бібліятэцы й многія старадрукі ды рукапісы С. Манюшкі, М. Агінскага ды іншых кампазітараў, непасрэдна звязаных сваім лёсам і творчасцю з нашай культурай. Не будзем забывацца і пра той ужо агульнавядомы факт, што самы вялікі ды славыты зборнік бытавой музыкі Беларусі з 17 ст. — так званы "Полацкі сшытак" — таксама быў знойдзены ў Ягелонскай бібліятэцы. Дарэчы, у нотным яе адзеле вялікай папулярнасцю карыстаецца акадэмічнае выданне таго рукапісу, якое выйшла пад рэдакцыяй З. і Я. Сэншўскіх ды Е. Голаса больш за 20 гадоў таму ў Польшчы. Гэты друк ёсць, на мой погляд, узор, да якога мы павінны імкнуцца ў сваёй тэксталагічнай і выдавецкай дзейнасці.

Не менш багатым за Ягелонскую ўтрымлівае Варшаўская нацыянальная бібліятэка (Бібліятэка нарадова). Тут існуе спецыяльны каардынацыйны цэнтр, куды сцякаецца ўся інфармацыя пра старадаўнія музычныя рукапісы ды старадрукі. Больш за тое — супрацоўнікі цэнтра пастаянна наведваюцца ў розныя сховішчы (ад правінцыйных касцёлаў да буйных бібліятэк свету) у пошуках матэрыялаў. І хаця каардынацыйны цэнтр існуе не так даўно, у ім ужо сабрана шмат каштоўнай інфармацыі ды музычных помнікаў, надзвычай цікавых і для нас. Напрыклад, тут ёсць мікрафільмы віленскіх канцыяналаў 1594, 1598 і 1600 гг., зробленыя ў розных бібліятэках свету.

У бібліятэцы сабрана шмат рукапісных твораў Ёгана Голанда, уключаючы оперу "Чужое багацце нікому не на карысць", якую я амаль цалкам перапісала і адкапіравала ў час і ранейшых, і гэтай паездкі. Але галоўнае — у Варшаўскай бібліятэцы ўдалося набыць ксеракопію

ВАУКІ,
Y
НІЕВАУКІ,
PRZEZ
OBYWATELA SŁONIMSKIEGO
NAPISANE.
CZĘŚĆ II.

WARSZAWIE.

Roku 1788.

двух тамоў славытых "Баек ды нябак" з 1788 г. (напісаных "слонісімскім жыхаром"), аўтарам якіх лічыцца Міхал Казімір Агінскі (лічыцца, на мой погляд, слушна, бо ранейшыя, знойдзеныя мною ў той жа бібліятэцы рукапісы, якія бяспрэчна належаць Міхалу Казіміру, утрымліваюць аналагічны матэрыял). Дык вось, у друкаваным зборніку з 1788 г. срод оперных лібрэта ды вершаў аказаліся шматлікія куплеты тых песень, што змешчаныя ў дадатку да зборніка і ўжо вядомыя нашаму слухачу дзякуючы выкананню Віктара Скоробагатава, Ганны Каржанеўскай, а таксама ансамбля старадаўняй музыкі "Кантабіле". Але сталася так, што выканаўцы карысталіся нотным матэрыялам, атрыманым мною раней па міжбібліятэчным абамеменце. У ім жа аказаліся толькі тэксты аднаго куплета, падпісанага пад вакальным радком. Зразумела, што ні выканаўцы, ні я не маглі ведаць пра існаванне астатніх куплетаў, змешчаных зусім асобна ад нотаў. Цяпер жа, калі мы маем поўныя тэксты песень (пераклад іх, як і першых куплетаў, згадаўся зрабіць У. Мархель), ёсць магчымасць нарэшце пачуць песні Агінскага ў поўным варыянце.

Прыклад з гэтым старадрукам падаецца мне вельмі паказальным для нашай навукі, якая не мае дастатковай архіўнай базы на Беларусі і мусіць пракаладаць шляхі да замежных сховішчаў. Шляхоў жа тых няшмат, ды і адшукаць іх няпроста. Таму й рэпертуар выканаўцаў, і кола даследчых крыніц паўняюцца не так хутка й бездакорна дакладна, як хацелася б. Аднак сёння ў параўнанні з папярэднімі часамі магчымасцей для пошукавай працы адкрываецца значна больш. Таму й не пакідае мяне надзея, як не пакідае жаданне закончыць гэты артыкул сакраментальнай фразай пра рукапісы, якія не гараць (хаця жыццё і сумны вопыт Акадэмічнай бібліятэкі ў Санкт-Пецярбурзе сведчаць пра іншае). Не гараць, а ўсё чакаюць ды чакаюць у розных краінах свету сваіх спадкаемцаў...

Вольга ДАДЗІЕМАВА

НА ЗДЫМКУ: тытульны аркуш "Баек ды нябак", напісаных "слонісімскім жыхаром" М. Каз. Агінскім.

"ВІДАРЫС". ГОД ТРЫЦЦАЦЬ ПЯТЫ...

10 сакавіка спектаклем "Крыж ля Чорнага тракта" паводле апавесці А. Мальдзіса "Восень пасярод вясны" (інсцэніроўка і пастаноўка рэжысёра і кіраўніка тэатра У. Буйко) будзе адзначана трыццаціцігоддзе калектыву, які за нядаўнім часам займеў назоў "Відарыс", але які ўсё яшчэ памятаюць проста Барысаўскім народным тэатрам гарадскога Дома культуры. Маленькі драмгурток (1950) праз дзесяць гадоў існавання зрабіўся сапраўдным тэатрам, якому надалі званне "народны". Сярод кіраўнікоў — прозвішчы М. Львічова, Ф. Міхайлава, Л. Манаковай (вядомага рэжысёра і выкладчыцы Акадэміі мастацтваў), С. Кулажанкі. П'есы рускай класікі ды М. Шатрова, А. Сальнскага (прытым, што ставілі і Міровіча, і Шамякіна) паступова змяніліся на інсцэніроўкі паводле Л. Дайнекі, У. Караткевіча, А. Мальдзіса... Што адбываецца з "Відарысам" цяпер у вялікім горадзе Барысаве? Мы абяцаем вярнуцца да свайго ўласнага пытання пасля святкаванняў і прэм'еры.

На здымку з архіва "ЛіМа": сцена са спектакля "След ваўкалака" паводле Л. Дайнекі.

РЫД ТАЛІПАЎ: "...ХАЧУ БЫЦЬ ЗАЛЕЖНЫМ"

Двухгадовы кантракт з аўстрыйскім урадам прадугледжвае для рэжысёра Рыда ТАЛІПАВА два вялікія тэатральныя праекты, перадусім — пастаноўку "Караля Ліра" У. Шэкспіра сумесна са шведскімі акцёрамі і сцэнографам. Падрыхтоўка распачнецца ў сакавіку, а пакуль — адпачынак на творчай радзіме — Беларусі. Такім вымушаным адпачынкам, якому рэжысёр дае назву "беспрацоўе", робіцца кожнае ягонае вяртанне дадому.

— Рыд, не сакрэт, што людзі творчых прафесій не прагнуць працяглых адпачынакаў. Ведаючы цябе, я разумею тваю прыхаваную крыўду на наш урад ды абставіны; я падзяляю тваё недаўменне. Але ж ты ўсё-такі вяртаешся...

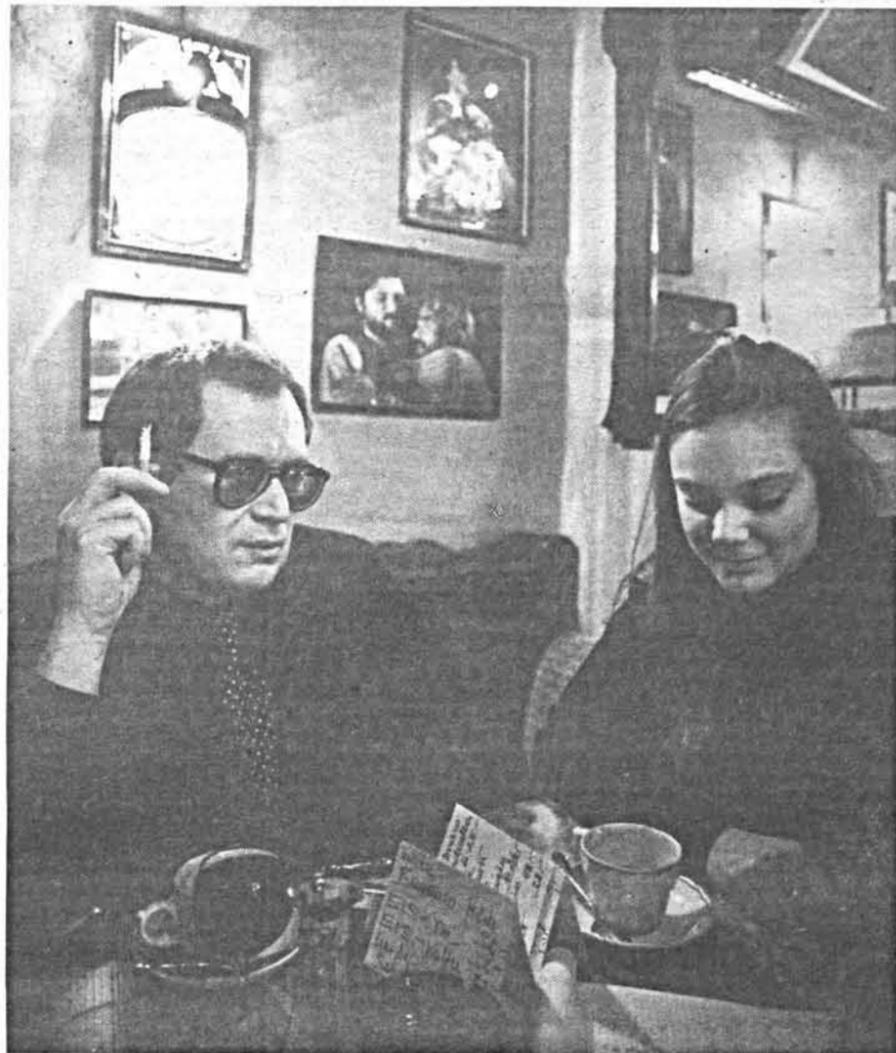
— Вяртаюся. Штотраза — са спадзяваннем. Я маю работу ў Аўстрыі, у мяне яшчэ колькі запрашэнняў, і ў кожным я — прадстаўнік Рэспублікі Беларусь. Мяне запрасілі ў Інсбрукскі ўніверсітэт прачытаць колькі лекцый па беларускай культуры. Натуральна, я пачаў з таго, што прывёз з сабою валізу кніг нашых пісьменнікаў, а таксама перакладаў сусветнай класікі на беларускую мову. У Інсбрукскім ўніверсітэце ёсць рускае аддзяленне, так што дарунак мой прынялі з удзячнасцю, але... з чаканнем, так бы мовіць, перакладу... Паразумеўца з беларускага боку дапамагаў перакладчык Сяргей Брыкзэвіч, з ім самым я і ставіў свой апошні спектакль у Інсбрукскім муніцыпальным тэатры.

— Між тым шмат задум, выставачных для нашага тэатра, так ніколі і не ўвасобяцца?

— Я па-ранейшаму не магу знайсці грошы на пастаноўкі. Пакуль мой тэатр-студыя не зробіцца дзяржаўным тэатрам, ніводная мая задумка, напэўна, сцэны не знае. За мяжою, прынамсі, у Аўстрыі, няма недатацыйных тэатраў. Груба кажучы, да кожнага тэатра так ці інакш, у такой або якой іншай форме спрычыняецца міністэрства культуры. Або дэпартамент, адказны за яе фінансаванне і падтрымку.

— Мабыць, крыўдна ды бескарысна раскідаць свае лепшыя творчыя гадзі на пошукі грошай, паразумення з уладамі, спонсарамі...

— За мяжою, там, дзе я ставіў, ніводзін тэатр спонсара не шукае. Гэтыя пошукі — наш, тутэйшы, дамалослы міф. Гэта спонсар шукае тэатр, — у маім выпадку, праз міністэрства. Дзяржаўныя законы да такой ступені разумныя і гнуткія, што мне асабіста застаецца займацца толькі сваёй непасрэднай рэжысёрскай справай. Тым, чым я ўмею займацца лепш за ўсё. Іншая справа, што грошы не даюцца пад прозвішча (і толькі прозвішча) аўтара ці рэжысёра. Грошы даюцца пад пэўную, пралічаную пастаноўку, а таксама ўвесь комплекс звязаных, злучаных з ёю мерапрыемстваў. Менавіта гэта і мае назву "праект". Уся мая работа, паўтараю, вельмі і вельмі канкрэтная. Не скаваю, што тэатр пэўна залежны ад міністэрства культуры. Як фінансава, так і рэпертуарна.

— А як жа нашае заўсёднае торканне пальцаў у свабоду творчасці?

— Ну чаму б дзяржаве, якая выдаткуе немалыя грошы, не вымагаць, напрыклад, класічных або нацыянальных імёнаў на афішы тэатра? Калі беларускія тэатры яшчэ змагаліся

за волю вольную, я міжволі ўжо тады хацеў быць залежным — дай веры, што гэта несур'ёзна: адной рукой браць ад дзяржавы, а другой паціху складаць фігу ў адказ на ўсе яе просьбы. Я заўсёды хацеў быць залежным ад мамы, ад бацькі, якія спачатку кормяць ды апранаюць, а потым дапамагаюць у скрутную часіну. Заходнія тэатры — заўжды пры кімсьці. А што значыць незалежнасць нашых тэатраў? Мала, мала значыць. Кожны тэатр мусіць адказваць перад тымі, хто дае ім магчымасць існаваць.

— Рыд, а як, па тваіх назіраннях, выданні, якія пішуць толькі і толькі пра культуру, або — пераважна пра культуру і мастацтва, за кошт чаго існуюць?

— Выданні, падобных да "ЛіМа", я

ў Аўстрыі не бачыў. Усё-такі згуртаваць такіх спецыялістаў, як вы, не так проста, як не проста сумясціць усе прыгожыя мастацтвы на шаснаццаці газетных палосах. Выданні, падобныя да вашага — гэта, напэўна, мара заходняга мастацкага свету. Але самая паважаная газета не грэбуе рэкламай. Рэкламы я не бачыў ніхто ў "Кірхе цайтунг", царкоўнай газеце, — царква самая заможняя арганізацыя. Праўда, што да сувязі тэатра і газет, дык зацікаўленасць тэатра адчуваецца хоць бы па тым, з якім імплэтам і на якім высокім узроўні ён ладзіць прэс-канферэнцыі з акцёрамі; рэжысёрамі, драматургамі, па тым, якія сустрачы тэатр прапануе гораду і абавязкова ў першых шэрагах ладкуе прадстаўнікоў прэсы. Мне часам здаецца, што ў нашых тэатрах проста месца бракуе, каб прэс-канферэнцыю зладзіць. Дый рэцэнзія на спектакль там з'яўляецца... у чатыры гадзіны раніцы пасля вечаровай прэм'еры. Я цікавіўся — самі журналісты зацікаўлены ў такой хуткай рабоце, напэўна іх нядрэнна заахвочваюць.

— Рыд, а рэцэнзіі пішуць мастацтвазнаўцы або ўсё-такі супрацоўнікі рэдакцый?

— Часам рэдакцыя наймае крытыка вясці калонку. Часам — не аднаго крытыка. Рэцэнзіі з'яўляюцца вельмі розныя па ўзроўні. Але вяртаюцца да тэатральных падзей толькі спецыялізаваныя выданні. Скажам, праз месяц-другі пасля прэм'еры.

— А тваімі запрашэннямі займаецца якісьці зацікаўлены чалавек — агент, менеджэр?

— Тэатральнаму рэжысёру, які не спатрыўся ставіць, не дапаможа ніякі менеджэр. Нават там. У нас ёсць званне — там ёсць імя, якое запрашаюць, на якое арыентуюцца, якое падтрымліваюць. Проста імя, імя, якое заўжды ставіць паперадзе пасады, звання, якое нават на паштовым адрасе фігуруе першым. Дарэчы, істотнае ўдакладненне: тое, што я называю аўстрыйскім міністэрствам культуры, — гэта ўмоўна. На самай справе гэта — урад. Краіны або, як у Германіі, зямлі. Калі ён падтрымаў твой праект, тады не малую ролю пачынае адыгрываць тваё імя — імя таго, хто гэты праект увасабляе. Смешны выпадак апошняга разу: мне трэба было падлогу на сцэне закрывць плексіглэсам. Усё зрабілі. Выпадкава я даведаўся, колькі гэта каштуе: трыццаць шэсць тысяч долараў. Я толькі і сказаў: навошта? Вы што, спадары, не маглі мне назваць чану? Я б задаволюся таннейшым матэрыялам. А кіраўніцтва тэатра ў адказ: ну вы ж, маўляў, сказалі... Вы ж, маўляў, хацелі...

— У сакавіку ты ізноў з'едзеш і, у лепшым выпадку, назад прылязеш запіс генеральнай рэпетыцыі ўласнага спектакля. Ізноў твае прыхільнікі, які мастацтва Беларусі, застаюцца са сваімі згадкамі пра стары таліпаўскі падвал і спектаклі "Стрыптыз", "Картагаз", "Яна", "Кантрабас"... А тэатральная навука — з адбіткамі тамтэйшых артыкулаў-рэцэнзій...

— Ведаеш, я яшчэ пацярплю. Патрываю, я ўсё яшчэ хачу быць залежным тут...

Гутарыла
Жана ЛАШКЕВІЧ.

На здымку: Рыд Таліпаў і перакладчыца, студэнтка рускага аддзялення Інсбрукскага ўніверсітэта Юдзіт Бакачы.
Фота з архіва Рыда ТАЛІПАВА

ПЁТР АЛЕЙНІКАЎ. БЕЛАРУС

На Шклоўшчыне нарадзіўся і гадаваўся вядомы артыст кіно Пётр Алейнікаў. Радзіма на гэта забылася, хоць у вёсцы Крывель нават захавалася ягоная хата...

... Неяк выпала слухаць былога міністра культуры. Падаў яму запіску з просьбай выслухаць і паспрыць хоць з мемарыяльнаю дошкаю. Той здзіўляўся: "Няўжо Алейнікаў — беларус?" Давалася падыймацца і даваць тлумачэнні, пасля якіх кіраўнік культуры паабяцаў... "разабрацца..."

Не толькі былі міністр культуры, але, магчыма, і шмат хто з аматараў, а то і знаўцаў кіно не ўсведамляе, што "беларус можа быць такім артыстам". Таму варта раскажаць пра яго, карыстаючыся ўласнымі набыткамі і нарысам Аляксея Слесарэнікі "Пётра Алейнікаў". Мне, дарэчы, больш нічога не давалося чытаць пра земляка-артыста на радзіме.

Пётр Мартынавіч Алейнікаў нарадзіўся на Шклоўшчыне ў сям'і беларускага селяніна. Каб лёс накіраваў яму доўгі век, то сёлета (12 ліпеня) артысту споўнілася б 80 гадоў. Але пражыў ён на гэтым свеце ўсяго 51. Рана застаўся без бацькі. Мартын Алейнікаў працаваў лесасплаўшчыкам на Дняпры. Адночы заваліўся з плыта ў сцюдзёную вольскую ваду, доўга хварэў. Пеця і старэйшыя двое дзяцей асталіся на руках гаротнай маці. Яна вымушана была выправіць дзяцей жабраваць, пашыўшы ім з апошніх саматканых поцілак кашулі і торбы.

Хлопец часта начаваў у зале чыгуначнай станцыі Шклоў, на лаўцы ў гарадскім парку.

Быў ён ціхі і сарамлівы, ніколі нават не лаяўся. Таму гараджане шкадавалі яго, частавалі чым маглі. Яны ж уладкавалі Пецю на дзяржаўны кошт у Шклоўскую школу-інтэрнат. Ён аказаўся старанным і здольным вучнем. Праўда, злоснікі напісалі ў школу, што ў яго ў Крывелі ёсць маці, а ў школу-інтэрнат залічвалі толькі круглых сірот, — зноў хлопец аказаўся на вуліцы. З дапамогаю аднаго старога настаўніка Пецю сабралі грошы, уладкавалі ў прытулак з харчаваннем. Зноў ён бегаў у школу. Вучыўся старанна.

Выпала неўрадлівае лета, таму і ад маці не было чаго чакаць. Пеця стаў зарабляць сам — сек дрэвы, ганяў коні ў малатарні, быў наняўся нянькай...

Летнім часам, на вакацыях, ён бавіўся ў гарадскім парку. На тое была прычына — тут "круцілі кіно". Стараўся патрапіць у кіназалу любым шляхам, найчасцей круціў невялікую дынама машыну (так для паказу кінафільма даставалі электраэнергію). Нарэшце здружыўся з кіна механікам, які іншы раз давяраў яму круціць ручку праекцыйнага апарата.

Пасля таго лета Пеця кінуў вучыцца. Яго захапіла кіно, ён сабраўся ехаць у Маскву. На вакзале падзяліўся са знаёмым настаўнікам сваімі сакрэтамі, настаўнік адгаварыў яго ад Масквы, бо ў Пеці няма поўнай агульнай адукацыі.

Хлопец засумаваў, узяўся бадзязькаць, трапіў у Аршанскі дзіцячы прыёмнік-размеркавальнік, адтуль — у Барсукоўскую дзіцячую калонію на перавыхаванне. Перавыхоўваўся

такім чынам: стварыў гурток драматычнага мастацтва і зрабіўся ягоным кіраўніком. Неўзабаве з калоніі яго выправілі ў Першую Усебеларускую камуну імя Дзясцігоддзя Кастрычніцкай рэвалюцыі (там былі лепшыя ўмовы для вучобы). У камуне Пеця таксама кіраваў драматычным гуртком, які набыў папулярнасць у горадзе. Алейнікаў выконваў камедыійныя ролі, захапляў мастацкім чытаннем. Ведаў на памяць многія вершы Францішка Багушэвіча, Максіма Багдановіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа, паэму "Тарас на Парнасе".

У камуне яму пашанцавала сустрэцца з вядомым Б. Кумельскім — заслужаным артыстам РСФСР, і ён параіў юнаку вучыцца.

Відаль, натхнёны гэтай падтрымкай, Пётр Алейнікаў пасля заканчэння сярэдняй школы адправіўся ў Ленінград для паступлення ў інстытут сцэнічных мастацтваў. Конкурс быў ашаламляльна — на 40 месца ажно тысяча заяў. Але наш зямляк удала прайшоў сіта адбору і быў залічаны на кінамаграфічнае аддзяленне да заслужанага дзеяча мастацтваў РСФСР Сяргея Герасімава. Алейнікаву пашанцавала на добрага настаўніка, які рыхтаваў спецыялістаў з разлікам на сумеснюю працу. Невыпадкова ў яго фільмах здымаліся многія студэнты; гэтак і Алейнікаў пачынае здымацца ў кінафільмах, выконвае ролі ў карцінах "Я хаваю", "Сустрэчы", "Сяляне".

Даведаўшыся, што "Белдзяржкіно" знаходзіцца ў Ленінградзе, ён адправіўся на беларускую кінафабрыку. Вядома, што Алей-

нікаў быў загаварыў на роднай мове, але на яго паглядзелі, як на дзівака. У другі раз Пётра сустрэлі абыякава, паставілі да яго пыліва: надта ўжо карцела пачаткоўцу шпосці зрабіць для роднай Беларусі...

Але Сяргей Герасімаў Алейнікава так проста не адпусціў. Запрасіў на ролю Пецкі Малібогі ў кінафільме "Сям'я смелых": поспех быў сенсацыйны.

Пасля здымак у фільме "За Савецкую Радзіму" П. Алейнікаў у карціне "Камсамольск" выконвае ролю вясёлага юнака, які прыехаў на Далёкі Усход будаваць новы горад. Не галоўная роля выпала Пятру Алейнікаву ў фільме "Трактарысты". Тым не менш ён запомніўся глядачам. У кінафільме пра шахцёраў "Вялікае жыццё" Алейнікаў выканаў ролю маладога забойчыка Вані Курскага — гэта была чарговая ўдача артыста...

...А потым прыйшла цяжкая часіна. Артыст не здымаўся многія гады, вымушаны быў калісяць па краіне, выступаючы ў эстрадных канцэртах. Спадзяваўся вярнуцца на экран, — гэтага вымагалі і глядачы ў шматлікіх лістах.

Ён не шкадаваў сябе. Набыў мокры плуэрыт. Пасля аперацыі астаўся з адным лёгкім. Зачасціў на Шклоўшчыну. У адпачынку і працы на лузе бавіў час з землякамі. Бываў на Радзіме з канцэртнай брыгадай.

Пасля адной такой паездкі на радзіму яго, нарэшце, запрасіў рэжысёр "Туркменфільма" Булат Мансураў зняцца ў фільме "Наталенне смагі". Здымкі сталіся апошнімі для Пятра Алейнікава: 8 чэрвеня 1965 года яго не стала.

Пётр Алейнікаў заслугоўвае нашай памяці. Заслугоўвае ўшанавання і павагі. Знакаміты беларус. Непаўторны артыст.

Л. АНЦІПЕНКА,
рэдактар шклоўскай раённай газеты
"Ударны фронт"

ПЕРШЫЯ ПРОМНІ
"ПРАМЕНЯ"

У самым канцы мінулага года, а калі дакладней, то 27 снежня, выйшаў першы нумар газеты беларускай Латвіі "Прамень". У звароце "Да беларускай Латвіі" гаварылася: "Паважаныя суайчыннікі! Сёння вы трымаеце ў руках і здзіўлена разглядаеце першы нумар газеты "Прамень", надрукаванай на вашай роднай беларускай мове. Цяплей зрабілася ў вас на сэрцы, бо менавіта з сённяшняга дня вы адчуеце сябе не такімі ўжо адарванымі ад сваёй матулі-радзімы і адзін ад аднаго тут, у Латвіі.

Невялікая пакуль што наша газета — гэта першая ластавачка, што прыляцела да нас з роднай зямлі, гэта дрыготкі праменьчык ззяючага над новай Беларуссю сонейка. Хай сабе і невялікая, але колькі радасці падаруе яна кожнаму беларусу: і мову нагадае, і вярне ў нашы душы раўнавагу і ўпэўненасць.

У нумары былі віншаванні Управы згуртавання беларускай свету "Бацькаўшчына", старшыні таварыства "Беларусь — Латвія" С. Панізіна, сакратарыята Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны, рэдакцыі газеты "Наша слова". У нумары былі цікавыя матэрыялы галоўнага рэдактара "Праменя" Л. Шакаўца "Беларусь усім багатая: ёсць для поля, ёсць для хаты...", прадпрыемальніка В. Піскуновай "Што год наступны нам рытуе...", Т. Касухі "І рукі прагнуць пэндля" і іншыя.

Калі першы нумар "Праменя" выйшаў фарматам "Ліма" (усяго чатыры старонкі), другі, які пазначаны 29 студзеня 1995 года — фарматам "Звязды". Названы ўжо і тыраж — 3 тысячы экзэмпляраў, першы выданасць — адзін раз у месяц.

А на яго старонках — слова дырэктара Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтру імя Ф. Скарыны, прэзідэнта Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў А. Мальдзіса з выпадку выхаду першага нумара газеты — "Сяці і напамінай", артыкул Н. Плевіча "Якой жа будзе наша мова беларускай?", рэпартаж са справаздачнага сходу Таварыства беларускай мовы "Прамень" імя Ф. Скарыны "Зазяў "Прамень" справаздачай", выступленне Г. Сурмач "І пра нас, беларусаў, ведаюць у свеце!", слова А. Міцкевіч пра М. Гусоўскага "Самы таленавіты і самы адукаваны ўсходні славянін" і слова Л. Шакаўца "Усё ад бярозы паходзіць" у сувязі з 70-годдзем Бірзінскага запаведніка... Толькі першыя промні "Праменя"... Хай жа свеціць ён доўга, ярка і шчодро!

А.М.

"ЗАКАХАНЯЯ"
ВЯРНУЛАСЯ.
ХІТРАМУДРА?

Класічная камедыя Лопэ дэ Вэгі "Хітрамудрая закаханая" вярнулася на магільдзкія падмосткі (завітаўшы ў 1966 годзе).

Гэты раз — у рэжысуры Ігара Перапількіна, у мастакоўскім вырашэнні Алег Рыбакова і з пастаноўкаю Іспанскіх танцаў Зояй Макараўч. У спектаклі заняты два склады: В. Амяльчэна і Г. Лабанок, З. Бурцава і Г. Ігначова, В. Галкін, У. Патровіч, А. Дудзіч і Я. Балацаркоўская, А. Паноў, А. Ташкіноў...

Шматнаселеная камедыя чаго толькі ні wymagaе: і пастановачных сродкаў, і трэнінгаў па пластыцы, і ўрокаў фехтавання, і ўмення рухацца ў доўгіх спадніцах ды спрытна абыходзіцца з вахлікам... А таксама майстэрства адчуваць стыль, эпоху ды мець на ўвазе сучаснасць. Апошняя, здаецца, магільдзкім акцёрам ніколі не бракавала...

НА ЗДЫМКУ: Галіна Лабанок (Фаніса) і Алена Дудзіч (Харарда).

Фота Вадзіма КУСТОВА

Марка Ганчаў — адзін з самых вядомых і аўтарытэтных сёння майстроў паэтычнага слова ў Балгарыі. Яго пяру належыць каля дзесяці кніг лірыкі і, мабыць, столькі ж кніг сатырычнай паэзіі. Лірыка яго, як правіла, тужлівая, журботная, горка-іранічная, і непрыкметна пераходзіць у сатыру, якая таксама ў яго не злосная, а горкая, балючая, хоць і вострая... М. Ганчаў пераклаў на балгарскую мову старажытнаіндускі эпос "Махабхарата" і "Рамаіана", асобныя творы французскіх, нямецкіх і рускіх пісьменнікаў. Таксама і беларускіх. Усё жыццё працаваў у рэдакцыях газет і часопісаў, у выдавецтвах, апошнія гады быў рэдактарам газеты балгарскіх пісьменнікаў "Літаратурен форум". З канца 1993 года — Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Балгарыі ў Рэспубліцы Беларусь.

Вершы, якія прапануюцца ўвазе чытачоў, напісаны аўтарам у 70—80-я гады.

Марка ГАНЧАЎ

РАЗУМНЫ
ЧЫТАЧ

"Для разумных пісацям! — сказаў сабе аўтар. — Не так, каб змест быў відзён наскрозь, А — з падтэкстам, з намёкам, з хітрай прыпраўкай. Ёсць жа ў нас і разумны чытач, нябось!.."

І, прыклаўшы старанне ў майстэрстве тонкім, Шмат рэчаў сказаў не абы-якіх, Але так нестандартна, што толькі Разумны чытач мог спасцігнуць іх.

Разумны чытач прачытаў іх удумна, Ды не ўспыхнуў святлом зіхаткім, А паціснуў плячым, скісліўся сумна, Сцяў губы сярдзіга і хмыкнуў: — Хм!

Потым доўга бурчэў асуджальна: — Дурань аўтар! Івакш не магу і лічыць: Такія рэчы сказаў, пра якія звычайна Чалавек разумны — маўчыць...

І СЯГОННЯШНІ

Дзеці, гэі, за стол! Пры бацьку-матцы Ешце ўволю, каб не пахузэлі, Бо, відаць, адно на вас грамадства Ускладае ўсе свае надзеі.

Мы, бацькі, яго ўжо не цікавім: Не хлусы, не цынікі, не сцервы, — Надта нораў выхаваны маем. Вы развейце сум яго нясцерпны!

Нарабіце гадства, каб адчула Нораў ваш, з якім і проста й лёгка, І нарэшце з горыччу ўздыхнула: "Яблычак не падае далёка..."

Гэты сілагізм вусны шэльмаў Перавернуць і з канца падхопяць — Скажучь: менавіта з добрых сем'яў Лайдакі найбольшыя выходзяць.

Дык хутчэй за стол! І, калі ласка, З'ешце ўсё, што ў місы накрамсана. Ешце! Вы — дзень заўтрашні грамадства. Зрэшты, і сягонняшні таксама.

АДПАЛІ
ПЕРАСАДЖАНЫЯ
СЭРЦЫ

Адпалі перасаджаныя сэрцы, Як спечаныя спёкаю пупышкі. Калі сачылі мы за іхняй смерцю — Экран іскрылі дрыжыкаў успышкі.

Канаючы ў апошніх курчах, цела Алторгла сэрца, што яму служыла І кроў і ласку, хай сабе нясмела, А ўсё ж ганяла па ягоных жылах.

З супраціўленнем справіцца навука Не можа — так усталявала вечнасць. Падумайце ж пра тых, хто хоча ў муках Перасадзіць не сэрца, а сардэчнасць.

ЗЯМНЫЯ ЛЮДЗІ

Уладу — дай ім! Грошы — дай! А спрэчку так канчаюць порстка: "Людзей занадта не карай — Зямныя мы. Нашто ж так жорстка?"

Вось так: зямных не вінаваць! Але ж тады... скажыце, людзі: Чаму вам гэтак напываць, Што з ёй, зямлёю нашай, будзе?

СЦЯНА

Госці ў гасцінай, дзе кухлі падносяць, — Людзі, звычайна, крыклівыя досыць: Кожны, навыперадкі ці ўслед, З усіх сіл крытыкуе свет.

Так, але дзеці ў пакоі суседнім Перакрываюць наш крык усясветны — Ладзячы гульні-забавы свае, Хваляць свет, колькі сілы стае.

— Што ж, бяды тут не трэба бачыць — Ісціна пасярэдзіне, значыць. — Пасярэдзіне, кажаш, яна? Пасярэдзіне, братка, сцяна.

ХАЛОДНЫЯ

ДРЫЖЫКІ Не знаю, храбры быў ці кволы Салдат-фашыст, ідучы ў бой, А на падворку нашай школы Ён, безумоўна, быў герой.

Марознай раницай вадою Ён абліваў сябе ўсяго — Але пад пенай ледзяною Не бралі дрыжыкі яго.

Ён не хацеў чакаць да цёплай Пары, бо знаць не мог вяк, На дне магілы ці ў акопе Наступны мецьме ён бівак.

А можа, смерць сваім дыханнем Яго ўжо зблізку абдала — І ў параўнанні з ёй тым раннем Вада сцюдзёнай не была?

Які, не знаю, лёс ягоны. Адно запомніў я навек, Што люты звер, калі быў голы, Ён быў не звер, а чалавек.

СУСТРЭЧНЫ КРЫК

Такім застаў я гэты свет і, мабыць, Такім пакіну ў нейкі дзень яго: Расцятым напал ад сустрэчных крыкаў.

Ах, як крычаў мой дзед праз агароджу Суседу нашаму і як жа той Стараўся дзеду доўг спляціць імгненна!

І я аднойчы, праз стол рабочы, Пачаў калегам штось крычаць, якія Таксама штось крычалі гучна мне. Дзяржавы штось крычаць праз граніцу —

У мегафоны ды і ў мегатоны. О, Госпадзі, навошта гэты крык? Няўжо не можна ціха і спакойна? Паслухаўшы, пра што крычыцца столькі,

Я ўслупянеў ад адкрыцця: напраўдзе, Дзяліць няма чаго, напраўдзе, кожны Сам да сябе крычыць. Адна палова, Упэўненая ў нутры нас у вечым, Крычыць другой няўпэўненай. Або Наадварот — нясмелая крычыць Упэўненай, для самапачування.

Але калі любы пачне прылюдна Сам да сябе крычаць, з сабой спрачацца, — Што пра яго падумаюць? Вар'ят! Таму ў нас розныя паловы нашы Адна другой даюць правы ўзаемна Адною крычаць штось і да другой. І як ні дзіўна ў лёсу вечнай дзеі, Якраз тады, калі няма надзеі, Што хоць адзін пачуты будзе з нас — Свет кажа: гэта не найгоршы час.

МУЖНАЯ БАБА

Баба наша — ну, ведама, баба, Думаў я. Яна ж перад смерцю

Не толькі не чулася слаба, А надзіва мужна, паверце.

Са свайго смяротнага ложа У аконца глядзела доўга І святлілася: — Госпадзі Божа, Да чаго ж на зямлі цудоўна!

І ўсё божкала так, без увагі На мяне, ужо не малага, Што магу падумаць: ад страху, Бач, паддобрываецца да Бога.

СТАРЫ ПАЭТ

Ён кніг не мае — не агораў Ніводнай... Згорблены, як гном, Надзіва ўсім на бераг мора Прыехаў ён у Творчы Дом.

На пляж не ходзіць. Безупынку, Сабою сфінкса удаючы, Дзяўбе й дзяўбе сваю машынку, Парою — нават і ўначы.

Аднойчы неяк, памылкова, Я да яго ў пакой забег — І мне адкрыўся выпадкова Анекдатычны старцаў грэх.

О, Божа, ён жа не друкуе, І ліст на валік не кладзе. Але каб чулі, што працуе — Пустыя клавішы дзяўбе!

Пытанне ўсё ж лічу адкрытым: А можа, ён і ёсць паэт — Які не словамі, а рытмам Скарыў сабе будзённы свет?

СТРАХ

ЗА СКУРУ

Учора ўвечары, Калі я разразаў Скуру на баранчыку запечаным, Хтось, настроены На тэмы вечныя, Перш чым голад наталіць, Сказаў:

— Усім нам страх, Прызнаемся, браткі, За скуру за сваю — Бо час такі.

І мне, як і істоце кожнай, За скуру за сваю трывожна. І я гатоў на крок любы — Пляціць і здрадай і хлуснёй, Каб толькі нож адведзен быў Ад скуры ад маёй...

Тут, Рэжучы запечаную скуру, Я прыпыніўся ўсё ж І паглядзеў на нож. Не дакранаўся ён да скуры нашай, А толькі — да запечанай ягнячай.

Ах, мілыя! Нашто гуляць у жмуркі? Нам страх за іншае — І страх, і жах: Каб гэтая запечаная скурка У вас не выслізнула З-пад нажа...

НЕ ХАЧУ

ІХ ЗНАЦЬ

Раз муза не са мной — няма і сэнсу Выходзіць з дому, вулкамі сьнаваць, Каб людзі бачылі, як цяжка сэрцу. Нашто яны мне? Не хачу іх знаць.

Праз колькі дзён глядзяць: мне ўжо адлегла. Што муза зноў са мною — не схаваць. Кушыю шытак — і дадому бегма: Цяпер тым больш я не хачу іх знаць!

З балгарскай пераклаў Ніл ПЛЕВІЧ

КВАРТЭТ, ШТО НА АДНУ МЕЛОДЫЮ

У той час, калі большасць маладых стала захапляецца авангардам, на выставе Бархатковых пануе рэалізм. Яшчэ зусім нядаўна мы бескампрамісна верылі ў тое, што галоўную ролю ў нашым мастацтве займае так званы "сацыялістычны" рэалізм. Праўда, сёйтой з мастакоў спрабаваў сябе ў іншым рэалізме, без прыметнікаў. Але гэта не падтрымлівалася афіцыйнымі ўладамі. Такім быў рэалізм старэйшага Бархаткова — Антона Стэфанавіча, які адначасова ўжо сваё васьмідзесяцігоддзе. Ён атрымаў мастацкую адукацыю ў Маскоўскім мастацкім вучылішчы імя "1905 года". Тут выкладалі такія знакітвы пейзажысты, як В. Крымаў, П. Пятровічаў — вучні славуэта І. Левітана. Шмат дало для творчага станаўлення Антона Бархаткова і яго працяглае сяброўства са славытым земляком В. Бялыніцкім-Бірулем. Ад яго мастак навучыўся "слухаць" прыроду. Таму ў творах жывалісца дарэмна шукаць прыгожыя мясціны беларускай зямлі. Яны "звычайныя" — без наўмысных дэкаратыўных ці пластычных эфектаў. Але ў кожным з іх ёсць тое, што вызначае сапраўдны жываліс — настрой прыроды, ціхай, не надта кідкай, але такой дарагой сэрцу кожнага беларуса.

Малодшы Бархаткоў — Ігар — выхаванец Беларускай акадэміі мастацтваў, вучань П. Крахалёва і М. Данцыга. Працягнуў стажыроўку ў Акадэмічных майстэрнях М. Савіцкага. Першае ўражанне ад пейзажаў Ігара — мастак не выбірае матываў для сваіх твораў. Для яго аднолькава прыгожыя і страхавасковага хлечыка, і састарэлы ад часу плот, і каплічка на вясковых могілках. Тут паўстае на ўсю моц сама сутнасць рэалістычнага мастацтва. Гледзячы на дасканалы вылісаныя жэрдачкі, пачарнелую гонту, пажоўклую траву, недасведчаны ў справах мастацтва глядач можа залічыць гэтыя творы да натуралізму. Але ён глыбока памыліцца.

Рэалізм выцякае з самой сутнасці адлюстраванага, ён у агульным настроі карціны, у яе вобразным вырашэнні, у тым унутраным гучанні, якое прымушае не толькі павярхоўна глядзець на палатно, але і думаць пра лёс радзімы, людзей, якія жывуць на гэтай зямлі.

Адзінокая "каплічка" на ўскраіне вёскі, напавярхоўная "царква ў Халмах" — сведчанні далёкай мінуўшчыны, калі людзі верылі ў бога, і гэта вера стрымлівала іх ад ганебных учынкаў. Але нашадкі хутка забыліся пра гэта, заняббалі ўсё тое, што было

Сямейны "партрэт" Бархатковых.

створана на працягу стагоддзяў. "Каплічка на магіле Дуніна-Марцінкевіча". Любоўна вылісаны дрэвы на першым плане, архітэктура самой каплічкі — выдатнага помніка слаўтаму аўтару "Сялянкі". Але не менш значным помнікам пісьменніку з'яўляецца твор нашага сучасніка, жывалісца, які аддаў даніну памяці пачынальніку беларускага мастацкага слова.

А побач — творы Алены Бархатковай, жонкі і сяброўкі Ігара. З чыста жаночым замілаваннем піша яна цвітучы "Бэз", "Яблыкі ў садзе", нацюрморты. Пляшчотна кладуцца на палатно жывалісныя мазкі, з якіх паўстае вобраз роднай прыроды. І хоць некаторыя матывы ў творах Алены паўтараюць працы Ігара, гэта цалкам самастойныя творы.

Чацвёрты з "клана" Бархатковых — Віталь — цяпер жыве і працуе ў Амерыцы. Таму яго твораў апошні год на выставе няма. Можна толькі спаслацца і пагадзіцца

з ацэнкай мастака Алега Луцэвіча, у якога калісьці вучыўся Віталь: "Паглядзіце на нацюрморт з бэзам — такую працу мог налісаць толькі сапраўдны талент. Па глыбіні адчування прыгажосці выбранага матыву, колераваму вырашэнню яму тут няма роўных..."

Некалькі слоў пра арганізацыю выставы. Кожная экспазіцыя для мастакоў і грамадскасці, якая заклапочана лёсам нашага мастацтва, — свята. Выстава Бархатковых — адметная. Гэта свята рэалізму. Але зрабіць яго ў наш час вельмі няпроста. Матэрыяльныя ўмовы, у якіх апынуліся мастаки, не дазваляюць ім часта выстаўляцца. Даламагае толькі зацікаўленасць грамадскасці. Таму хочацца выказаць удзячнасць фірме "Раміт", якая стала спонсарам выставы Бархатковых.

Леанід ДРОБАЎ

Фота В. СТРАЛКОЎСКАГА

Антон Бархаткоў. "Сакавік".

Віталь Бархаткоў. "Нацюрморт з бэзам".

Ігар Бархаткоў. "Алея".

ЯГО ШАНАВАЎ КАРАТКЕВІЧ

Сярод цікавых людзей, з якімі хацелася пазнаёміцца на Жыткаўшчыне, быў і супрацоўнік Прыпяцкага дзяржаўнага ландшафтна-гідралагічнага запаведніка В. Клакоцкі. Выпадала зводдаль бачыць Вадзіма Пятровіча, а пазнаёміцца — не.

Як і звычайна ў жыцці, таму паспрыяў выпадак. А дакладней, знаёмства з чарговым томам збору твораў Уладзіміра Караткевіча. У другой кнізе восьмага тома прачытаў нарыс "Сцюдзёная вясна, або 1000 год і сем дзён". Ён прысвечаны старажытнаму Тураву, а перад сёймой мінуўшчынай вядомы пазі і празаік заўжды сцілаў галаву ў пашане.

На старонках нарыса я і знайшоў патрэбны адрас: "А праз вуліцу ад школы драўляны дом на дзве паловы, у адной з якіх жыве "запаветная" сям'я: арытолаг Прыпяцкага запаведніка Вадзім Пятровіч Клакоцкі, ды жонка ягоная, батанік Тамара Мікалаеўна..."

Асоба не з ліку ардынарных, Уладзімір Караткевіч, я ведаў, на сяброўства не размяняўся. Дружбы з нецікавымі людзьмі не ўхваляў і не любіў. А вось земляка, як бачна, шанавалі і паважаў. Вось і пісаў:

"Клакоцкі, невялікі, вельмі кашчавы, тварам — ну дакладна У. І. Даль, толькі што барада клінам (досыць рэдкі выпадак, калі я памяркоўна стаўлюся да барады ў чалавека, што яшчэ не стаў дзедам), расказвае..."

Ён гаворыць аб фауне стэпаў і лесастэпаў так, што, паслухаўшы яго, іншы дзесяць тракатаў напісаў бы...

Ехаць за Клакоцкім цікава. Бачыць многа. У мяне таксама някепскі зрок (тфу-тфу), у маладосці быў нават выключны. А ў гэтага зрок абвостраны веданнем. Я магу сказаць (гэта пад Слегцамі): "Палявы лунь ляціць". А ён кажа, ці далёка ягонае месца. Я магу сказаць: "Кражыны пайшлі", ды, можа, дабаўлю, што самцы. А ён кажа, што ляціць на лінку. Я заўважу двух сівагракаў, а ён кажа, па якой такой справе і куды яны кіруюцца..."

Даўнавата ўжо няма сярод нас У. Караткевіча. Інтэрэс пачуць успаміны пра яго з вуснаў сябра і павеў мяне ў Тураў.

Сям'я Клакоцкіх, як аказалася, жыве ўжо не ў тым доме, на ганку якога супрацоўнік "Маладосці" В. Ждановіч сфатаграфавалі У. Караткевіча "з двума качанямі, пакуль без

навіска, проста парэстым і рыжым", у руках, а потым і з гаспадаром, калі сябры разглядалі пасланку на суседскім падворку.

Быў выхадны дзень. В. Клакоцкі адпачываў пасля начнога высочвання на такавішчы. Разгаварыліся. Канечне, не ўцярпеў, падступіў да яго з роспытанні пра У. Караткевіча.

Вадзім Пятровіч раскажаў: — Пра мяне ён ведаў па распедах В. Ждановіча. Казалі, што хацеў пазнаёміцца. Але не трапілася. То мне, хто яму.

Неяк у Караткевіча было асабліва шмат непрыемнасцей. Каб падтрымаць яго, Валянцін настойваў на маёй паездцы ў Мінск.

Нечым я яму спадабаўся. Хоць з тымі, то не паглянуўся, Караткевіч парываў раз і назаўсёды. Бачыцца нам давялося разоў восем, у тым ліку двойчы ў Тураве.

Гэта быў найцікавейшы чалавек, беззапаветна ўлюбёны ў свой край і яго гісторыю. А вось у сённяшні дні прымаў далёка не ўсё. І гаварыў пра гэта не цішком, а адкрыта. Таму і не дзіўна, што не меў пашаны "от власть предрержащих".

Вельмі любіў людзей і прыроду. Быў такім,

што не раздвойваўся і не становіўся ў позу. Яго ўчынкі адпавядалі руху яго душы. Цудоўна ведаў гісторыю Беларусі, быў эрудытам і жартульніком. Цікавіўся рознай літаратурай, да знаёмства чытаў і мае асобныя працы.

Яго нярэдка папракалі ў архаізацыі мовы, канструванні слоў. Прызнаюся, напачатку такое ўражанне было ў мяне. Але калі пазней пазнаёміўся з летапісамі, пераканаўся, што ён шмат узяў адтуль. Сёння я проста перакананы, што мова Караткевіча нашмат бліжэй да народнай, чым у многіх нашых народных пісьменнікаў.

В. Клакоцкі нечакана змаўкае, задумваецца. А потым — з відавочным болям у не па ўзросце маладых і блакітных вачах-расказвае, як да яго прывезлі вельмі хворага У. Караткевіча з апошняй вандроўкі на Прыпяці. Тамара Мікалаеўна не ведала сну і адпачынку. Яе зёлкі сапраўды даламаглі ачуныць гасцю. На аперацыю ў Тураве бліжэй сябры пісьменніка не згадзіліся. Сталічныя ж дактары так крыўдна памыліліся з дыягназам... Вось і дакарае Вадзім Пятровіч сёння сябе за ўступніцтва.

Толькі добры чалавек і без віны будзе адчуваць сябе вінаватым перад сябрам.

Алесь ЛІСІЦКІ

г. Жыткавічы

СТАЛА МЕНШ ПСЕЎДАНАВУКІ

Усе, хто прымаў удзел у бліц-апытанні "ЛіМа" (N1 за г.г.), пішуць у асноўным пра творы прыгожага пісьменства. А мне б хацелася звярнуць увагу на даволі шматлікую літаратуру, у якой з розных бакоў асвятляецца не духоўны, а біялагічны стан чалавека.

За мінулы год значна знізіліся тыражы на навуковую медыцынскую літаратуру, у тым ліку на даведніцкую. Не сакрэт, што раней попыт на медыцынскія даведнікі падтрымлівалі не толькі спецыялісты, але і так званыя чытачы шырокага кола. Апошнія такім чынам задавальнялі сваю цікаўнасць да якой-небудзь галіны медыцыны, недастаткова асветленай у навукова-папулярных выданнях.

Пачала яскрава праяўляцца тэндэнцыя ўсялякіх прыватных выдавецкіх структур да перак-

лужэння з выпуску секса-дэтэктыўных твораў на выданне папулярных медыцынскіх даведнікаў. Гэта прыемная і заканамерная з'ява, таму што попыт насельніцтва на такія кнігі ў апошні дзесяцігоддзе стабільна трымаўся на ўзроўні 35—40% і наўрад ці значна зменшыўся.

На паліцах кнігарань крыху паменела твораў акультнага і "ачысцальнага" напрамкаў. У навукова-папулярных выданнях стала менш псеўданавукі. Выдаўцы імкунца выпускаць серыі кніг, у якіх надзвычай каротка, але разнастайна асвятляюцца найбольш цікавыя і хвалючыя для людзей пытанні паружэння і захавання здароўя. Магчыма, яны небеспаспартна прытрымліваюцца думкі, што большасць людзей з фантана ведаў не п'е, а толькі палоща горла. Сярод гэтых кніг узрасла ўдзельная вага

даведнікаў, прысвечаных праблемам умацавання здароўя.

Здаецца, што выдаўцы сталі больш прыслухоўвацца да вучоных-медыкаў. І слушную думку, якую апошнія ўжо многія гады не перастаюць паўтараць, што "пазбаўленне чалавецтва ад хвароб магчыма толькі шляхам іх недапушчэння", здаецца, нарэшце пачалі ўсведамляць супрацоўнікі СМІ. Шкада толькі, што для перадачы гэтай думкі насельніцтву ў падаўляючай большасці выпадкаў яны скарыстоўваюць замежныя выданні.

Зварнулі на сябе ўвагу кнігі выдавецтва "Беларуская энцыклапедыя": зборнік з трох вельмі папулярных у апошнія гады твораў — "Жыць да 180 гадоў" англійскага герантолага Джусцін Глас, "Цуд галадання" амерыканскага

дыятолага Поля Брэга і "Салерніскі кодэкс здароўя", а таксама папулярны энцыклапедычны даведнік "Здароўе без лекаў", поўнаасцю складзены з артыкулаў нашых ачынных аўтараў.

Калі верыць анатацыі зборніка, пад яго вокладкай апынуліся такія розныя творы з адной мэтай — даламагчы шырокаму колу чытачоў выпрацаваць праграму актыўнага даўгалецця. Мясце ж у гэтым зборніку больш прывабіла яскравае сведчанне сучаснасці гігіенічных і дыетычных парад, дзейнасць якіх была відавочна яшчэ ў 14-м стагоддзі.

Што датычыць згаданага энцыклапедычнага даведніка "Здароўе без лекаў", то непрыемна здзівілі празмерна "навуковая" мова даведніка, агульнасць думак, адсутнасць парад у асобных артыкулах, тэндэнцыйнасць, бессістэмнасць, супярэчлівасць у падборы артыкулаў.

Генадзь ШЭРШАНЬ, супрацоўнік выдавецтва "Беларусь"

хоўсамі ды Балочнімі. Жыдамі, адным словам. Бо калі ты не беларус, дык табе і не дадзена па-мастакску выявіць сапраўдную беларускасць... Хто яго ведае, мо ён і праўду кажа, той Антон Ус... Толькі я ведаю адно: чалавек — персанальная асоба. Гэта непаўторнае "я". У яго можа быць кітайскае аблічча, ён можа быць неграм, — і гэта я пакажу абавязкова, але галоўнае — які гэты чалавек сярод людзей, сярод нас...

Пры жыцці мастра Азгура было некалькі зусім ёмка казак яму пра яго любоў да чалавека. А ён любіў яго як лепшае стварэнне Творцы. І "дзякуючы" выдатным справам яго, і "насперак" таму злему, што робіцца тым жа чалавекам.

У святочнай кампаніі зайшла гаворка пра аднаго скульптара — вучня Азгура. І адзін з падлітых гасцей "панёс" нешта брыдкае пра таго вучня. Сярод гасцей быў і пісьменнік Мікола Садковіч, які спрабаваў спыніць патак бязглуздага пляткарства, але балбату не сунімаўся. "Я вам забараняю паклёпнічаць на чалавека, які не можа вам адказаць асабіста. Да таго ж ён — вучань нашага гасціннага гаспадары!" — крыкнуў Садковіч і абарваў тыраду хамулы моцнай аплявухай.

Азгур вельмі хацеў спаслацца на гэты выпадак у сваіх успамінах і ўсё шукаў адпаведнае месца ў рукапісе для яго. А ўголас заўважыў:

— Я зайздросціў Міколу. Так і павінен рабіць сябра, абараняючы гонар дружбы. Ды вось сам бы так... аплявухай... спыніць балбату не здолеў бы ніколі...

Як жа быў я здзіўлены, калі праз колькі гадоў той "балбату", адзначаны аплявухай Садковіча, прасіў Азгура спрыяць яму ў хадайніцтвах аб паліпшэнні ўмоў працы. І Азгур, як дэпутат Вярхоўнага Савета БССР, хадзіў па інстанцыях, пакуль "той" не атрымаў і сапраўды ўладкаваную майстэрню, заваленую цяпер ягонымі нікому не цікавымі жывапіснымі палотнамі.

— Ведаеш, Барыска, ён тады быў дурны і падліты. І яго лёс пакараў далонню Садковіча. А чалавек жа расце, змяняецца на лепшае, і гадзі вучаць яго дабру і справядлівасці...

Прынамсі, сваімі скульптурнымі творамі сам Заір Азгур імкнуўся даваць прыкладныя ўзоры таго, што чалавек бывае вартым увагі — нашай і нашых нашчадкаў, калі ён захоўвае ў сабе, развівае, гартуе і песьціць чалавечнасць. З мастаком можна спрачацца. Можна не згаджацца з уяўленнем пра пэўную асобу ці нават пра носьбітаў нейкіх ідэй. Гэта цяпер і робяць некаторыя спрытныя крытыкі ў сваім жаданні перакрэсліць усё ў культуры народа, ствараючы ў так званыя "савецкія" гадзі. Ды майстар ёсць майстар. І створаныя Азгурам мастацкія каштоўнасці застаюцца каштоўнасцямі, якія палітычныя ярлыкі да іх ні прымаюць. Кожную скульптуру, нават і афіцыйна "заказаную", майстра рабіў з самымі добрымі намерамі. І для гэтага пераносіў з месца на месца, узнімаў і варочаў, абстукваў малатком тоны і тоны гліны і металы, каменя і дрэва. Тым і жывіў...

За ўсё доўгае жыццё ("У мяне, Барыска, Мафусаілаў узрост!" — сказаў ён мне, адзначаючы васьмідзесяты гадавіну) мастра карыстаўся адзін толькі раз адпачынкам і прававіў час у санаторыі... дзесяць дзён. На дзесяці загадаў жонцы збіраць чамаданы:

— Не магу без майстэрні! Не магу...

Але, мы дарэмна прымамі за жарт ягоныя словы адносна таго, што без майстэрні ён памрэ. Год там мастра занядухаў і не мог працаваць за станком, а потым і наведвацца ў сваю майстэрню. І пакаў згасіць. Ён яшчэ прасіў сына прынесці яму на кватэру маленькі каркас і гліны, каб зрабіць эскізы да тых кампазіцый, якія не паспеў распачаць. Па іх, нязробленых, сумаваў. Павінны былі яны быць такія.

Першая — для фая купалаўскага тэатра. Азгур павінен быў зрабіць кампазіцыю: скокі ў хаце Крыніцкага. Каб артысты У. Дзядзюшка і В. Пола, Г. Глебаў і Л. Ржэцкая, Р. Кашальнікава і Б. Платонаў у абліччы Крыніцкага і Агаты Пустарэвіч, Францыся і Альжбеты, Паўлінкі і пана Быкоўскага танцавалі тую віхурную польку... Яму такая сцэна з "Паўлінкі" першага ансамбля выканаўцаў роляў бачылася сімвалічнай для сучаснага беларускага тэатра.

І яшчэ бачылася яму галава Хрыста. Схіленая на разнятыя пальцы. Задумныя позірк скіраваны кудысьці ўдалечыні і ў самога сябе. Пра што ён думае? Ці зразумоўчы, ці спасцігнуць людзі сэнс яго асабістай ахвяры? Ці не дарэмна яго намаганні прасвятліць душы і абудзіць у сэрцах дабрывы... Трагічны роздум. Спрадвечнае пытанне... Бо і мы ў катаклізмах нашага стагоддзя задумваемся аб тым жа...

Маладым мастаком Заір Азгур свядома прысвяціў свае творчыя пошукі раскрыццю вартасці чалавека, яго велічы і характава, разумоўчы ўсю складанасць такой задачы ў скульптуры. Каб духоўна ўзброіцца для такой працы, вывучаў папярэднікаў. Самой дарогай для яго была афарыстычная думка, выказаная рымлянінам Луцыем Анеем Сенекам (мастра абавязкова вымаўляў яго імя поўнаасцю): "Чалавек доблеснага можна назваць няшчасным, але быць няшчасным ён не можа".

Якуб Колас праз шмат гадоў пасля цырульніка Нохума з віцебскай Школьнаслабодскай вуліцы зусім сур'ёзна называў Заіра Азгура "нашым беларускім Мікеланджэла". Мастра не дажыў да ўзросту Мікеланджэла, які памёр дзевяностагадовым, толькі два гады. І пайшоў туды, дзе яны, магчыма, сустрэнуцца душами.

Барыс БУР'ЯН

ПАМЯЦІ АРХІТЭКТАРА

Памёр Архітэктар. Архітэктар з вялікай літары. Яго звалі Барыс Ларчанка.

Яго вылучаў талент, памагаючы яму і, разам з тым, перашкаджаючы прыстасавання да рэчаіснасці. Пражыў ён нядоўга — 53 гады. Быў сціплы, негаваркі. Пра такіх кажуць — сам у сабе. Але я пэўна ведаў, што ўся ягоная засяроджанасць, уся замкнёнасць адбывалася ад паглыбленасці ў прафесію, ад разважання пра Архітэктару.

На пахаванне ў інстытут "Мінскпраект", дзе ён працаваў, сабралася практычна ўся архітэктурная грамадскасць Мінска. Проста архітэктары і са званнямі, таленавітыя і не вельмі, маладыя і пажылыя, здольныя і бяздарныя. Але мяне не пакідала думка: як шмат архітэктараў і як мала сапраўдных архітэктары. Архітэктары без Архітэктары. Магчыма, занадта жорстка і катэгарычна? Але мне здаецца, што я маю права так казаць, бо і сам належу да архітэктараў без Архітэктары.

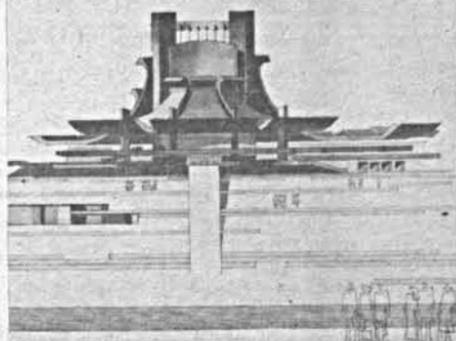
Так, на Беларусі ёсць добрыя пабудовы. Але ўсе яны (ці амаль усе) не выходзяць за рамкі дабротнасці. Што ж наклала адбітак на гэтую сітуацыю? Час? Умовы? Людзі, якія ўсё гэта стварылі? Я ведаю дакладна, што быў, прынамсі, адзін чалавек — Барыс Ларчанка, якому былі падудадныя самыя высокія аэра-рэнтні архітэктурнай творчасці.

Трыццаць гадоў назад ён прыйшоў у "Мінскпраект". Тады, будучы зусім маладым праекціроўшчыкам, ён у самым малым будынку спрабаваў знайсці сваё вырашэнне — іскру Архітэктары. Ён удзельнічаў у архітэктурных конкурсах, у рэспубліканскіх і саюзных, і амаль заўсёды перамагаў. А калі не перамагаў, то зноў жа з-за сваёй сціпласці, унутранага такту. Так было з праектам Палаца піянераў і школьнікаў у Мінску, калі ён пасаромеўся даць сваёй прапанове дзіві "Касцёр", які найбольш поўна раскрываў яго дзівосную задуму. І тады пры справядлівым

рашэнні журы ён павінен быў атрымаць паліму першынства. Калі б быў рэалізаваны гэты праект!

Цэлая група праекціроўшчыкаў на працягу многіх месяцаў працавала над генеральным планам Мінска, і трэба было паказаць, нарэшце, штосці рэальна выкананае. Тады ён, ужо досыць вядомы архітэктар, па закліку мінскпраектаўскага кіраўніцтва збіраў свае чарчэжныя інструменты, прыходзіў у вялікую залу майстэрні і за некалькі дзён рабіў тое, што не па сілах было ўсяму калектыву.

Успамінаецца і запяля з праектаваннем Палаца Рэспублікі ў Мінску. Даўным-даўно за гэта ўзялася група, відаць, у разліку на ганаровы званні і прэміі. Але не атрымаўся Палац. І тады зноў спатрэбіўся Архітэктар. І зноў, з некалькімі блізкамі яму людзьмі, ён за чатыры дні стварыў праект. І які! Толькі маленькую частачку ўражання аб ім захавалі фотаздымкі. Было выканана куды больш: выдатна вырашана цэнтральная частка горада з яе гістарычным цэнтрам. Праект быў заўважаны. Але, зноў жа, не тымі, каму па абавязку службы трэба было вырашаць лёс архітэктары горада. І цяпер, праз шмат гадоў, у цэнтры Мінска ўзвышаецца ўжо створаная іншымі аграмадзіна, празваная архітэктарамі за яе фасад "грабеньчыкам", а народам — "саркафагам". І што здзіўляе — гэта ж адчуваеш, калі глядзіш на ўзведзены будынак ззаду, з поймаў ракі Свіслач, і бачыш, як ён сваім бязглуздым, грувастым аб'ёмам літаральна душыць наваколле. І толькі тады разумееш, што і Мінск, і ўся Беларусь пазбавілася які ўжо раз сваёй лепшай архітэктурнай задумы. Калі б будынак быў узведзены па праекце Б. Ларчанкі, то ён стаў бы новым сімвалам горада, каменнай кветкай, беларускай лірай. Выкананы ў сучасных канструкцыях, у сучаснай стылістыцы, ён мог стаць прыкметнай з'явай (не будзем ужо так заліш-

не сціплым) еўрапейскай архітэктары. Але зноў, які раз, усё засталася на паперы. Чарговая Жар-Птушка вылецела папяровым голубам у акно беларускай культуры.

Але ўсё ж ён праектаваў, будаваў. Стварыў мінскі аэрапорт; як таленавіты дырыжор, кіраваў аркестрам з многіх дзесяткаў праекціроўшчыкаў і будаўнікоў. Пра ўсё гэта яшчэ напішуць. Але час, умовы не заўсёды садзейнічалі развіццю яго талента, талента заслужанага архітэктара Беларусі.

Я часта прыгадваю словы, якія ён любіў паўтараць. Упершыню яны прамоўлены былі французскім пісьменнікам і філосафам А. Камю. Сэнс іх быў такі: Сізіф не для таго імкнецца ўзняць камень на гару, каб убачыць, як ён падае, а для таго, каб узяцца вышэй. Барыс Ларчанка дасягнуў вяршыняў прафесіі. І менавіта гэтай вышыняй так бязлітасна спаліла яму крылы.

Мір праху твайму, дарагі дружа.

Валерый МАРОЗАЎ

На здымку: праект Палаца Рэспублікі архітэктара Б. Ларчанкі.

З ДАПАМОГАЮ ФОНДУ ІМЯ ЛЬВА САПЕГІ

16 лютага ў Беларускай дзяржаўным музеі гісторыі рэлігіі ў Гародні адбылася навуковая канферэнцыя, прысвечаная 105-ым угодкам з дня нараджэння Казіміра Сваяка (1890—1926) — беларускага ксяндза і паэта, вядомага пад пазычымым псеўданімам Кастусь Сталовіч. Тэма канферэнцыі была пастаўлена куды шырэй і гучалі адмыслова: "Беларускія каталіцкія святары і нацыянальнае адраджэнне пачатку XX стагоддзя".

На канферэнцыі выступалі пераважна навукоўцы Гародні — Янка Трацяк, Вітаўт Руднік, Уладзімір Хільмановіч, Едрус Мазыко, Андрэй Майсяёнак.

Знакамітай гарадзенскай паэткай Данутаў Бічэль-Загнетавай была не толькі арганізавана сціплая выстава беларускіх каталіцкіх выданняў пачатку XX стагоддзя, але і прычтаны даклад "Пазыччаны творчасць і філасофскія погляды Казіміра Сваяка". З прывітальным словам перад прысутнымі выступалі дырэктар Музея гісторыі рэлігіі Людміла Кар-

нілава, старшыня Гарадзенскай абласной філіі Беларускага рэспубліканскага фонду падтрымкі дэмакратычных рэформаў імя Льва Сапегі Тацяна Маліноўская, пробашч тамтэйшага фарнага касцёла ксёндз Юзаф Глябовіч, кс. Анатоль Маркоўскі з Новага Двара на Шчучыншчыне, уніяцкі святар айцец Віктар.

Гасцямі канферэнцыі былі літаратары з Мінска: Аляксей Бяляцкі раскрыв перад удзельнікамі жыццёпіс невядомага паэта-святара Аляся Сака (дарэчы, першага мужа пісьменніцы Я. Бяганскай), а Язэп Янушкевіч пазнаёміў прысутных з невядомымі пазмамі Янкі Купалы "Святы Андрэй Бабола, мучанік Бела-

рускі" (частка зацываных пазыччаных строфаў, падпісаных невядомым дасюль даследчыкам творчасці песняра пазыччым псеўданімам J. Kupalski прагучала бадай упершыню). Адвечоркам таго ж дня ў памяшканні музея Максіма Багдановіча адбылася вольная дыскусія ўдзельнікаў канферэнцыі.

На заканчэнне неабходна адзначыць, што канферэнцыя адбылася пры дапамозе інфармацыйна-адукацыйнага цэнтра праблем самакіравання пры Беларускай Рэспубліканскім фондзе падтрымкі дэмакратычных рэформ імя Льва Сапегі.

Язэп КАРЛОВІЧ

Калектыву Літаратурнага музея Якуба Коласа выказвае спачуванне АЛЯКСЕЕВАЙ Яўгеніі Іосіфаўне з выпадку напатакушага яе гора — смерці маці.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Навуму ЦЫПІСУ з прычыны напатакушага яго гора — смерці маці.

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Хавалі савецкую ўладу па першаму разраду. У чырвонай труне, на зялёным сукне, пад артылерыйскую кананаду. Былі ванкі ад адміністрацыі, ад прафсаюзнай арганізацыі, гучалі рэвалюцыйныя маршы і песні. Людзі баяцца — уваскрэсне, бо не па таму пахавалі абраду.

Здаёмся на літасць Масквы, не дбаючы аб прыстойнасці. У памяць аб самастойнасці пакідаюць нам сімвал адзіны — розніцу ў гадзіну між Мінскам і Масквою. Затое за тую гадзіну стаяць будзем як за радзіму.

На экскурсіі ў Вярхоўны Савет. Наш герб цяпер, дзеткі, не молат і не серп, а верхнік, што б'ецца за шчасце і долю. Дзе б'ецца той верхнік з адданым канём? На Чырвоным полі, на Чырвоным полі.

"Я ў армію трапіў бяззусым, не адразу начальнікам стаў, я ўсё жыццё беларуса з мовы сваёй вытраўляў. І цяпер, калі я гавару

"Андрюша", вы хочаце, каб я гаварыў "Андрюша", калі гавару "грязь", гаварыць "грязь"? Кінуць культурныя заваёвы пад хвост карове?"... Адстаўнік паглядзеў на дарогу: "Нас такіх многа..."

Я хоць сёння развітацца магу са спадчынай нашай саўковай, адно не забіраюць у нас чаргу — найвышэйшую нашу заваёву. Чарга не турма, тут усе адвеку роўныя ў вазе, трэба калі правы чалавека, шукаем іх у чарзе. Толькі хай не вішчаць: "Больш не займаць!"

У адной краіне пры раскопках знайшлі "Кнігу скаргаў". "Шкада, што не захаваліся запісы, — сказаў малодшы археолаг, — зналі б, як жылі людзі". — "І так ясна, — сказаў старшы. — Прадаўцы абражалі пакупнікоў, тавару не хапала, прадукцыя паступала нізкай якасці, прамысловасць адставала, сельская гаспадарка была ў заняпадзе, грамадства хварэла, кіраўнікі не маглі вывес-

ці краіну з крызісу. Будзь яно іначай, нашто спатрэбіліся б "Кнігі скаргаў".

Песенька (з чэшскай). У цябе нічога, у мяне нічога, скінемся, хай будзе больш таго нічога. Нашае нічога, іхняе нічога, Божухна, як многа гэтага нічога.

Тэатр бліскаціць гранямі, а жыве па канонах: спрытныя — пры званнях, сапраўдныя — пры імёнах.

Не спіш, за свет трывога ці не праела плеш? А ты захутай ногі — адразу захрапеш. І, можа, там, між снамі, у сіняе, здаля, мільгне — на карце пляма — радзімая зямля.

Мяне трое рабавалі, я некалькі ўнік, галівудаўскі, падумаў, паказалі баявік.

Фірмы прапануюць парашок ад блох, ды ці добрае нешта робім мы, разбураючы тое, што прыдумаў Бог: лоўля ж блох для катой аэробіка.

"НАЧИНАЕТ ПОКАЗЫВАТЬ РОЖКИ..."

На пасяджэнні "круглага стала" ў Доме літаратуры 31 студзеня, дзе вяртаўся гаворка пра выкананне "Закона аб мовах у Рэспубліцы Беларусь", са здзіўленнем даведаўся, што некаторыя дзеячы на ніве нашай асветы лічаць неабходным і карысным, нават для выпрацоўкі красамоўства, увесці (неякі цішком, неафіцыйна, без праграмы, нібыта нават сарамліва, па-за асноўнымі навучальнымі прадметамі, пад мілай, не вельмі выразнай назвай "Ручеек") выкладанне рускай мовы з першых жа дзён знаходжання дзіцяці ў нацыянальнай школе. Тэрэтычнае абгрунтаванне такога паралельнага вывучэння дзвюх моў з першага класа давала на навукова-практычным семінары ў Нацыянальнай інстытуцы адкацыя — там, як падмеціла ў сваёй справаздачы ў "Ліме" Галіна Каржанеўская, вучоныя падзяліліся "на два лагеры, дзе беларускі бок прадставілі выключна мужчыны, а "апазіцыю" (то не ўмоўнае вызначэнне, а сутнасць) — у асноўным дамы", прычым адна з дам "спасылалася нават на дарэвалюцыйную практыку вывучэння моў, і ўсе цытавалі К. Ушынскага".

Сапраўды, праблема вывучэння дзвюх моў у нацыянальных школах мае даўнюю гісторыю — ад таго ж Ушынскага да нашых дзён, і, аддаўшы працы ў выдавецтва "Народная асвета"

больш за дзесятак гадоў, я на ўласным вопыце зведаў нялёгка вынікі перманэнтнага рэфармавання канцацый, праграм і метады паралельнага выкладання моў — роднай і рускай.

Але зараз мне хацелася б падтрымаць пазіцыю мужчын-удзельнікаў навуковага семінара аргументамі адной, у свой час даволі славаўтай дамы, пра якую энцыклапедычныя даведнікі сведчаць, што яна "выдатны савецкі педагог, ганаровы член АН СССР". Гаворка пойдзе пра Надзею Канстанцінаўну Крупскую, паводле тых жа даведнікаў, "аднаго з старэйшых членаў ЦК ВКП(б), жонку і бліжэйшага памочніка У. І. Леніна".

Руская па нацыянальнасці, яна, апрача рускай, валодала яшчэ англійскай, французскай, нямецкай і польскай мовамі (ведама ж, вучылася ў дарэвалюцыйнага часу!). І што ж? Гэтая рэвалюцыйная, стаўшы намеснікам наркома асветы, паслядоўна, з 20-х гг. да самай сваёй смерці, выступала за навучанне ў нацыянальнай школе на роднай мове! Калі ў 20-х гг. у масавым маштабе ажыццяўлялася пачатковая адкацыя, Дзяржаўны вучоны савет Наркамасветы РСФСР (быў такі) распрацаваў "Інструктыўнае пісьмо па выкарыстанні праграм адзінай працоўнай школы ў школах першай і другой ступені". Крупская, якая

прымала ўдзел у распрацоўцы "Пісьма", прапанавала, каб першае месца ў гэтых праграмах заняла родная, і толькі родная мова! А калі ў 30-я гг. школы пачалі пераходзіць да прадметных праграм, Крупская выступіла за вылучэнне ў самастойны навучальны прадмет у нацыянальных школах перш за ўсё роднай мовы з 1 класа.

Сёння нельга не адзначыць, што распрацоўка праекта закона аб абавязковым навучанні рускай мовы ў школах нацыянальных рэспублік была пачата ў сумна вядомым 1937 годзе, паводле непасрэднага ўказання кастрычнікага (1937 г.) пленума ЦК ВКП(б). 7 сакавіка 1938 г. пытанні ўвядзення абавязковага выкладання рускай мовы ў нярусскіх школах былі прадметам спецыяльнай нарады ў ЦК ВКП(б). А ўжо 13 сакавіка таго ж года выйшла пастанова СНК СССР і ЦК ВКП(б) на гэту тэму.

Яшчэ да прыняцця пастановаў, у дзень нарады ў ЦК, Н. К. Крупская звярнулася з пісьмом да генсека І. В. Сталіна. (Для таго, каб сённяшнія ультра-рэвалюцыйныя ад асветы маглі найлепш пранікнуць поглядамі члена ЦК ВКП(б) Крупскай на праблему, хочацца прывесці цытаты на рускай мове, так сказаць, у першапачатковым, некранутым выглядзе.)

"Дорогой Иосиф Висса-

рионович, по обыкновению, пишу Вам о волнующем меня вопросе.

Мы вводим обязательное обучение русскому языку во всем СССР. Это хорошо. Это поможет углублению дружбы народов.

Но меня очень беспокоит, как мы это обучение будем проводить.

Мне кажется иногда, что начинает показывать немного рожки великодержавный шовинизм.

Например, я считаю вредным введение преподавания письма и чтения на первом году обучения не только на материнском, но и на русском языке, считаю вредным введение единого букваря для всех народностей, переведенного с русского. Считаю очень важной правильную постановку подготовки преподавателей русского языка".

У адрозненне ад нашых заўзятых эмагароў за "язык міжнароднага абшчэня", Н. К. Крупская ў 1938 г. была больш аб'ектыўнай і дальнабачнай і бачыла, якую шкоду нясе ўвядзенне рускай мовы з 1 класа, выкладанне яе дзецьмі, у якіх яшчэ толькі пачынае фарміравацца нацыянальнае самавызначэнне. У тым жа лісце яна піша пра сумныя вынікі паспешлівага пераключэння іх на рускую мову:

"Среди ребят появилось ругательное слово "жид", малышка говорит: "дедушка, я не хочу быть латыш-

кой". Правда, пока это отдельные случаи, но все же нужна известная осторожность".

Атрымаўшы гэты ліст таварыша па партыі і яе "слаўнай ланіцкай ЦК", "дорогой Иосиф Виссарионович", ап'яналы ад крыві разгромленых і ліквідаваных ім і яго падручных "нацыяналістаў", паклаў яго пад сукно на многія дзесяцігоддзі. У генсека былі іншыя мэты і задачы. Руская мова была для яго толькі "великим и могучим" сродкам падаўлення найменшых спроб нацыянальных рэспублік праявіць сваю, дэклараваную ім, самастойнасць. Ён не хаваў сваіх поглядаў на гэту "самастойнасць". Яшчэ ў верасні 1922 г. Сталін пісаў Леніну:

"Молодое поколение коммунистов на окраинах игры в независимость отказывается понимать как игру, упорно признавая слова о независимости за чистую монету и также упорно требуя от нас проведения в жизнь буквы Конституции независимых республик".

Напісана даўно, а яшчэ і сёння знаходзіцца дзеячы — на розных узроўнях улады, — якім вельмі хацелася б бачыць у аб'яўленні былымі саюзнымі рэспублікамі незалежнасці толькі гульні ў "парад суверэнітэтаў" (як з'едліва гучыць у іх вуснах гэты "парад"!); і родная мова народа, і выпукнутая стагоддзямі нацыянальная сімволіка — для іх толькі "гульня", якую можна прадаўжаць, а можна, калі некаму моцна захацца, і перапыніць. І недзе там, у замагілі, ім усміхаецца генсек Сталін...

Алесь МАЖЭЙКА
г. Мінск

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Саюз пісьменнікаў
Беларусі
і Міністэрства
культуры
і друку Рэспублікі
Беларусь

Выходзіць 3 1932 ГОДА

Газету рэдагавалі

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прокша	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ
Міхась ЗАМСКІ
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ
Жана ЛАШКЕВІЧ
Алесь МАРЦІНОВІЧ
Барыс ПЯТРОВІЧ,
першы намеснік
галоўнага рэдактара
Юрась СВІРКА
Віктар ШНІП,
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі — 332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985
аддзель:
публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985
літаратурнага жыцця — 332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 332-204
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення — 332-204
фотакарэспандэнт — 332-462
бухгалтэрыя — 268-640

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛІМ".
Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцензуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа
не супадаць з думкамі
і меркаваннямі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра «ЛіМа»
Апаратныя сродкі і тэхнічная
падтрымка — фірма
«Дайнова»

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах
Друкарня
"Беларускі Дом друку".
(г.Мінск, пр. Ф.Скарыны, 77)
Індэкс 63856. Наклад 11168.
Нумар падпісаны 23.1994 г.
Заказ 350
Д 123456789.10.11.12
М 123456789.10.11.12

АДСТУПНІЦТВА

Яшчэ на Беларускім тэлебачанні зачытваюцца аб'явы аб правядзенні конкурсу на замаяцкіх вакантных пасадах дыктараў, дзе адной з галоўных умоў перад удзельнікамі ставіцца задача дасканалы ведаць беларускую мову. Яшчэ "гласом вопіючага в пустыне" перад непарушнай цвярдзінняй Канстытуцыі Беларусі, перад маналічнымі шэрагамі сіл нацыянальнага Адраджэння можа аказацца заклік самаўпэўненага, але не пазабудзенага чалавечы заган прэзідэнта Лукашэнка аб правядзенні рэфэрэндуму наконт брацка-большавіцкага двухмоўя ў нашай краіне.

Яшчэ, здавалася б, няма падстаў біць трывогу адносна ролі дзяржаўнасці беларускай мовы. Тым не меней, гэта не так. За чатыры з паловай гады пасля ўводу ў дзеянне Закона аб мовах беларуская мова ў якасці дзяржаўнай так і не ўсталявалася ні ў адной сферы грамадскага жыцця. Больш таго, людзі балышавіцкага гарту, кіраўнічыя здольнасці якіх захоўваюцца незалежна ні ад якіх абставін, забяспечылі ўвядзенне момант у пашырэнні дзяржаўных правоў і функцый беларускай мовы бадай што ланіцкія прынцыпы, які стаў крылатым выслоўем: "Крок наперад — два крокі назад".

Магчыма, гэта ўсё гучыць некалькі ўмоўна, але парадаксальна-абсурдная сутнасць гэтага прынцыпу-

выслоўя, бясспрэчна, характэрна для цяперашняй моўнай сітуацыі. У штыкі сустрэкаюцца нацыянальна-дзяржаўную мову каманда прэзідэнта, Кабінет Міністраў. Не расце колькасць беларускамоўных дэпутатаў у Вярхоўным Саўеце краіны. Абыякава адносяцца да роднага слова, фактычна ігнаруюць яго дзяржаўныя ўстановы, арганізацыі бадай што ўсіх профіляў, нават, у значнай меры, культурныя і адукацыйныя.

Гэта, вядома, турбуе, але гэта не галоўная турбота. Чалавек жыве пад знакам надзеі. Таму і цёпліцца ў душы спадзяванне, што там, дзе яшчэ руху наперад не было, ён яшчэ будзе, а тое, што рухаецца марудна, пачне рухацца хутчэй. Вядома, і тапанне на месцы ў рэшце рэшт пачынае надакучаць, параджае безнадзейнасць, а то і распач.

Але горш, калі пачынаецца зваротная хада падзей, гэта значыць, тыя самыя крокі назад. Да ўсталявання беларускай мовы ў якасці дзяржаўнай яшчэ крочыць і крочыць, імкліва паскараючы хаду, наперад. А ўжо, між тым, заўважаюцца крокі ў зваротным кірунку, у кірунку адступлення. У гэтым сэнсе асабліва вылучаюцца сродкі масавай інфармацыі, скажам, тое ж тэлебачанне.

Тым, хто не забыў "эпоху" Г. Бураўкіна на тэлебачанні і радыё, наўрад ці маглі прыйсці ў галаву, што пазіцыі беларускай мовы,

заваяваныя ў час яе нелегальнасці, гэтак пахіснуцца пасля таго, як ёй самой Канстытуцыяй будзе нададзены статус дзяржаўнасці. Тады не толькі карэспандэнты радыё і тэлебачання задавалі сваім суразмоўцам пытанні па-беларуску, яны імкнуліся і адказаў атрымаць беларускамоўныя, вучылі людзей гаварыць на роднай мове, дамагаліся, каб яны ўзнаўлялі ў памяці забытыя "згучкі бацькаўшчыны". Гэта было сапраўднае падзвіжніцтва, сапраўдны патрыятызм.

Даводзіцца канстатаваць, што ўсё засталася заду. Не кажучы пра патрыятызм, карэспандэнты тэлебачання ўсё часцей і часцей не выконваюць нават Закон аб мовах. Многія перадачы, у тым ліку інфармацыйныя, забяўляльныя, палітычныя, стракацця чыста рускамоўнымі дыялогамі. Не толькі адказы, але і пытанні ў іх гучаць па-руску, як можна заўважыць, без усякай на тое патрэбы, бо ўсе людзі, што прымаюць удзел у перадачах, свае, тутэйшыя. Як правіла, такія перадачы толькі пачынаюцца і заканчваюцца невялікімі беларускамоўнымі ўступамі і заключэннем. Ды яшчэ можа песню беларускую нехта праспявае ў сярэдзіне. Паступова тэндэнцыя да выцяснення беларускамоўных перадач і беларускага слова з экрану нацыянальнага тэлебачання працягваецца.

Усё больш адчувальнай становіцца такая тэндэнцыя і на радыё. Калі перадачы "Для веруючых і няверуючых" і "Паходня", якія нядаўна перайшлі на беларускую мову, не працягваюць хістанняў, нягледзячы на спецыфічны кантынгент сваіх слухачоў, то інфармацыйна-папулярная праграма "Радыёфакт" усе дзень са сваімі суразмоўцамі, за вельмі рэдкім выключэннем, вядзе толькі па-руску. Зрэшты, у гэтым, можа, ёсць і заканамернасць, бо ў "Радыёфакце" рэгулярна гучаць галасы адкрыта антынацыянальных сіл, для якіх беларуская дзяржава і мова — пусты гук.

Не лепш, а можа, і горш складваюцца справы з дзяржаўнай мовай і ў прэсе. Практыка двухмоўя дала магчымаць дзесяткам старых і новых газет, фігуральна кажучы, напішыўшы беларускамоўную шыльду, выходзіць на рускай мове. У краіне існуюць толькі тры

паўнацэнныя газеты на дзяржаўнай мове — "Звязда", "Літаратура і мастацтва" і "Свабода".

Калі ўсё грунтоўна ўзважыць і як след разважыць, дык непазбежна ўзнікае думка, што за пяць гадоў пасля надання беларускай мове статуса дзяржаўнай плёну ў гэтым кірунку дасягнута надзвычай мала. У сродках масавай інфармацыі, бясспрэчна, пазіцыі нават страчаны. Тут ідзе адступленне, а дакладней — адступніцтва. Старадаўняй мове шматмільённага народа адводзіцца роля дэкору, арнаменту, маляўнічых, але статычных узораў карункаў у канве рускай мовы. Такое стаўленне да мовы абмяжоўвае яе вялікія патэнцыяльныя магчымасці, падрывае яе жыццёўстойкасць, стварае ўмовы для паступовага і канчатковага выцяснення яе рускай мовай з усіх сфер ужывання.

І. ІВАШКА
Стаўбцоўскі раён

ПАВАЖАНЫЯ ЧЫТАЧЫ "ЛІМА"!

З гэтага нумара мы перастаем друкаваць праграму тэлебачання. Спадзяёмся, што вы зразумеце нас правільна: сёння яе друкуюць амаль усе выданні і, думаем, мала хто выпісаў "ЛіМ" адно дзеля тэлепраграмы. У шапікі ж "Саюздруку" трапляе мізэрная колькасць асобнікаў "ЛіМа" і арыентавацца на тых, хто купляў напую газету з-за праграмы, таксама не выпадае. Больш таго, штотыдзень да нас прыходзіла некалькі лістоў, у якіх чытачы раілі і прасілі адмовіцца ад друкавання тэлепраграмы на карысць "звычайных лімаўскіх публікацый".

Што мы і робім.